

Knížka početní pro školy národní 1, 2 (1847, výt. nezjišt.); Kázání postní (1849, výt. nezjišt.). ■ KO-RESPONDENCE: in V. Zelený: Život J. Jungmanna (Jungmannovi z 1832; 1881); an.: Dopisy V. Ž. k Al. Šemberovi (z 1840–46), Hlídku lit. 1885, s. 114 a pokr., 1886, s. 13 a pokr., 1887, s. 36 a pokr.; in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 2 (Vinařickému z 1847–48; 1909, ed. V. O. Slavík); in Z doby Sušilovy (F. Sušilovi z 1832 a 1855; 1917, ed. P. Vychodil). ■

LITERATURA: F. Palacký in ref. F. Trnka: O českém jazyku spisovném, ČČM 1832, s. 352 + (an.) Zprávy z Prahy (hodnocení Ž. překl. části Tassova Osvozeného Jeruzaléma v Kroku), ČČM 1833, s. 458; ● ref. Böhmische Sprachlehre für Deutsche (1. a 2. vyd.): A. V. Šembera, ČČM 1842, s. 468 + (šifra A. Š.), Čes. včela 1845, s. 406 ●; J. Krbec: ref. Filotea či Bohumila..., Časopis pro katol. duchovenstvo 1844, s. 547; J. Ž.: Z Moravy 3, Obrazy života 1859, s. 358; ● nekrology: an., Mor. noviny 2. 4. 1867; an., Mor. orlice 2. 4. 1867 ●; K. Šmídek: Literární ruch na Moravě v novější době, ČMM 1870, s. 7; J. Halouska in Životopis Beneše Metoda Kuldy (1895, s. 77); M. Hýsek: Dějiny tzv. moravského separatismu, ČMM 1909, s. 146; in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 2 (1909); tk (F. Trávníček): Moravan obhájcem národní jednoty, LidN 4. 11. 1939; J. Novotný in O bratrské družbě Čechů a Slováků za národního obrození (1959, s. 245); M. Vávra: V. P. Ž. – hledač cesty vzájemnosti česko-slovenské, sb. Jižní Morava 5 (1969, s. 90); J. Skutil: Moravský návrh na řešení spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky ze 30. let 19. stol., sb. Břeclav–Třnava (Brno 1974, s. 127); I. Seidl: Osservazioni sulla fortuna della Gerusalemme liberata di Tasso in Bohemia e in Moravia, SPFF Brno, ř. L – romanistická, 1986, č. 8; -AE-: Průkopník česko-slovenské spolupráce, Katol. noviny 25. 1. 1987.

lk

Havel Žalanský-Phaëthon

* 1567 Žalany u Teplic

† 10. 3. 1621 Praha

Autor dogmatických a náboženskovzdělávacích spisů, kazatel.

Psal se též Zialanský, Zelenus, Phaeton, Faëton (tj. zářící) a česky Pelikán. – Studoval na latinských školách v Teplicích, Praze a Kutné Hoře, poté na pražské univerzitě (bakalář 1591). T. r. byl ustaven diakonem v Jičíně, 1592 byl ordinován na kněze a začal působit jako církevní správce v Dohaličkách, 1598–1600 ve Starém Bydžově, 1600–02 v Ledci n. Sázavou, 1602–10 byl farářem u Sv. Barbory v Kutné Hoře, od

1610 až do smrti u Sv. Jiljí v Praze, kde je také pohřben. 1613 byl ustanoven děkanem v Lounech, na toto místo však nenastoupil. Proslul jako kazatel (byl zván ke kázáním také do Betlémské kaple). Udržoval přátelské styky s J. Campanem Vodňanským a J. Tesákem Mošovským. Pro kalvínskou radikálnost měl četné neshody s konzistoří podobojí i svými farníky. Zemřel ještě před vydáním mandátu o vypovězení nekatolických kněží. Pohřben byl v kostele sv. Jiljí, za rekatolizačních akcí 1623 byly jeho ostatky zfanatizovaným davem vykopány a vyhozeny. – Jeho synové Daniel (* 1598–1600) a Jan (* 1603) byli literárně činní (latinská příležitostná poezie).

Rozsáhlou literární produkci Ž.-Ph. tvoří vesměs dogmatické a moralistní spisy psané z pozice vyhraněného a bojovného kalvinismu. V *De quatuor hominum novissimis. To jest: O čtyřech věcech, kteréž se nejposlednější jmenují...* podal s expresivní naléhavostí teologický výklad o smrti, soudu, pekle a životu věčném. Dogmatem o andělich se zabýval v *Knížkách dvojích... o anjeliích dobrých... o anjeliích zlých...*, přitom odmítal teologické spekulace a podal řadu postřehů o čarodějnictví a pověřčivosti. Ve svém nejrozsáhlejším spisu *Knihy dvoje o skutcích pána našeho Ježíše Krista...* vypsal Ježíšův život a vyložil základní teologická dogmata. Ve své mravokárné produkci věnoval pozornost zvláště vztahu mezi dospělými a dětmi (*O křesťanských dítkách...*, *Knížka o starosti aneb věku sešlém...*), dále též stavu vojenskému i úloze a sociálnímu postavení žen. Jako mravokárně-vzdělávatelná příručka pro široké vrstvy vznikla *Knížka o nemocech duše i těla...* Na příkladech, událostech a osobnostech z biblické historie ukazoval Ž.-Ph. zlořády soudobého kněžstva (*O druhém Eliášovi...*, *Historia o hrozně a strašlivě zkáze... Jeruzaléma aj.*). V kázáních vydaných pod titulem *Spis o svatých a blahoslavených mučedlnících českých...* vedl paralelu mezi hrdinstvím prvotních křesťanů (celkem dvě kázání) a Husovou a Jeronýmovou obětí pro víru. Ve spisku *O sedmi ranách božích...* interpretoval v protihabsburském a protikatolickém duchu minulé i současné živelné a společenské pohromy na pozadí napjaté společenské situace v Čechách těsně před bitvou na Bílé hoře. Stálou pozornost věnoval katechetice (*Knížka o služebnosti a služebnících sv. evangelium...*, *O posluchačích sv. evangelium, kterak se chovati mají...* aj.). Spisy Ž.-Ph. mají promyšle-

Žalanský-Phaëthon

nou kompozici a svědčí o poměrně velké znalosti historie, antické literatury, bible, církevních otců, humanistických i reformačních myslitelů a teologů. Jsou projevem radikalizace českého kalvinismu a předznamenávají apokalyptickým tónem tvorbu pobělohorských exulantů.

KNÍŽNĚ: Troje rozjímání... (1605); Knížka o ctnosti anjelské... (b. d., asi 1606); O jménu Ježíš, jménu nejsladším... (1606); Ku poctivosti a k potěšení počestnému pohlaví ženskému. Spis o svatých... ženách (1606); O dvou posledních a nejpotěšenějších víry křesťanské artykulích... (1606); Knížka 1. O dítkách křesťanských živých... (1608); Knížka 2. O dítkách křesťanských mrtvých... (1608); Knížka o starosti aneb věku sešlém... (1609); O slavném přenesení a vzetí... svatého patryarchy Enocha a velikého prokora Eliáše (1610); O pokoji a válečném nepokoji... (1611); Spis o svatých a blahoslavených mučednících českých M. Janovi z Husince a M. Jeronymovi z Prahy... (1611); Knížka o nemocech duše i těla... (1612); Knížka o služebnosti a služebnících sv. evangelium... (1613); O posluchačích sv. evangelium, kterak se chovati mají... (1613); O druhém Eliášovi, totiž O Janovi Křtiteli... (1614); O počtě boží nejpřednější... Totiž: O modlitbách svatých... (1614); O nádobě té boží vyvolené, totiž O Pavlovi svatém... (1615); O ctných manželkách těhotných a rodičkách křesťanských... (1615); De quatuor hominum novissimis. To jest: O čtyřech věcech, kteréž se nejposlednější jmenují... (1615); Čtvero pohřební rozjímání... (1616); Historia o hrozně a strašlivě zkáze... Jeruzaléma (asi 1617); Knihy dvoje o skutcích pána našeho Ježíše Krista... (1617); Knížky dvoje: První o anjeliích dobrých... Druhá o anjeliích zlých... (1618); Kázání o velikých modlařských bludích... (po 1618); O sedmi ranách božích... (1620). ■ EDICE: Hus a Jeroným, mučenníci pro pravdu (1869); H. Žalanský: Hus, Jeroným a Žižka (1873, s tit. Hus a Jeroným, svatí mučenníci pro pravdu boží a Jan Žižka z Kalicha, boží bojovník); Kázání na den Božího těla, jinak: Zprznění Večeře Páně..., Hlasy ze Siona 1872, s. 99 a pokr. (Kázání na den Božího těla... 1615, s údajem: z rukopisu). – *Ukázka in:* Hlasy ze Siona 1890, s. 92 (z ed. Hus a Jeroným, mučenníci pro pravdu). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); E. Dlask in Sborník filologický 1913, s. 68; Knihopis č. 7119–7153; in Rukověť humanistického básnictví 4 (1973, heslo Phaëthon). ■ LITERATURA: A. Frinta: H. Ž.-Ph. (Okresní archiv Ústí n. Lab. 1970). ■ J. Jireček in Rukověť 2 (1876); J. V. Novák: Šestero kázání historických kněze H. Ž., Sborník historický 1886, s. 46; Z. Winter in Život církevní v Čechách 1, 2 (1895, 1896); F. Hrejsa in Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny (1912); J. V. (Vlček): Pozdní stoupenec Husův, NL 6. 7. 1912; E. Dlask: H. Ž., rozbor

jeho činnosti literární, Sborník filologický 1913, s. 55; A. Kraus in Husitství v literatuře, zejména německé 2 (1918); M. L. Černá: Kněz H. Ž. a kněz Jan Štelcar, ČNM 1924, s. 203; K. Hrdina: Drobné příspěvky k starší české literatuře 3. H. Ž., LF 1930, s. 131; an.: Kniha s nejstarší českou zprávou o Krakonošovi (O anjeliích zlých...), Nár. práce 19. 5. 1943; in Rukověť humanistického básnictví 4 (1973, pod heslem Phaëthon); A. Frinta: Památce H. Ž., Kostnické jiskry 1967, č. 29; D. Junek: Dílo H. Ž.-Ph. v opisech 19. století, in Příspěvky ke Knihopisu 11 (1996, s. 107); E. Vratislavská: Utajený konvolut, Muzejní občasník Masarykova muzea v Hodoníně 2004, s. 4
vpb

Žaloba Koruny české (prozaická, veršovaná) viz in Rukopis budyšínský

Žaloby na husity

asi 1417–1453

Protihusitské veršované skladby.

Ž. na h. jsou tradiční souhrnné označení krátkých česky psaných skladeb vzniklých většínou nedlouho před propuknutím husitské revoluce a na jejím počátku, avšak využívaných i aktualizovaných rovněž v následujících desetiletích. Skladby spojuje ostře vyhraněná protihusitská tendence: měly přesvědčit veřejnost o nesprávnosti a kacířské povaze husitského programu a zároveň účinně čelit husitské argumentaci. Jejich autory byli, jak dokládá věroučná argumentace, katoličtí duchovní. Atribuice některých textů Maříku Rvačkoví (hypotéza R. Urbánka) a Jakubu Trehovi (domněnka F. M. Bartoše) nebyla obecně přijata. Z většiny veršů vysvítá naděje, že husitské úspěchy jsou pouze dočasné. Agitačnímu a polemickému zaměření skladeb, zdůrazněnému vstupním oslovením adresátů, odpovídá převládající písňová forma. Funkci časové písně, zpívané na ulicích, však některé z nich mohly vzhledem k svému značnému rozsahu plnit jen omezeně; spíše byly určeny k připravenosti přednesu, poslechu a četbě. Prvoplánovost textů neruší ani alegorie, těžící z průhledných srovnání (Hus a husité jako husy), heraldických emblémů a biblické tradice. Narážky na konkrétní historické události (např. upálení J. Husa, přijímání z kalicha, svěcení husitských kněží na hradě Lipnici 1417, násilný postup při obsazování katolic-

kých far) umocňují v podstatě epický ráz skladby. Obdobné skladby, určené vzdělanějšímu publiku, vznikaly též v latině a nalézaly své protějšky i na husitské straně.

Pod pojmenování Ž. na h. zařazuje odborná literatura zpravidla pět děl: 1. *Všichni poslušajte*. Skladba (na nápěv latinské písně *Imber nunc celitus*) užívá pětiveršové strofy a rýmu aabbc, tedy typických znaků časové písně husitského období. Metrum kolísá mezi šesti až devíti slabikami, převažuje však sedmi až osmislabičný verš. Píseň, obsahující na 35 slok, existovala v několika variantách, její původní podobu však není možné, vzhledem k okolnostem dochování textu, přesně rekonstruovat. Základ tvořily zřejmě strofy dovolávající se pomoci Panny Marie a českých zemských patronů proti husitům a charakteristika husitských bludů (podaná ve sdružených rýmech aabb) s jejich odsudkem (vždy v pátém verši strofy). Tuto kostru bylo možné průběžně doplňovat a rozšiřovat o další aktuální sloky. Zmínky o upálení J. Husa, Jeronýma Pražského, o svěcení husitských kněží na Lipnici (nejde-li o dodatek z jiného rozšířeného popěvku), o slavení Husova svátku, o vyhánění katolických farářů a zvláště výčet liturgických i věroučných novot husitských venkovských radikálů kladou vznik textu do let 1417–18. O oblíbě a životnosti skladby svědčí fakt, že se v těsné závislosti na ní zrodila, pravděpodobně 1453, antihusitská píseň s jen nepatrně změněným incipitem „Všichni poslušajte, / chválu Bohu vzdajte, / i tudíž naší matce“. Na rozdíl od starší verze se obrací ke katolické církvi jako matce všech křesťanů, útočí proti kompakťátům, dožaduje se odvety za násilnosti spáchané na katolicích v čase husitských válek a nadějí na obrat spojuje s nástupem krále Ladislava Pohrobka na český trůn. – 2. *Slyšte, Čechové, cof se nyní děje* (v dochované podobě 47 veršů; jejich metrum kolísá, střídavě a sdružené rýmy se mění místy v asonance), text se zřejmě nedochoval v úplnosti. Také cílem této skladby byla kritika novot zaváděných husitským kněžstvem, především přijímání podobojí, o němž autor ví, že s ním původně nesouhlasil ani sám Hus. Vznikla zřejmě před 1419. V rukopisu následuje bezprostředně za ní píseň – 3. *Znamenajte všickni věrní Čechové* (v dochované podobě 83 veršů). Její autor vyčítá husitům, že svými činy zostudili českou zemi v očích celého křesťanstva, terčem jeho kritiky se stává podpora, kterou

husitským kněžím poskytla část vlivné šlechty, kárá obrazoborecké tendence a varuje před ozbrojeným násilím. Krále (nepochybně Václava IV.) i české panstvo vyzývá, aby zastavili šíření kacífství, a na všechny věrné katolíky apeluje, aby dbali usnesení kostnického koncilu. Závěrečná invokace požaduje spálení viklefitů a věří v spasení duší opravdových křesťanů. Tyto narážky datují skladbu, překvapující místy silou výrazu, do let 1417–18. Brzy nato, po smrti Václava IV., nejspíš na přelomu let 1419–20 vznikla skladba – 4. *Když Lev umřel pravú túhú* (96 převážně osmi- a sedmislabičných veršů rozdělených do čtyřveršových strof se sdruženým rýmem). Básník zjevně reaguje na násilnosti propuknuvší revoluce, včetně obrazoboreckých excesů. Obrací se modlitbou k českým světcům a spoléhá na brzký příchod římského krále Zikmunda do země (je tu symbolizován říšským orlem, od něhož se očekává pomsta za smrt českého panovníka Václava, ztotožňovaného s heraldickým lvem). Smířlivějším tónem se vyznačuje píseň – 5. *Slyšte všichni, poslušajte* (27 čtyřveršových strof; první tři verše sloky jsou zpravidla osmislabičné, závěrečný verš je obvykle šestislabičný). I když autorovi vadí husitská hereze, vyzývá své protivníky, zcela v duchu křesťanského univerzalizmu a myšlenky vzájemné lásky, k opuštění bludů, k pokání a opětovnému sjednocení v rámci katolické církve. Text asi pochází z předrevoluční doby (reaguje na dosud bližší nezjištěné husitské „skládání nové“). – K uvedeným skladbám se někdy řadí ještě šestá z 1417 s incipitem *Slyšte všickni, staří i vy, děti* (183 veršů); délkou a detailní argumentací se však od nich liší.

EDICE: 1. (Všichni poslušajte:) in ČČM 1828, sv. 2, s. 70 (ed. F. Palacký); in ČČM 1851, sv. 3, s. 116 (ed. V. Nebeský); in Výbor z literatury české 2 (1868, ed. K. J. Erben); in Výbor z české literatury doby husitské 1 (1963); (pozdější varianta:) in ČČM 1852, sv. 3, s. 47 (ed. V. Nebeský). – 2. (Slyšte, Čechové, cof se nyní děje:) in Výbor z literatury české 2 (1868, ed. K. J. Erben; omylem spojeno se skladbou Znamenajte všickni věrní Čechové); in Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Viedeň) 39, 1862, s. 285 (ed. J. Feifalik). – 3. (Znamenajte všickni věrní Čechové:) in Výbor z literatury české 2 (1868, ed. K. J. Erben, omylem spojeno se skladbou Slyšte, Čechové, cof se nyní děje). – 4. (Když Lev umřel pravú túhú:) in ČČM 1852, sv. 2, s. 78 (ed. V. Nebeský); in Výbor z literatury české 2 (1868, ed. K. J. Erben); in ant. Ktož jsú boží bojovníci (1951, ed.

Žďárský

J. Macek). – 5. (Slyšte všichni, posлуchájte:) in Studie a texty k náboženským dějinám českým 1919, č. 1, s. 106 (ed. J. Sedlák). ■

LITERATURA: F. Palacký: ref. Historie literatury české... J. Jungmanna, ČČM 1827, sv. 1, s. 132; J. Jungmann in Historie literatury české (1849, 2. vyd., s. 526); V. Nebeský: Souvěká píseň hanlivá na husity, ČČM 1851, sv. 3, s. 114 + Verše na husity, ČČM 1852, sv. 1, s. 141 + Dvě staré satiry, ČČM 1852, sv. 2, s. 75, a sv. 3, s. 44; J. Feifalik: Untersuchungen über altböhmsche Vers- und Reimkunst, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Víděň) 39, 1862, s. 281; Z. Nejedlý in Počátky husitského zpěvu (1907) + Dějiny husitského zpěvu za válek husitských (1913) → (obojí) Dějiny husitského zpěvu 2–6 (1955); A. Kraus in Husitství v literatuře, zejména německé 1 (1917); J. Sedlák: Báseň proti husitům, Studie a texty k náboženským dějinám českým 1919, č. 1, s. 105; J. Vilikovský in Latinská poezie žákovská v Čechách (Bratislava 1932, s. 97); A. Škarka in ed. Nejstarší česká duchovní lyrika (1949) → Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); R. Urbánek: Mařík Rvačka jako protihusitský satirik, ČSPS 1955, s. 1; F. M. Bartoš: Z politické literatury doby husitské, Sborník historický 1957, s. 21; J. Weber (J. Kadlec), J. Trífška, P. Spunar in Soupis rukopisů v Třeboni a v Českém Krumlově (1958, s. 120).

pč

Žaltář viz Bible (Dodatky, 4. díl)

Žďárská kronika viz in Jindřich Řezbář

Gustav Žďárský

* 20. 8. 1867 *Nový Bydžov*

† 10. 7. 1925 *Praha*

Překladatel, autor obsahů z české a slovenské beletrie a jazykových příruček.

Syn obuvníka. Základní vzdělání získal v rodišti. Na pražské české univerzitě studoval filozofii, 1896 obhájil disertaci (*Učení stoikův o vášních, zvláště Senecovo*). 1903–23 působil jako správce zemského úřadu pro choromyslné v Horních Beřkovicích, po vzniku ČSR se aktivně účastnil politického dění jako člen Českosl. národnědemokratické strany. Penzionován byl jako zemský vrchní účetní rada.

Rozsáhlé jazykové znalosti uplatnil Ž. jednak jako autor učebnic (někdy zahrnujících i čítanky) a slovníků určených pro široký okruh

uživatelů (některé z nich vyšly v edici věnované dělnickým samoukům), jednak jako plodný překladatel dobové beletrie a historické, resp. filozofické literatury, kterou uváděl do českého kulturního kontextu. Pozornost věnoval italským naturalistům (L. Capuana, E. de Marchi), anglickým (H. G. Wells) a francouzským (J. Verne) sociálněkritickým a utopickým prozaikům, českému čtenáři později zpřístupnil též několik titulů populárně-naučné životopisné literatury. Publikoval rovněž drobné překlady z holandštiny a chorvatštiny. Systematicky překládal zejména práce zabývající se aktuální sociální, kulturní, náboženskou a obecně osvětovou problematikou (A. Fogazzaro, W. E. H. Lecky, G. Mazzini, J. S. Mill), které tak mohly přispět k formování myšlenkového vývoje mladé generace přelomu století. Pro veřejné knihovny a k výuce literatury na středních školách sepsal populární výtahy z české a slovenské beletrie od osvícenství do konce 80. let 19. století. – Ž. autorství překladů podepsaných Kazimír Žďárský (E. Lepelletier: *Madame Sans-Gêne*, b. d., 1897; P. L'Érmitte: *Velká přítelkyně*, b. d., 1916) a Aleš Žďárský (J. K. Leys: *Tajemství notářovo*, 1903) není doloženo.

ŠIFRY: G. Ž., Ž. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Besedy lidu* (1909–12); *Květy* (1895); *Nár. listy* (1919). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře*: Obsahy z československé beletrie doby nové 1–3 (1924, 1925, 1926, 3. d. s F. Bredlerem, 4. d. 1928 napsali jen F. Bredler a B. Tittl, ačkoliv je uváděn jako autor i Ž.). – *Překlady*: *Marýzka Colombiová* (M. Torelli-Torriani): *Vánoční povídka* (b. d., 1894) + *Zlaté sny* (b. d., 1894); E. de Marchi: *Dvě humoresky* (b. d., 1895); J. J. Cremer, G. Keller: *Novely* (b. d., 1895); É. Seipgens: *Divoký růženec* (1895); E. Kumičic: *Mučednice* (1896); G. Mazzini: *Povinnosti člověka* (1900) + *Úvahy vybrané z literárních, politických a náboženských spisů* (1900, s J. J. Davidem); J. B. Haycraft: *Přírodní výběr* (1900); J. S. Mill: *Vlastní životopis* (1901); W. E. H. Lecky: *Dějiny racionalismu v Evropě* 1, 2 (1902); J. Verne: *Tajemný ostrov* 1–3 (b. d., 1906) + *Hvězda jihu* (1908); H. G. Wells: *Válka ve vzduchu* (b. d., 1909) + *Ukradený bacil a jiné prózy* (b. d., 1910); A. Fogazzaro: *Světec* (1911); L. Capuana: *Bratr Mravenec a jiné povídky* (b. d., 1912); J. London: *Muž vysoké hry* (1920); H. Alger: *Vytrvalost k úspěchu* (1923); E. Salburg: *Královské lásky* (1923); O. S. Marden: *Život dílo mistrovské* (1924) + *Tajemství vítězného života* (b. d., 1924 nebo 1925, verše přel. A. Klášterský) + *Mlčeti je zločin* (1925, verše přel. A. Klášterský) + *Strůjce svého štěstí* (1925); A. Schirrokauer: *Mirabeau* (1925); – posmrtně: H. Freimark: *Carevna Kateřina I. a Petr Veliký* (1927). – *Ostatní*

práce: Soustavný slovníček česko-maďarský (b. d., 1917); Maďarská mluvnice a čítanka (1918, Maďarská čítanka t. r. i samost.); Stručná cvičebnice jazyka maďarského (1919); Učebnice jazyka vlášského (italského)... (b. d., 1922); Mluvnice jazyka českého (1922); Učebnice esperanta... (b. d., 1923, s K. Procházkou); Učebnice jazyka německého (1923); Učebnice jazyka španělského... (1923, s J. Lenzem); Učebnice jazyka anglického... (1924); Učebnice jazyka rumunského... (1925, s E. Stacou); Učebnice jazyka španělského... (1925). ■

LITERATURA: an.: ref. překl. Markýzka Colombiová: Hlídko lit. 1894, s. 467; Kí (F. Krejčí): ref. překl. J. S. Mill, Čes. mysl 1902, s. 135; Kd.: ref. překl. W. E. H. Lecky: Zvon 3, 1902/03, s. 531; J. Staněk: ref. překl. J. London, LidN 25. 6. 1920; ● nekrology: -Th-, NL 14. 7. 1925; ma (O. Mrkvička), LidN 15. 7. 1925 ●; F. Šimek: ref. Obsahy z československé beletrie..., Střední škola 1926, s. 46.

mhs

Václav Žebrácký viz Václav Klement Žebrácký

Karel Želenský

* 26. 1. 1865 *Ostrovačice* u Brna
† 30. 11. 1935 *Zbraslav* (Praha-Z.)

Autor dramát, veseloher, operních libret a her pro děti, drobných próz, vzpomínek a populárně-naučných statí s divadelní tematikou; překladatel divadelních her a operetních libret; herec, režisér a divadelní ředitel.

Vl. jm. K. Drápal. – Vyrůstal ve skromných poměrech rodiny klempířského mistra. Obecnou školu vychodil v Rosicích a poté se v Brně učil sazečem. Počátkem 80. let byl jako aktivista dělnického hnutí půl roku vězněn. Po vyučení pracoval dva roky v tiskárně jako sazeč a faktor, 1884 definitivně opustil řemeslo a nastoupil divadelní dráhu u společnosti V. Choděry. Během následujícího desetiletí prošel mnoha venkovskými divadelními společnostmi, u nichž osvědčil své mnohostranné schopnosti: zpíval v operetách, vypomáhal jako kapelník a režisoval. 1884 přešel k řediteli V. Jelínkovi, 1885 hrál u F. J. Čížka, 1885–87 u E. Zöllnerové, 1887–90 u F. Ludvíka, 1890–91 u J. Hurta, 1891–92 získal angažmá v brněnském Nár. divadle, 1892–94 byl členem Pištěkovy společnosti, s níž hrál nejprve v Lid. divadle na Vinohradech a poté opět v Nár. divadle v Brně.

1894 se oženil L. Zoufalovou (1873–1939), herečkou a zpěvačkou cestujících společností; herectví se věnovali i dcera Laura, provd. Třešňáková (1895–1969), syn Drahoš (1896–1959; 1953–58 ředitel Nár. divadla v Praze) a další potomci. 1894 Ž. angažoval V. Budil do Plzně; 1896–1927 byl členem činohry pražského Nár. divadla. V prvních dvou dekádách 20. století zde Ž., jehož herecký typ tíhl k niternému projevu a psychologické charakteristice, vytvořil desítky velkých postav, zejména v režii J. Kvapila. Souběžně s činností v Nár. divadle (od 1916 byl oficiálně veden i jako režisér) se pokusil prosadit na poli divadelního podnikání. 1917 sestavil vlastní společnost, která pod názvem Žižkovská činohra hrála do 1919 v sále Deklarace na Žižkově. Po svém penzionování se 1929 stal ředitelem Východoslovenského nár. divadla v Košicích. Tíživá finanční situace ho však již 1930 přiměla k návratu do Prahy, kde navzdory předchozímu podnikatelskému neúspěchu, jehož důsledky nesl ještě dlouho poté (soudní spory, exekuce) zřídil a vedl Jiráskovo divadlo v Husově sboru ve Vršovicích (1931); i tento podnik záhy ztroskotal na nezájmu předměstského a venkovského obecnstva o umělecky hodnotný repertoár. Ž. vyvíjel také četné veřejné aktivity, mj. se jako funkcionář stavovských hereckých organizací zasazoval o zlepšení sociálního zabezpečení a existenčních poměrů herectva. Spolupracoval s divadelními ochotníky, jimž v osvětových kursech často přednášel. Byl činný i pedagogicky: 1905 zřídil soukromou hereckou školu.

Náměty většiny drobných próz i některých her (*Tažní ptáci*, *Oáza*) čerpal z důvěrně známého prostředí divadelních společností a hereckých osudů. Ve volně fabulovaných příbězích a humorných historkách se Ž. projevoval jako kultivovaný a vtipný vypravěč s vřelým vztahem k divadlu a jeho tvůrcům. Rozměrnější beletrizované portréty divadelníků (J. J. Kolár, F. Kolár, F. Krumlovský), mísící historická fakta s literární fikcí, přinášely sumu informací a upoutávaly živým líčením jejich lidského i hereckého profilu. Vedle knižních souborů (*Vrah a jiné črty*..., *Komedie hrané a prožitá*, *Ze zápisníku hercova*) publikoval časopisecky sérii podobizen ředitelů divadelních společností. Na základě vyprávění herce J. Mošny literárně zpracoval jeho memoáry *Jak jsem se měl na světě*... Dvě rané hry (drama *Návrat z hornického prostředí* a venkovské drama *U Dušánků*)

motivicky i sociální tendencí souzněly s naturalismem, od něhož je však vzdaloval efektně konstruovaný děj a životní nevěrohodnost postav. Početně převažující veselohry se řadily do okruhu dobových maloměstských satir a humorných dramatických obrázků (*Strana bdělých*, *Nová mafie*). Vyhrocenější komediální nadsázkou se vyznačovala Ž. dlouhodoběji úspěšná veselohra *Tažní ptáci o poměrech u venkovské divadelní šmíry*. Součástí jeho původní dramatické tvorby byly rovněž pohádkové hry pro děti (*Pohádka o Kryšpínkovi*, *Kocour v botách*), drobnější práce určené pro kabaret a operní libreta (např. *U božích muk*), psal také texty ke kupletům, písním a sborovým zpěvům. Překládal převážně z němčiny pro aktuální potřeby divadla dobové komedie, frašky, hry se zpěvy a operní libreta. V občasných exkurzech do divadelněhistorické problematiky (*O herectví a hercích*) zůstal Ž. diletuujícím amatérem. – V knihovně Divadelního ústavu v Praze je uložen rukopis národní hry se zpěvy *Rebelantská krev* (b. d.); hry *Pouť do Říma* (1924) a *Drama královské* (1926) jsou dnes neznámé.

PŘÍSPĚVKY in: Almanach čes. divadel (1912); Čes. hudba (1902, 1906); Českosl. divadlo (1925–31); Divadelní list Máje (1905); Divadelní listy (1900–02); Divadelní šepety (Brno 1924); Divadlo (1905–09, 1921); Hlas národa (1901–05); Humorist. listy (1910); Komedia (1925–26); Lid. noviny (1924, cyklus Z paměti K. Ž.); Mor. orlice (Brno, 1. pol. 80. let); Nár. a Stavovské divadlo, pokr. Nár. divadlo (1924–26, 1931); Naše scéna (1918); Programové večery (b. d., 1913); Samostatnost (1911); Sborník pro ženské učitelské ústavy (Nové Benátky 1924); Světozor (1923–26); Švanda dudák; Venkov (1910, 1912, 1919, 1924–27, 1932); Ant. Veselý: Hovory s herci (1926); Zájmy čes. herectva (1904–06). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie a práce o divadle:* U božích muk (oper. libreto, 1898, prem. 1897, hudba S. Suda); Návrat (D 1901, i prem.); Pohádka o Kryšpínkovi (D pro ml., 1903, i prem.); Teta z Ruska (D 1903, i prem.); Vrah a jiné črty z hereckého života (PP 1903); U Dušánků (D 1904, prem. 1902 s tit. Macecha); Tažní ptáci (D 1904, i prem.); O herectví a hercích (studie, 1907); Oáza (D 1909, i prem.); Na křídlech Ikarových (PP 1909); Stará báj (kabaretní deklamace, 1911); Strana bdělých (D b. d., 1912, i prem.); Slečna Thalie a spol. (PP b. d., 1915); Kolegyně (D b. d., 1916); Salome (D b. d., 1917); Kocour v botách (D pro ml., 1917, prem. 1914); Umělci v županu (herecké portréty, 1920); Mluva jevištní – Deklamace (přednáška, 1924, s příspěvky dalších autorů, pod společným podtit. Výňatky z přednášek pronesených v listopadu a prosinci r. 1924 na režisér-

ském kursu 2. Tylova okrsku v Plzni); Ze zápisníku hercova (PP 1925); Komédie hrané a prožité (herecké portréty, 1926); Nová mafie (D 1926, prem. 1935); – posmrtně: Dlouhý, Široký a Bystrozraký (D pro ml., 1951, podle K. J. Erbeny). – *Překlady:* Ph. Langmann: Bartoš Tuřanský (1899, prem. 1898 s tit. Bartoloměj Turas); K. Schönherr: Dáblíce (1920, prem. 1915); A. Stein-Landesmann: V strážním domku (1922, prem. 1923). ■ **SCÉNICKY. Hry:** První květy (1892); Nový svátek (1912). – *Úprava:* J. Böhm: Švanda dudák (oper. libreto, 1896, hudba V. Hřmálý, podle J. K. Tyla). – *Překlady a úpravy:* F. H. Burnett: Malý lord (1895); G. Davis: Katakomy (1895); J. Jarro, H. Fischer: Krkavčí otec (1895); G. Kadelburg: Poručík v civilu (1895); F. a P. von Schönthan: Zaslíbená zem (1895); A. Wette: Perníková chaloupka (1895, hudba E. Humperdinck); Th. Taube: Královna Vltavy (1895; 1911 s tit. Vzhůru do Ostende) + X, Y, Z (1896); K. Wartenburg: Herci císaře pána (1895; 1898 s tit. Herci císaře Napoleona); F. Philippi: Dobrodinci lidstva (1895) + Cestou trnitou (1896); G. Feydeau: Fernandova svatební smlouva (1895) + Dáma od Maximů (1901); O. Blumenthal, G. Kadelburg: Dvě různých erbů (1895) + Hanzi Vejvara (1899; 1915 s tit. Kráska z mořských lázní, hudba V. Holländer) + Polapený kohoutek (1929, hudba V. Holländer); A. Berla: Zakletý zámek (1896, hudba K. Millöcker); L. Krenn, K. Lindau: Nácek (1896) + V sedmém nebi (1897); L. Fischer, A. Landsberg: V pavilonu (1897); F. von Schönthan, F. Koppel-Ellfeld: Renaissance (1897) + Zlatá Eva (1897); V. Léon, H. von Waldberg: Operní ples (1898, hráno i s tit. Ples v opeře, hudba R. Heuberger); M. Dreyer: Tři (1898); A. Landsberg, Leo W. Stein: Mary květinářka (1898, hudba K. R. Weinberger); M. West, L. Held: Naddůlní (1899); M. Ordonneau: Loutka (1902, hudba E. Audran); A. Valabrègue, M. Hennequin: Coralie a spol. (1902); B. Buchbinder, J. Watke: Diva (1902, hudba K. R. Weinberger); K. Lindau, J. Wilhelm: Jarní vzduch (1903, hráno i s tit. Jarní vánek, hudba E. Reiterer); B. von Dowsky: Pražané v Peking (1904); V. Léon: Veselý Matúško (1908, hudba L. Fall) + Dráteník (1915, hudba F. Lehár); G. Stephanie ml., L. Schneider: Divadelní ředitel (1913, s J. Vymětalem, hudba W. A. Mozart); B. Björnson: Novomanžel (1915); G. Okonkowski, J. Freund: Kínohvězda (1915, hudba J. Gilbert); B. Jenbach, L. W. Stein: Ta, nebo žádná! (1915, hudba E. Eysler); O. Blumenthal, J. Rosen: Spolubásníci (1916); R. Bodanzky, F. von Thelen: Za láskou (1916, hudba O. Straus); E. Burg, L. Taufstein: Hledá se sluha (1916); G. Drégely: Slečnin manžel (1916); R. Presber, Ludwig W. Stein: Naučný slovník (1916, hráno i s tit. Zesnulá excelence); M. Gorkij: Barbaři (1917); K. Sloboda: Jak ženy milují (1929); J. Brammer, A. Grünwald: Zlatovlasá Eva (1930, hráno i s tit. Zlatá paní mistrová, hudba E. Eysler, podle F. von Schönthan). ■ **REDIGOVAL časopis:** Naše scéna (1918). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** J. Mošna: Jak

jsem se měl na světě... 1, 2 (memoáry, b. d., 1911, i lit. zprac.). ■

LITERATURA: K. Š. (Štěpánek): ref. insc. První květy, Čes. Thalia 1892, s. 294; ● ref. U božích muk: Hda. (F. Hejda), Světozor 32, 1897/98, s. 141; -q., Zlatá Praha 15, 1897/98, s. 155; K. Knittl, Osvěta 1898, s. 273 ●; ● ref. Návrat: M. (F. Macháček), Akademie 5, 1900/01, s. 229; K. Kamínek, MR 1900/01, sv. 12, s. 286; K., Divadelní listy 2, 1900/01, s. 223; A. Nečásek, Lumír 29, 1900/01, s. 352; r. (F. V. Krejčí), PL 5. 4. 1901; F. Zákrejs, Osvěta 1901, s. 465 ●; O. F. (Faster): ref. Macecha (insc.), Divadelní listy 3, 1901/02, s. 155; -r (R. J. Kronbauer): ref. Pohádka o Kryšpínkovi, Máj 1, 1902/03, s. 439; K. H. (Hilar): ref. Teta z Ruska, Moderní život 1903, s. 58; ● ref. Tažní ptáci: Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 21, 1903/04, s. 432; ech (V. Štech), Máj 2, 1903/04, s. 666; -ý., Divadlo 2, 1903/04, s. 420; š (J. Kuffner), NL 24. 6. 1904; F. X. H. (Hodáč), LidN 25. 6. 1904; J. Ladecký, Osvěta 1904, s. 749 ●; ● ref. Oáza: O. Theer, Čes. revue 2, 1908/09, s. 701; J. H., Máj 7, 1908/09, s. 494; O. Fischer, Přehled 7, 1908/09, s. 721; KMČ (K. M. Čapek Chod), Zvon 9, 1908/09, s. 646; J. Hilbert, Venkov 27. 6. 1909; an. (V. Tille), Den 27. 6. 1909 ●; F. Sekanina: ref. Na křídlech Ikarových, Zvon 9, 1908/09, s. 786; ● ref. ed. J. Mošna: Jak jsem se měl na světě...: F. Sekanina, Zvon 11, 1910/11, s. 557; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 28, 1910/11, s. 436 + Zlatá Praha 29, 1911/12, s. 131; -il, LidN 18. 10. 1911 ●; ● ref. Strana bdělých: B. Kavka, Divadlo 10, 1911/12, s. 445; Dr. P. (D. Panýrek), Máj 10, 1911/12, s. 609 ●; J. V.: Čeští maloměšťáci a jejich divadelní spisovatel, PL 10. 1. 1913; J. H. (Hilbert): ref. Kocour v botách (insc.), Venkov 19. 2. 1914; E. Vrchlická: K. Ž., Divadlo 1 [8], 1920/21, č. 12; ● k šedesátinám: J. B. (Zyka Borotínský), Venkov 25. 1. 1925; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 28. 1. 1925 → Tváře českých herců (1967); Ot. F. (Fischer), PL 30. 1. 1925; H. Jelínek, Lumír 1925, s. 54 ●; ● ref. Slečna Thalie...: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 1. 12. 1926; V. Ch. (Cháb), Čes. osvěta 23, 1926/27, s. 398 ●; K. Ženíšek: Buditelské a herecké působení K. Ž. (rozhovor), Čes. jeviště 1927, č. 7; vk (V. Kašpar): ref. Nová mafie, Čes. osvěta 24, 1927/28, s. 243; B. (E. Bass): Pětačtyřicet let u divadla, LidN 1. 3. 1929; J. Auerswald in Divadelní vzpomínky (1929); ● k sedmdesátinám: K. Tauš, Mor. noviny 24. 1. 1935; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 25. 1. 1935 → Tváře českých herců (1967); Ot. F. (Fischer), LidN 25. 1. 1935; K. Engelmüller, Nár. práce 25. 1. 1935; p. (A. M. Píša), PL 25. 1. 1935; R. Deyl, Českosl. divadlo 1935, s. 18 ●; ● nekrology: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 1. 12. 1935 → Tváře českých herců (1967); kd (E. Konrád), NO 1. 12. 1935; K. Engelmüller, Nár. práce 1. 12. 1935; A. V. (Ad. Veselý), Pražské noviny 1. 12. 1935; H. J. (Jelínek), Lumír 62, 1935/36, s. 184; O. Fischer, Nár. divadlo 13, 1935/36, č. 6 ●; R. Deyl in Jak jsem je znal (1937); K. Engelmüller in O slávě herecké (1947); L. P. (Páleníček) in J. Mošna: Jak jsem se měl na světě... (1954); Nár. divadlo 30, 1955/56, č. 8 (tematické číslo k 90. výr. nar.); V. Müller: Stoletý z gardy, Práce

23. 1. 1965; (E. J.) (Janský): Postava vsutku historická, LD 25. 1. 1965.

eš

Jaroslav Želiva

* 9. 7. 1883 *Moravská Huzová*
(Štěpánov-M. H.) u Olomouce
† 8. 7. 1968 *Olomouc*

Básník ovlivněný zprvu lumírovci, později dekadencí a symbolismem, autor krátkých erotických próz.

VI. jm. Ferdinand Antonín Rýpar, podepisoval se také Ferd. Rýpar-Želiva, Jar. Ferd. Rýpar a J. (Jar.) Rýpar-Želiva. – Syn učitele; 1903 absolvoval učitelský ústav v Příboře, 1905 byl ustanoven prozatímním, 1906 definitivním učitelem na obecné škole v Hejčíně (Olomouc-H.). 1911 se oženil. V 1. světové válce se účastnil bojů na Piavě. Ve škol. roce 1932/33 se stal výpomocným správcem hejčinské školy, 1934/35 zatímním řídicím učitelem, potvrzen 1935. V této funkci odešel do výslužby. Zemřel na chronickou ischemickou chorobu srdeční v domově důchodců v Olomouci.

Ž. debutoval sbírkou teskné písňové lyriky *Kde dohořely hvězdy*, v jejíž jednoduché pravidelné faktuře je vedle vlivu poezie V. Háška, A. Heyduka (pomáhal Ž. vstoupit do literatury) a zejména lumírovců patrné rodící se dekadentní gesto životní deziluze. Jako opožděný ozvuk tvorby z konce století se pak ve sbírce extatických milostných veršů (*Bílé chiméry*) toto gesto projevuje pocitem zmaru, sarkastickým glosováním zklamáních snů, pohrdáním světem a rouhavým vztahem k jeho hodnotám. Prvky symbolismu se uplatnily i ve sbírce *Polární země* situované do bezútěšného prostředí věčné zimy. V erotických verších plných bolestné deziluze a protikladu věčné touhy a časné rozkoše občas zazní expresivní tón anarchistické buřičské vzpoury. Na přelomu první a druhé dekady 20. století Ž. publikoval jen v dobovém tisku povídky a menší novely, jejichž mladé hrdiny charakterizuje citová vypjatost, dichotomie duše a těla, bolestné probuzení vášně a pocitu hříchu, spojení erotického zážitku se smrtí. Od počátku 1. světové války do 1926 se literárně odmlčel, jeho následující (jen časopisecky publikované) nevýbojně, výrazově oprostěné básně apostrofovaly tradiční hodnoty domova, země a rodného kraje (bá-

seň *Vzkříšení na vsi* byla 1940 zhudebněna V. B. Aimem). Současně Ž. uveřejňoval (převážně v Lid. novinách) drobné povídky, fejetony, vzpomínkové črty, sloupky a kurzivy s krajovými náměty (olomoucké památky, hanácké zvyky, motivy žní na Hané apod.). – Sběrka veršů Jiřiny, kterou počátkem 30. let avizoval jako připravenou do tisku, zůstala patrně v rukopise.

PŘÍSPĚVKY in: Čes. slovo (1933); Čes. svět (1907–09); Eva (Prostějov 1905); Květy (1909–13); Lid. noviny (1911, 1928–41); Loutkář (1923); Lumír (1930–31); Naděje (Brno 1905); Nár. osvobození (1938, publicistické práce); Nár. politika; Naše loutky (1929); Neděle; Nový život (Prostějov 1905); Osvěta (1912); Památník na oslavu šedesátého výročí učitelského ústavu v Příboře 1875–1935 (1936, vzpomínka na studentská léta); Pokroková revue (1909); Pozor (Olomouc 1905, lit. recenze); Pozor (Olomouc 1930); Revue moravskoslezská, pokr. Moravskoslezská revue (Mor. Ostrava 1906–12); Rudé květy (1906); Stráž Moravy (Olomouc 1928–32); Světozor (1910–11); Šibeničky (1906–07); sb. Vyšel rozsěvač (Olomouc 1936); Zlatá Praha (1909–10); Zvon (1926–40). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Kde dohořely hvězdy (BB b. d., 1903); Bílé chiméry (BB 1903); Polární země (BB 1907). ■

LITERATURA: ● ref. Kde dohořely hvězdy: J. Müldner, Srdce 2, 1902/03, s. 171; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 31, 1902/03, s. 304; L., Zvon 3, 1902/03, s. 559; apržk. (A. Pražák), Máj 1, 1902/03, s. 647; R. Hašek, Moderní život 1903, s. 53 ●; ● ref. Bílé chiméry: V. Zanáška, Srdce 3, 1903/04, s. 275; K. Z. Klíma, Rozhledy 14, 1903/04, s. 1161; V. Kol. (V. Červinka), Zvon 5, 1904/05, s. 219; A. Pražák, Máj 3, 1904/05, s. 335; J. R. (A. Bačkovský), Lumír 33, 1904/05, s. 485 ●; ● ref. Polární země: V. K., Pražská lid. revue 1907, s. 268; J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 36, 1907/08, s. 326 ●; J. Černoch in Olomouc. Litérární Morava – města a kraje 1 (1931, s. 91); V. Nešpor in Dějiny města Olomouce (1934, s. 292); B. Vybíral in Beletristický přínos olomouckého kraje (1940, s. 16); B. Slavík in Kořeny (1944, s. 254).

vfr

Jan Želivský

* asi 1380–90

† 9. 3. 1422 *Praha*

Autor latinsky psaných kázání, politik radikálně husitské orientace.

Psal se též Iohannes Siloensis. – Pocházel asi z nezáměrné rodiny, usazené buď v Humpolci, či v jihovýchodních Čechách. V premonstrátském klášteře v Želivi (odtud pozdější přízvis-

ko) dosáhl dobré znalosti latiny a sčítlosti v Písmu i v pracích církevních autorit. Nejspíše v zjitřeném ovzduší po Husově smrti želivskou kanonii opustil (jeho působení na faře v Jiřicích, obsazované želivskými premonstráty, nelze zatím, navzdory tvrzení některých historiků i místní tradici, doložit). 1418 již působil jako kazatel u Sv. Štěpána na Rybníčku v Novém Městě pražském (do Prahy snad přišel 1415–16; bezpochyby jej sem přivedly sympatie k husitskému reformnímu hnutí a zřejmě i k některým jeho představitelům, zejména k Jakoubkovi ze Stříbra a Mikulášovi z Drážďan). Rychlé profilování ve směru radikálního husitismu a kritika umírněného postupu bývalých Husových spolupracovníků mu získaly autoritu v značné části novoměstského obyvatelstva; v okruhu husitských univerzitních vzdělavců, úzce spjatých se staroměstským prostředím a spolupracujících s kališnickou šlechtou, se z týchž důvodů netěšil důvěře. V únoru 1419, kdy Václav IV. vyčlenil pro husitskou bohoslužbu pouze tři pražské svatyně, odešel z kostela sv. Štěpána do chrámu Panny Marie Sněžné. Jeho vážnost a obliba v té době vzrostly natolik, že se stal respektovaným ideovým vůdcem pražských radikálních husitů. 30. 7. 1419 svrhl jím vedený dav z oken novoměstské radnice protihusitsky zaměřené konšely (tzv. první pražská defenestrace) a vymohl si dosazení prohusitské městské rady; tato akce se obecně pokládá za počátek husitské revoluce. Na jaře 1420 burcoval husitskou Prahu proti první křížové výpravě (kázal nyní jak u Sv. Štěpána, tak u Panny Marie Sněžné). Na rozdíl od husitských univerzitních mistrů a většiny pražských politiků prosazoval užší spolupráci s tábořskou stranou (jejíž některé názory mu konvenovaly). Na jaře 1421 byl hlavním organizátorem úspěšné vojenské výpravy pražských husitů do východočeských oblastí a spoluzakladatelem pražského vojenského svazu. Na usnesení čáslavského sněmu (3.–7. 6. 1421), které ohrožovalo jeho pozice, reagoval uskutečněním dalšího převratu 30. 6. 1421, jímž si zajistil kontrolu nad celým pražským souměstím. Prosadil administrativní spojení Starého a Nového Města, řízených radou třiceti konšelů, leč neuspěl ve snaze plně ovládnout pražské duchovenstvo (od červencové synody 1421 až do smrti patřil ke čtyřem správcům utrakvistických kněží). Diktatura, již v Praze ustavil, postupně obrátila veřejné mínění proti jeho osobě. 5. 2. 1422 rozhodl výbor husitských

politiků (včetně J. Žižky) o výměně pražských radních a omezil vliv Ž. výhradně na náboženské záležitosti. O necelý měsíc později byl Ž. s devíti spolupracovníky úkladně vylákan na Staroměstskou radnici a popraven (tento čin se dá interpretovat jako rituální odvěta za stětí husitského šlechtice J. Sádla). Poslední okamžiky života Ž. vypsals v podmanivé relaci (začleněné později do některých textů Starých letopisů českých) někdo z jeho přívrženců, snad kněz Vilém.

Průkazně Ž. dílem je pouze neúplná sbírka latinských kázání na neděle a svátky, datovaných 16. 4. – 2. 12. 1419 a označovaných *Collecta*. Pravděpodobně je jeho dílem postila *Sermones in evangelia*, sepsaná asi 1416–19. Hypoteticky se uvažuje o autorské účasti Ž. na kratičkém spisku *De necessitate nominandorum malorum* (tzv. *Husitském pranýři*), evidujícím hlavní nepřátele husitismu. Jedině F. M. Bartoš připustil možnost, že Ž. je také autorem postilového sborníku (Národní knihovna ČR v Praze, sign. VI E 24) z 1415–16. Ž. se v odborné literatuře tradičně připisuje ztracený výklad *Sermones super Apocalypsim* (datovaný 1420). V okruhu Ž. nejspíše vznikla píseň Povstaň, povstaň, veliké město pražské. Dosah kázání Ž. v husitské Praze byl mimořádný (autor si je připravoval latinsky, pronášel je česky). *Collecta* poskytuje dostatečné svědectví o literárních schopnostech, kazatelské výjimečnosti i psychickém ustrojení svého tvůrce. Otevřená prezentace autorových hořkých subjektivních pocitů dokládá, jak bytostně byl Ž. spjat s husitským hnutím, které na jaře a v létě 1419 čelilo sílící perzekuci. Proti ní i proti rostoucím pochybnostem hledal oporu v textu Písma, zvláště v příkladu Krista a apoštolů, dovolával se však i vzoru nedávných mučedníků husitské myšlenky, jmenovitě J. Husa, Jeronýma Pražského a Mikuláše z Drážďan. Pod vlivem Jakoubka ze Stříbra (s nímž se později politicky rozešel) i dobového eschatologického uvažování očekával druhý příchod Kristův na zkažený pozemský svět, nezadržitelně směřující ke svému zániku. Vyostřený husitský mesianismus se zde projevil přesvědčením, že v Českém království, které otevřelo své srdce božím zákonu, se Kristus zjeví nejdříve. Mírně laděné promluvy v duchu Nového zákona se doplňují s odkazy na Starý zákon, touha po klidném životě v ideální křesťanské pospolitosti se střídá s prudkými výpady proti lživým prorokům, prelátům,

lichvářům, bohatcům i nespravedlivé světské vrchnosti. Podle vzoru bible se Ž. často vyjadřoval v podobenstvích, která vysvětloval zpravidla v trojí významové rovině; tím násobil sdělnost svých proslovů a umocňoval jejich agitační vyznění. Záměrným vršením kontrastů dokázal strhnout posluchače a navodit společensky výbušné situace, jichž využíval pro své politické cíle.

EDICE: Dochovaná kázání J. Ž. z roku 1419 (1953, ed. A. Molnár). – *Ukázky in:* Věstník ČAVU 1899, s. 287 (ed. J. Truhlář); ČCH 1903, s. 198 (ed. J. Truhlář). – *Překlady do češtiny:* Výzva J. Ž. Výbor z kázání (1954, usp. a přel. A. Molnár); (ukázky in:) Slovem obnovená. Čtení o reformaci (1977, ed. A. Molnár, L. a N. Rejchrtovi); B. Kopičková: J. Ž. (1990). ■

BIBLIOGRAFIE: B. Kopičková in J. Ž. (1990, s. 216); P. Spunar in Repertorium auctorum Bohemorum propectum idearum post universitatem Pragensem conditam illustrans 2 (Varšava, Praha 1995). ■ LITERATURA: B. Aušťecká: J. Ž. jako politik (1925); M. V. Kratochvíl: J. Ž. (1953); B. Kopičková: J. Ž. (1990); s. přehledem literatury předmětu a ukázkami textů. ■ F. Palacký in Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě 3 (1850); V. V. Tomek in Dějepis města Prahy 4 (1879); J. Truhlář: Paběrky z rukopisů klementinských 24. Husitská kázání z let 1416–1418, Věstník ČAVU 1899, s. 287 + Paběrky z rukopisů klementinských 43. Husitský pranýř z let 1416–1417, tamtéž 1900, s. 566 + Paběrky z rukopisů klementinských 65. Kázání kněze J. Ž. z r. 1419, ČCH 1903, s. 198; Z. Nejedlý in Dějiny husitského zpěvu z válek husitských (1913; 1955 s. tit. Dějiny husitského zpěvu 5); F. Hrejsa: J. Ž., Kostnické jiskry 1922, č. 15–18, 20 + J. Ž., Zálesí. Vlastivědný sb. okresu humpoleckého (Něm. Brod) 8, 1926/27, s. 84; F. M. Bartoš: Nová postila J. Ž.?, ČNM 1927, s. 135; J. Pekař in Žižka a jeho doba 1–4 (1927–33); Z. Kalandra in Znamení Lipan (1934) + J. Ž. a pražský thermidor, Tvorba 1934, č. 1 a 2; J. Síla: Život a smrt kněze Ž., Nár. práce 1.–5. 8. 1939; E. Stein: Ž. jako náboženská osobnost, Věstník KČSN 1947 (vyšle 1950), s. 1; F. M. Bartoš: Sborník husitského kazatele asi z r. 1415, Věstník ČAVU 1948, s. 15; F. Graus in Chudina městská v době předhusitské (1949); F. M. Bartoš: Kdy vznikla postila Ž., Jihočeský sb. historický 1950, s. 23 + Tzv. Husitský pranýř z r. 1417, tamtéž, s. 63 + Ještě jednou tzv. Husitský pranýř, tamtéž, s. 112; A. Molnár: Ž. cesta k lidu, Církevní věstník 1951, s. 6 + Slova J. Ž., Kostnické jiskry 1951, č. 13; F. M. Bartoš: Pád Ž., Jihočeský sb. historický 1952, s. 77; J. Macek in Tábor v husitském revolučním hnutí 1, 2 (1952, 1955); A. Molnár: Ž. revoluční kázání, Kostnické jiskry 1953, č. 30–31 + J. Ž., Evangelický kalendář 1953, s. 80 + in ed. Dochovaná kázání J. Ž. ... (1953) + in ed. Výzva J. Ž. (1954) + Nad kazatelskou výzvou J. Ž., Křesťanská revue 1954, s. 37; F. G. Heymann in John

Žižka and the Hussite Revolution (Princeton 1955); F. M. Bartoš in *Dvě studie o husitských postilách* (1955) + *Příchod J. Ž. do Prahy*, *Křesťanská revue* 1956, s. 249; A. Molnár: *Ž.*, *prédicateur de la révolution*, *Communio viatorum* 1959, s. 324; R. Kalivoda in *Husitská ideologie* (1961); A. Molnár: *Betlémská kázání na paměť nových mučedníků*, *Kostnické jiskry* 1962, č. 24; K. Konrad in *Dějiny husitské revoluce* (1964, ed. R. Nový); F. M. Bartoš in *Husitská revoluce 1. Doba Žižkova 1415–1426*, *České dějiny* 2, sv. 7 (1965) + *Nová postila J. Ž.*, *Kostnické jiskry* 1965, č. 14 + *Počátky J. Ž. v Praze*, *Teologická příloha Křesťanské revue* 1966, s. 44; H. Kaminsky: *The Prague Insurrection of 30 July 1419*, *Mediaevalia et Humanistica* 1966, s. 106 + in *A History of the Hussite Revolution* (Los Angeles, Berkeley 1967); E. Werner in *Der Kirchenbegriff bei Jan Hus*, *Jakoubek von Mies*, *J. Ž. und der linken Taboriten* (Berlín 1967); F. Graus: *Struktur und Geschichte. Drei Volksaufstände im mittelalterlichen Prag*, *Vorträge und Forschungen* (Sigmaringen) 7, 1971, s. 31; S. Bylina: *Elementy chiliastyczne w poglądach J. Ž.*, *Przegląd Historyczny* (Varšava) 1972, s. 241; P. Čornej: *550 let od smrti Ž.*, *Večerní Praha* 17. 3. 1972; B. Kopičková: *Ž. Praha*, *Folia historica bohemia* 1981, s. 103; A. Molnár in *Pohyb teologického myšlení* (1982); J. Válka: *J. Ž. (560. výr. pokusu o „thermidor“ v husitské revoluci)*, *Věda a život* 1982, s. 187; J. Mayer: *Kostel Panny Marie Sněžné – středisko pražské chudiny*, *Staletá Praha* 1984, s. 95; M. Ransdorf in *Kapitoly z geneze husitské ideologie* (1986); B. Kopičková: *Dvanáct tábořských článků ze srpna 1420 v zrcadle Želivského kázání*, *Folia historica bohemia* 1986, s. 173 + *Pražský radikalismus a valdenství*, *Pražský sborník historický* 1988, s. 5 + *Vztah pražských radikálů ke státní moci*, *Folia historica bohemia* 1988, s. 287; F. Šmahel in *Husitská revoluce* 2, 3 (1993); R. Kalivoda in *Husitské myšlení* (1997); P. Čornej: *Nové Město pražské na počátku a v závěru husitské revoluce*, *ČČH* 1998, s. 736; F. Šmahel in *Husitské Čechy* (2001); P. Čornej: *Pád J. Ž.*, *ČČH* 2003, s. 261.

pč

Josef Žemla

* 5. 5. 1884 *Byšice u Mělníka*

† 19. 2. 1954 *Nové Město nad Metují*

Básník, povídkář, autor pohádek a loutkových her pro děti, překladatel z angličtiny a němčiny; hudební skladatel.

Po ukončení měšťanské školy v Mělníku studoval v Praze na učitelském ústavu. Od 1903 učil na pražských školách, zejména na Hlávčkově (1907–39). 1939, krátce před odchodem do důchodu, byl ředitelem školy v Břevnově.

Od mládí projevoval všestranné umělecké zájmy. Byl členem Pěveckého sdružení pražských učitelů a hudbě se věnoval i jako skladatel drobných klavírních i houslových skladeb a písní, z nichž některé věnoval mládeži (*Z naší studánky*, *Česká školní mše*, *Z niv a lesů* aj.); řada jeho hudebních prací vyšla tiskem.

Ve svých verších (většina zůstala zveřejněna pouze v časopisech) se Ž. pokusil vyslovit lyrický prožitek přírody a jeho odraz v niterných pocitech člověka (cyklus sonetů *Rozlety*), dával v nich průchod vnitřnímu nepokoji a touze po naplnění harmonického vztahu (sbrírka milostné lyriky *Květen*). V historickém románu ze 17. století *Jan Balcar* (vládně přijatém dobovou kritikou) se autorovi nepodařilo překonat romantizující pojetí. Mnohem úspěšnější byl v povídkové tvorbě, rovněž publikované převážně časopisecky a v denních listech, v níž dával přednost námětům z maloměstského prostředí (*Granáty tety Roziny* aj.). Vylíčením zdánlivě všedních, nenápadných postav se v povídkách snažil odhalit citlivé jádro jedinečných lidských osobností. Většinu své tvorby věnoval dětem. Vedle nových variant klasických pohádek psal bajky a pohádky o zvířátkách (*Ze stromu pohádek*, *Z pohádkářova pokladu*), pověsti (*Pražské pověsti*) i veršovaná lepoprela. Pokušem o beletristické přetlumočení operních děl B. Smetany, přibližujícím jeho tvorbu dětem, byla kniha *Z mistrova odkazu*. Podobně jako řada dalších pedagogů té doby věnoval Ž. zájem loutkovému divadlu, v němž spatřoval ideální prostředek mimoškolního působení na děti. Základem jeho her jsou veselé příběhy známých loutkových typů (Kašpárka, Honzy, Škrholy), situované převážně do vesnického prostředí, kde jsou jejich protihráči často představitelé panské moci (drábi, zámeční správci, nespravedliví páni apod.). V řadě her (*Honza silák*, *Škrhola lékařem*) vyjadřoval Ž. odpor k sociální nespravedlnosti. Strukturou výstavby odpovídaly běžné inscenační praxi, zejména statickému pojetí loutkových scén, což se promítlo do těžkopádného členění těchto krátkých hříček do 3–4 dějství. Navzdory dobové oblibě Ž. loutkoher, vyplývající zejména z jejich inscenační nenáročnosti, nepatří Ž. k těm autorům, kteří svou tvorbou přispěli k vývoji moderní loutkové hry.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jos. Ž. Malge (ojediněle, jako autor hudby ke kupletu *Omlazovací metoda* profesora Voroněva, b. d., 1924), J. Villa, Vítězslav

Roj; J. Ž., Žla, Žla., -Žla.-. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy lidu (1908–19); Čes. slovo (1925–27); Dětská neděle (1939–40); sb. Dětský den 1–3 (1928; b. d., 1931; 1931); Dobrá kopa; Honza; Lid. noviny (1932); Loutkář (1917); Máj (1907–10); Malý čtenář (1906–18, 1925–28); Nár. listy (1909); Nár. obzor (1910); Novina (1909); Osvěta (1908–16; 1909 cyklus sonetů Rozlety); Světozor (1915–17); Švanda dudák; Topičův sborník (1915–19); Tribuna (1925); Venkov (1909–10, 1916–17, 1925–31); Vlast; sb. Zábavné čtení (b. d., 1930); Ženskí listy (1914); – posmrtně: sb. Hrátky s Kašpárkem 1 (1964). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Granáty tety Roziny (PP b. d., 1913); Dalibor (D pro ml., b. d., 1914; 1927 přeprac. vyd. s tit. Dalibor z Kozojed, in Pět loutkových her); Kašpárek a zloději (D pro ml., b. d., 1917); Kašpárek – slavný učeň (D pro ml., 1918); Jak švec čerta ošidil (D pro ml., 1918; upr. vyd. 1948); Jak švec čerta napálil, O Jankovi, Jak vysloužilce k štěstí přišel (PP pro ml., b. d., 1919); Ponocný a strašidlo (D pro ml., b. d., 1920; upr. vyd. 1941); Strýček Lakota (D pro ml., b. d., 1920); Květen (BB 1920, pseud. Vítězslav Roj); Ze stromu pohádek (b. d., 1920); O lhavé princezně (D pro ml., b. d., 1920); Kašpárek na posvěcení aneb Jak se Honza ženil (D pro ml., b. d., 1920; upr. vyd. 1948); Ivanovo štěstí (D pro ml., b. d., 1921); Skřítkův dar (D pro ml., b. d., 1921); Rok (D pro ml., b. d., 1921); Ať žije Mikuláš! (D pro ml., b. d., 1921); Oříšky a hádanky pro malé i větší (b. d., 1922); Z písní čarosvěta (PP pro ml., b. d., 1922); Moje satiricon (BB 1922, pseud. Vítězslav Roj); Růže stolista (BB pro ml., 1923); Z pohádkářova pokladu (PP pro ml., 1923); Z mistrova odkazu. Povídky z oper Bedřicha Smetany... (pro ml., 1924); Z temna staletí (PP 1924); Malí počtáři (verš. leporelo, b. d., 1924); Máňa Rozcuchánek (verš. leporelo, b. d., 1924); Jan Balcar (R 1925); Princ Jasoň (D pro ml., b. d., 1925); Vánoční nadílka (BB pro ml., b. d., 1927); Pohádka o Lidunce (D pro ml., b. d., 1927); Pět loutkových her (DD pro ml., 1927; obs. Ctný rytíř Jehlička z Jehlovic, Čeští muzikanti, Dalibor z Kozojed, Princezna Terinka, Silný Ctibor); Pražské pověsti (PP pro ml., 1928); Honza silák (D pro ml., 1928); Kašpárek a doktor Habakuk (D pro ml., 1928); Kašpárek, věrný sluha (D pro ml., 1928); O potrhlem ševci (D pro ml., 1928); O pyšné princezně (D pro ml., 1928); Kuba s kozlem (D pro ml., 1928); Námluvy prince Ahmeda (D pro ml., 1928); Škrhola lékařem (D pro ml., 1928); Zakletý rytíř (D pro ml., 1928); Děti, plny něhy – lásky (verš. leporelo, b. d., 1928); Vodníková pomsta (D pro ml., 1928); O všetečném medvídku (verš. leporelo, b. d., 1929); Ponocný a Kašpárek (D pro ml., 1929); Ztracený princ (D pro ml., 1929); Cesty opičáka Šmudli-Šmudly a Holandána Van-Ilky (BB pro ml., 1930); Černý pes (D pro ml., b. d., 1931); Čert ve mlýně (D pro ml., b. d., 1931); Jak Honza došel štěstí (D pro ml., b. d., 1931); Pohádka o princezně Jolantě (D pro ml., b. d., 1931); Rytíř Kratiknot (D pro ml., b. d., 1931); Dědek a bába z perníkové chaloupky (D pro ml., 1933); Kašpárek, věrný sluha (D pro ml.,

1938); Já čtu, ty čteš, on čte... (leporelo, b. d., 1939); Školáckův kalendář (BB, PP pro ml., 1941); Jak se čert na světě ženil (D pro ml., 1943); Vzhůru! do školičky, do školy! (BB, PP pro ml., b. d., 1944); Poklad nejvzácnější (D pro ml., 1946); Kašpárkovo zlaté srdce (D pro ml., 1948); Ukradený vepřík aneb Kašpárek detektivem (D pro ml., 1948); – *Úprava pro loutky*: V. K. Klicpera: Rohovín čtverrohý (1918). – *Překlady*: A. Schnitzler: Paní Beata a její syn (b. d., 1917) + Cesta do šira (1923); M. de Haupt: Jak Andulka šla hledati Ježíška (1917); Honzíčková výslužka, Husopaska, Jak chudý prášek ke štěstí přišel (b. d., 1919); K. Helm: Žabec (b. d., 1919); C. Tschudi: Zajatec vídeňský – syn Napoleonův (1919) + Napoleonova matka Laeticie Ramolinová-Buonapartová (b. d., 1920); F. Gerstäcker: Dobrodružství malého velrybáře (1920); M. Kaderi: Papouškovy povídky (b. d., 1923; 1928 s tit. Sukasaptati, z angl. překl. F. Gladwina); Lukianos ze Samosaty: Lucius oslem (b. d., 1924); M. Elzer: Tajemné lásky bol... (b. d., 1928); G. Hartwig: Růže z hor (b. d., 1928); L. Stein: Jeho nevěsta (b. d., 1928) + Bouře srdcí (b. d., 1931) + Dvě sestry (b. d., 1931) + Její dobrodružství (b. d., 1931); H. Courths-Mahler: Žena – mé štěstí (b. d., 1928) + Jeho dítě (b. d., 1931) + Minulost (b. d., 1931) + Srdce, co je tvé štěstí? (b. d., 1931) + Adoptovaná (b. d., 1932) + Perlový náhrdelník (b. d., 1932) + Tajný snátek (b. d., 1932) + Ztracený prsten (b. d., 1932) + Za oceánem (b. d., 1934) + Kouzelné ruce (b. d., 1935); Milostné povídky z Tisíce a jedné noci (1930); J. Retcliffe: Poklad Inků (b. d., 1930); G. Stendal: Slečna ze zámku (b. d., 1931); W. Angel: Osvobozená (b. d., 1932). – *Ostatní práce*: Praha v mobilizaci (1914); Tomáš G. Masaryk (1918); Co jest republika? (1918); Historie sloupu mariánského na Staroměstském náměstí (1918); Právý původce světové vojny Franz Josef I. (b. d., 1918, pseud. J. Villa); Do střední školy (1925). ■

LITERATURA: ● ref. Květen: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 20, 1919/20, s. 668; J. V. Sedlák, Tribuna 18. 7. 1920; K. H. (Hikl), Naše doba 29, 1921/22, s. 54 ● ● ref. Moje satiricon: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 23, 1922/23, s. 239; -vb- (V. Brtník), Topičův sborník 10, 1922/23, s. 473 ● ● ref. Z pohádkářova pokladu: V. Brtník, Venkov 8. 12. 1923; M., Čes. osvěta 20, 1923/24, s. 239 ● ● ref. Z mistrova odkazu: -drb- (J. Borecký), Zvon 24, 1923/24, s. 390; V. Brtník, Venkov 23. 2. 1924; J. H. (Hloušek), NO 5. 3. 1924; R. (A. Rambousek), Čes. osvěta 21, 1924/25, s. 40 ● ● K. H. (Hikl) ref. Jan Balcar, Čes. osvěta 22, 1925/26, s. 473; L. P. (Ptáček) ref. překl. Milostné povídky z Tisíce a jedné noci, Čin 1, 1929/30, s. 772; O. Pospíšil: ref. Cesty opičáka Šmudli-Šmudly a Holandána Van-Ilky, Úhor 1930, s. 74 + ref. Já čtu, ty čteš, on čte..., Úhor 1940, s. 103; -nk-: ref. Poklad nejvzácnější, Loutková scéna 2, 1945/46, s. 147; Z. Bezděk in Dějiny české loutkové hry do roku 1945 (1983).

ad

Ženatý

Berty Ženatý

* 22. 2. 1889 Brno

† 17. 12. 1981 Rhinebeck (USA)

Autor próz, reportáží a fejetonů, těžící především ze svých ruských a amerických zkušeností, publicista.

VI. jm. Vojtěch Albert Ž., podepisoval se též Vojtěch Berty (V. B.) Ženatý. – V Brně studoval elektrotechnický obor, byl členem výboru akademického spolku Zora (1908). Během 1. světové války sloužil v rakousko-uherské armádě, padl do ruského zajetí a vstoupil do československého vojska v Rusku. Po válce 1918–28 pracoval jako inženýr pro firmu Rochester Gas and Electric v USA, 1928–30 byl vedoucím propagace firmy Baťa ve Zlíně a od 1931 zastával podobnou funkci ve Sdružených železárnách v Praze. Na konci 1938 odešel znovu do USA a usadil se natrvalo v Omaze ve státě Nebraska. Přispíval do místního krajanského časopisu *Hospodář* (vedl rubriku nazvanou *Paběrky*); pro jeho příspěvky jsou typické generalizace a rychle činěné syntézy vznikající bez podstatnější analýzy informací, jejich konzervativní ráz se stal předmětem kritiky některých českých exulantů (J. Netíka aj.).

Jako beletrista se Ž. poprvé představil po návratu z Ruska v brožůře *Historie a osudy československého vojska na Rusi*, příznačně spojující reportáže s historizujícími úvahami, opírajícími se v publicistickém duchu spíše o bezprostřední dojem než o hlubší analýzu společenské situace. Lehčí fejetonní styl předvedl Ž. i v další knize z ruského prostředí *Když se valí revoluce*, zachycující bezprostřední dojmy z revolučních časů. Na drobných příhodách přímého účastníka dějů evokoval (i s humorem a ironií) paradoxní okamžiky, do nichž postavily převratné události obyčejného člověka, nepřipraveného na proměny ruské společnosti. Pandán k zážitkům z ruské revoluce tvoří vesměs v Lidových novinách zveřejňované fejetony a črty z pobytu ve Spojených státech, shrnuté do knihy *Země pruhů a hvězd*. Volně se v ní střídají postřehy z amerických univerzit, úřadů i z rodinného prostředí. V souladu s částí české veřejnosti Ž. shledával v USA ideální demokratický stát pokročilejší než evropské země i model pro státní zřízení. Zařadil se tak do širšího proudu cestopisné úvahové literatury, v níž Češi, limitovaní bývalým mocnářstvím, objevují cizí země. Na beletrizující ráz reportá-

ží Ž. navázal ještě po 2. světové válce knihou *Pro císaře pána a jeho rodinu*, humorným i satirickým vyprávěním o poměrech v rakousko-uherské armádě obsahujícím i jistou dávku nostalgie a sentimentality, jimž se Ž. dříve ve svých pracích bránil. Mládeži věnoval knihu *Piráti a bukanýři*, v níž se pokusil srovnat staré pirátské příběhy s historickou skutečností; současně vyjádřil i přesvědčení o překonanosti romantiky, která musí ve výchově mládeže ustoupit smyslu pro realitu. V tomto postoji vlastně navázal na svůj dřívější názor na pohádky v přednáškách (YMCA) i v některých sloupcích Lidových novin, které odsoudil hlavně proto, že probouzejí v dětech strach. Vyvolal tím silnou oponenturu v odborných kruzích i u čtenářů novin. Se svou ženou publikoval také práci o efektivním způsobu bydlení v USA, provázenou množstvím konkrétních plánek a náčrtů. Zejména v amerických reportážích se Ž. představil jako technokraticky orientovaný publicista, jenž hledá co možná nejjednodušší koncept řešení složitých společenských otázek. Jeho důvěra v pokrok se opírala o idealizovaný obraz americké společnosti, svobodné hlavně díky přesvědčení o úloze zdravého rozumu a rezervované ke všemu, co nevyšlo z praktické činnosti svobodných lidí. S despektem se Ž. proto stavěl k intelektuálním projektům na záchranu lidstva. Zdůrazňoval rovněž potřebu výchovy mladé generace jako jeden z předpokladů růstu materiální vyspělosti lidstva.

ŠIFRY: By-Žy, By-Žý, By-Žý, bž. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. slovo (1932–34); Čtème (1939); *Hospodář* (Omaha 1941–61); *Klas* (1929); sb. *Kreslíme, abychom propagovali* (1939); *Lid. noviny* (1921–39); *Nár. práce* (1927–28); *Panoráma* (1937–38); *Pestrý týden*; *Salon* (Brno, Praha 1923–28, 1935); *Úhor* (1938); *Venkov* (1937); *Waldes Koh-i-noor magazín* (1932–38). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie: Historie a osudy československého vojska na Rusi* (Rp 1918); *Země pruhů a hvězd* (FF 1927); *Příběh nadučitele Harryho Harra* (1928, in F. Flos: *Rebelie na vsi*); *Když se valí revoluce* (P 1930); *Piráti a bukanýři* (P pro ml., 1934); *Pro císaře pána a jeho rodinu* (PP 1950). – *Překlad*: E. A. Filene: *Blahobyť v dnešním věku strojů* (1933). – *Ostatní práce*: Americké domečky (pojednání, 1931, s F. Ženatou). ■ *REDIGOVAL periodika*: *Waldes Koh-i-noor magazín* (1932–37), *Ocel* (1938). ■

LITERATURA: ● ref. *Země pruhů a hvězd*: M. V., *Kmen* 1, 1926/27, s. 231; J. Kopta, *Nár. práce* 3. 2. 1927; M. Pujmanová-Hennerová, *Tribuna* 26. 6. 1927; PA (O. Parma), *Večerní Čes. slovo* 16. 7. 1927; *Fer.*, NO 2. 9. 1927; K. Ballenberger, *Studentský život* 7, 1927/28, s. 147; J. Čapek, *LidN* 8. 2. 1928; fn. (F. Ně-

mec), Rudý večerník 23. 6. 1928; J. Hoch, Kmen 2, 1928/29, s. 72 ●; ● polemika o pohádky: B. Ž.: Milý synu, milá dcero, LidN 24. 2. 1929; an. (V. Poláček): Inženýr a fantazie, Panoráma 7, 1929/30, s. 30 a 93; A. Dichtl: Vzít dětem pohádky?, LidN 3. 3. 1929; O. Černý: Pohádky, Samostatnost 1930, č. 11 ●; O. Mrkvička: B. Ž. mluví, LidN 7. 4. 1929; ● ref. Když se valí revoluce: J. Dýma, NO 28. 12. 1930; vz. (V. Zelinka), Zvon 31, 1930/31, s. 335; an., Studentský časopis 10, 1930/31, s. 219; Jena, Čes. osvěta 28, 1930/31, s. 68; J. F. (Folprecht), tamtéž, s. 196; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1931, s. 158 ●; an.: k padesátinám, LidN 21. 2. 1939; fousek (J. Netfík): Literát na sestě, Čes. slovo (Mnichov) 1960, č. 9.

vpa

Ženská revue

1905–1920

Emancipační měsíčník politicko-vzdělávacího charakteru, orientovaný na myšlenky pokrokového hnutí s důrazem na zájmy moravských žen a s literárněhistorickým zřetelem.

Podtitul: 1905/06–20 (roč. 1–15) List pro otázku ženskou, etickou, kulturní a sociální vůbec. Záhloví: od 1910 (roč. 5) Žena budiž na roveň postavena kulturně, právně i politicky, od 1916 (roč. 11) Založila Zdenka Wiedermannová-Motyčková. – *Redaktorky:* 1905/06–15 (roč. 1–10) do č. 4 Z. Wiedermannová (-Motyčková), 1914–15 (roč. 9–10) s V. Kučerovou; 1916–20 (roč. 11–15) L. Konečná (odpovědná za obsah, roč. 11 za součinnosti redakčního kruhu), A. Tollnerová (redakce a vydávání). – *Vydavatelky:* 1905/06–15 (roč. 1–10) Z. Wiedermannová (-Motyčková); 1916–20 (roč. 11–15) B. Wiedermannová, L. Zatloukalová-Coufalová; Brno, od 1914 (roč. 9) č. 5–6 Brno, Záhřeb. – *Periodicita:* měsíčník; 1905/06 (roč. 1) od července do června, 12 čísel; 1906/07 (roč. 2) od července do července, 9 čísel a 3 dvojčísla; 1907/08 (roč. 3) od listopadu do prosince, 8 čísel a 2 dvojčísla; 1909 (roč. 4) s 1 dvojčíslem; 1910 (roč. 5) se 2 dvojčísly; 1911 (roč. 6) se 3 dvojčísly; 1912 (roč. 7) se 2 dvojčísly; 1913 (roč. 8) měsíčník; 1914 (roč. 9) se 3 dvojčísly a trojčíslem; 1915 (roč. 10) se 2 dvojčísly a trojčíslem; 1916 (roč. 11) kromě prázdnin, s 1 dvojčíslem; 1917 (roč. 12) kromě prázdnin; 1918 (roč. 13) kromě prázdnin, s 2 dvojčísly (3–4, 8–9); 1919 (roč. 14) kromě prázdnin, s 2 dvojčísly (3–4, 8–9); 1920 (roč. 15) do č. 7. – *Přílohy:* 1907/08 (roč. 3) Žena v umění (red. B. Benešová); 1910 (roč. 5) Právo ženy (red. V. Motyčka), 1911–20 (roč. 6–15) Učitelka (red. A. Gebauerová, od 1916, roč. 11 Výbor Jednoty moravských učitelek).

Ž. r. založila zakladatelka Jednoty moravských učitelek Z. Wiedermannová (provd. Motyčko-

vá, 1868–1915, pocházející z pročesky orientované rodiny buditeleského spisovatele, hudebníka a učitele O. Vidermana z Nákla u Olomouce) na podporu moravského ženského vzdělávání (od 1913 příloha *Učitelka* vedená A. Gebauerovou), právního a politického postavení ženy. Redaktorka Wiedermannová, která časopis až do své smrti financovala téměř výhradně ze svých soukromých zdrojů, prosazovala rovnoprávné postavení žen v kultuře, politice, v povolání i v soukromí („Jsem člověk a mám svou vnitřní hodnotu nebo ji nemám. Jiného měřítko moderní žena neuznává“ – redakční úvodník k roč. 1). Jejímí ideovými vzory byli švédská vychovatelka a filozofka E. Keyová, T. G. Masaryk a pokrokové hnutí (Masarykův článek *Moderní názor na ženu* v roč. 1 se stal programem listu). Ž. r. vytvořila konkurenci podobně zaměřenému pražskému časopisu *Ženský obzor* (1901–41) manželů A. a J. Zieglerových, s nimiž vedla několik vyostřených polemik; konkurovala i katolickému časopisu pro ženy *Eva* (1904–25), který v Novém Jičíně začal vydávat K. Dostál-Lutínov. Politicky vytvořila základnu pokrokovému hnutí moravských žen. V roč. 3 redaktorka posílila kulturní zaměření listu přílohou *Žena v umění*, která však po roce z finančních důvodů zanikla. Situace Ž. r. v moravském kulturním životě se zkomplikovala sňatkem Wiedermannové s rozvedeným učitelem V. Motyčkou a jejími radikálními protiklerikálními vystoupeními, po nichž následovaly četné cenzurní zásahy (stať Z. Wiedermannové *Emancipace ženy* od kněze v roč. 3 se stala předmětem interpelace v říšské radě, která pak umožnila otisknout úplné znění). 1910 (roč. 5) přibyla radikální politická příloha *Právo ženy* (rok nato se přeměnila v stejnojmenný týdeník pod vedením V. Motyčky). Existence takového časopisu byla poměrně obtížně udržitelná, redaktorka byla těžce nemocná a časopis se ocital ve vážných finančních potížích. Po smrti V. Motyčky se 1914 situace okolo Ž. r. ještě více vyostřila. Došlo zároveň k česko-moravskému rozkolu v ženském politickém hnutí, který byl obsáhle komentován v polemice Ž. r. s *Ženským obzorem*. Wiedermannová časopis udržela až do své smrti (1915, roč. 10, č. 5–6 jí bylo věnováno). Výbor Pokrokové organizace moravských žen se rozhodl 1915 přes finanční těžkosti časopis dále vydávat (i jako poctu zakladatelce). Finančně jej zajišťovaly opět soukromé zdroje:

sestry první redaktorky B. Wiedermannová a L. Konečná (manželka A. Konečného, pozdějšího poslance za stranu národněsocialistickou) a feministicky angažovaná selka L. Zatloukalová-Coufalová, později poslankyně za agrární stranu. 1916 navrhovala redakce Ženského světa sloučení obou časopisů, Moravanky však chtěly svou platformu zachovat. Po válce se však dosah jejich požadavků na svébytnost ženy, a to i svébytnost politickou, oslaboval. Nedostatek zájmu a finančních zdrojů vedly L. Konečnou 1920 k zastavení časopisu. – Z. Wiedermannová (-Motyčková) vydávala i knižnici Ž. r. (J. S. Machar: Česká žena, 1909; O. Stránská-Absolonová: Ženská otázka z hlediska pokrokového, 1909; M. Tůmová, V. Kučerová: K historii ženského hnutí v Čechách, 1914). V Knižnovičce Práva ženy vyšly dva svazky (b. d., 1911: M. Tůmová: Pro volební právo žen, Z. Wiedermannová-Motyčková: Demokratizace české ženy).

Ž. r. získala podporu řady intelektuálních osobností z Moravy i Čech, které hájily zájmy moravských žen, např. T. G. Masaryk, J. S. Machar (článek Česká žena, roč. 2), F. Drtina, A. Masaryková, L. Dedková, K. Buřková-Wanklová, E. Beneš, F. X. Hodáč, K. Horký, K. V. Polák; J. Wurmová (Čtyři slavní hlasatelé míru, roč. 7) a P. Moudrá se v časopise soustředily na otázky pacifismu. Moudrá na konci války rozpoutala rozsáhlou diskusi o dvojženství. Právním a emancipačním otázkám se kromě redaktorky (i šifry Z., Z. W., Z-W-M) věnovaly L. Konečná, O. Stránská-Absolonová (Ženská otázka z hlediska pokrokového, roč. 4). Časopis vstupoval do politických debat o nových zákonech týkajících se volebního práva a celibátu. Snažil se rovněž představit nově vznikající vysokoškolsky vzdělanou ženskou inteligenci. Mezi přispěvatele patřili E. Bláhová, V. Bouček, P. Buzková, A. Fischerová (sestra O. a J. Fischerových), B. Foustka, B. Frantová, K. Gartner, L. Konečná, S. Koryčanská, L. Křikava, V. Kučerová, F. Plamínková, M. Steyskalová, M. Šedlbauerová, M. Štechová, E. Veselá (Žena u německých filozofů romantismu, roč. 7), M. Vítková (i šifra V-á.). Problematikou hygieny a zdraví ženy se zabývala E. Vozábová. V Ž. r. byla *beletrie* otiskována sporadicky, častěji se objevovala až po smrti první redaktorky. Básně publikovali J. S. Machar, M. Matlasová, V. Vášová. Několik drobných prozaických črt napsali pro Ž. r. J. Deml, L. Konečná (i pseud. Libuše

Jasenská), J. Konopásková (pseud. Jiřina Tuháňská), M. Moravcová-Štěpánková, T. Todorova (i pseud. Tonka T.), v překladu byla tištěna M. von Ebner-Eschenbach (Hloupý příběh, přel. M. Moravcová-Štěpánková); volnější esejistický žánr pěstovali J. Deml (O Šlěpějích 3 a 4, 1919), Z. Hásková, M. Jarolímková, T. TurnEROVÁ, V. Vášová, J. Veselá (pseud. Giulia i Giulia Ignota, aforismy). Z. Christinová zdramatizovala prózu E. Barrett-Browningové Aurora Leigh (roč. 12). Několik větších *článků* se zabývalo estetickým pojetím ženy: K. Horký (Hana Kvapilová, roč. 1), J. Č. (Žena v knize F. X. Šaldy, roč. 1), B. Markalous (Žena a rytmus, roč. 8). Ž. r. se často věnovala literatuře jako zdroji nových etických zásad: R. Bojko (podp. A. Horák, Žena dle Tolstého a Ibsena, roč. 3), A. Sychravová (Žena v díle Dostojevského, roč. 4), G. Foustková (Nová žena u Turgeněva, roč. 4), V. Vášová (Žena v literatuře, roč. 5), M. H. B. (Český antifeminista – H. G. Schauer, roč. 7), O. Stránská (L. N. Tolstoj, roč. 9), J. Jarolím (Ženám o Lvu N. Tolstém, roč. 10), dále K. H. Hilar, K. Křivý, S. Popelka. Lednové číslo 1912 (roč. 7) bylo věnováno B. Němcové (M. Gebauerová, V. Vášová: Zapomenutý přítel B. Němcové – Samuel z Tardy Bošinský). *Literární kritika* byla v časopise pěstována se záměrem hodnotit soudobou produkci z hlediska ženského hnutí a také vytvořit kritéria, jež by vystihovala potřeby a názory pokrokové moderní ženy a představila ji jako rovnocennou tvůrkyni. Od roč. 1 existovala v Ž. r. rubrika *Literatura a umění*, jejíž první část byla věnována rozsáhlejšímu kritickému referování a druhá s názvem *Žena v umělecké kultuře* přinášela přehled dění v ženském uměleckém světě doma i v zahraničí. Až do své smrti 1910 tuto rubriku vedl A. Drtil (i šifra V. O.), který v Ž. r. publikoval i větší neliterární články (Žena a politika, roč. 1; My mladí muži, roč. 4). Drtil profilel kritiku Ž. r. jako časovou realistickou reflexi odpovídající zájmům ženy, zbavenou modernistické inferiorní a sentimentální metaforiky. Sledoval kvalitu ženské produkce, jejíž největší nebezpečí spatřoval v převaze drobnokresebného detailu a sentimentalitě. Ve stejném duchu přispívaly B. Benešová (roč. 2, i pseud. B. Bová.), V. Vášová (i pseud. V. Prachatická, šifry V. P., V. V.), která se většinou zaměřovala na výtvarné umění a divadlo, podobně G. Saudková (i šifry G. S., G. S...ová), občas M. Hanušová (šifra

Mil. Han.). Původní recenzní rubrika byla pro roč. 3 (1907/08) rozšířena na samostatnou přílohu *Žena v umění*, kterou vedla B. Benešová. Ta přílohu koncipovala jako odpověď Šaldovým požadavkům na ženskou tvorbu. Přílohu zahajoval F. X. Šalda (Slovíčko o ženském umění). Rozsáhlejšími statěmi přispěli Ž. Pohorecká (Ruská spisovatelka), R. Svobodová (Hana Kvapilová – zjev kulturní), bratři Čapkové (Feminismus gotiky), V. Dresler (Naše současné spisovatelky), A. Fischerová (Elizabeth Barrett-Browningová), B. Benešová, J. Hloucha (Japonské ženy – umělkyně), M. Veselíková (šifra M. V., ref. J. Jakubec, A. Novák: Geschichte der českischen Literatur, i drobnější recenze). A. Drtil psal pro přílohu cyklus recenzí soudobé prózy, který pokračoval i po zániku přílohy v roč. 4. Drobné recenze a zprávy do přílohy psali bratři Čapkové (šifra B. Č.), G. Saudková (šifra G. S.), R. Svobodová (pseud. Marforio), E. Valterová, dále šifry M. H. (asi M. Hofmannová), M. A., R. N. (o herectví, asi R. Nasková), R. K. Po smrti A. Drtila (nekrolog F. Taufer, roč. 5) se již v Ž. r. tak výrazná osobnost neobjevila a kulturní rubrika měla většinou referující charakter s převahou stručných recenzních zpráv. Drtilova nástupkyně I. Divišová se však snažila udržet kritickou úroveň časopisu a 1910–14 napsala řadu recenzí literární ženské produkce (Obrana feminismu čili Glosy k poslednímu románu O. Fastrové v roč. 8, negativní posudky knih R. Svobodové atd.), k dalším stálým přispěvatelům patřili A. Jarolímek, F. Pražák (i šifra Fr. Pržk.), M. Štechová, T. Turnerová (nekrolog a vzpomínka věnovaná T. Novákové v roč. 7 a 8), V. Vášová (i pseud. V. Prachatická a šifry P-á, V. V.), občas K. Čapek (i šifra kjč.), M. Rabesová, R. Schenk, šifry J. M., Ma (obě asi J. Malina). Za války a po válce se o uměleckou rubriku dělili M. Hofmannová (recenze J. Deml: První světla, Moji přátelé, Šlěpěje, P. Buzková: Žena v životě a díle Macharově, roč. 14), R. Schenk (i šifra R. S.), F. Skálová (i šifra F. S.), V. Vášová se nadále věnovala hlavně výtvarnému umění a divadlu, nesoustavně se mezi referenty objevovala M. Dvořáková (i šifry M. D., -vrk-), Z. Christinová, pseudonymy M. Neopatrná, M. Pražská, šifry ová, A. D., V. Z., V. D., -lj-, s několika hu-
debními referáty šifra b-.

LITERATURA: an. (J. Ziegloser): Několik slov čtenářstvu našemu na sklonku ročníku pátého, *Ženský obzor* 5, 1904/05, s. 121 (k tomu Z. Wiedermannová,

Ženská revue 1, 1905/06, s. 164); A. Drtil: Naše ženské časopisy, *Přehled* 7, 1906/07, s. 53; J. Burešová: Počátky veřejné a společensko-politické aktivity liberálně založených žen na Moravě, *AUP Olomouc. Historica* 28, 1998, s. 77.

lh

Ženské listy

1873–1926

Vzdělávací, národně orientovaný časopis vyjadřující ideje ženského emancipačního hnutí, věnující se rovněž literatuře a umění.

Podtituly: 1873–74 (roč. 1–2) do č. 4 Časopis pro záležitost žen a dívek československých; 1874 (roč. 2) od č. 5 Časopis k šíření vzdělanosti mezi paními a dívkami československými; 1875–86 (roč. 3–14) Organ pro vzdělávání žen a dívek československých; 1887–1911 (roč. 15–39) Časopis pro vzdělávání žen a dívek československých; od 1912 (roč. 40) bez podtitulu. Od roč. 3 záhloví čísel: 1875–78 (roč. 3–6) Nákladem Ženského výrobního spolku českého; 1879–1919 (roč. 7–47) Vydává Ženský výrobní spolek český v Praze; 1920–26 (roč. 48–54) Založil Ženský výrobní spolek český. – *Redaktoři:* 1873–74 (roč. 1–2) do č. 4 V. Lužická (-Srbová) uváděna jako hlavní spolupracovnice (F. A. Urbánka); 1874 (roč. 2) č. 5–12 výbor Ženského výrobního spolku českého: K. Světlá, S. Podlipská, V. Lužická, E. Krásnohorská; 1875–1911 (roč. 3–39) do č. 6 E. Krásnohorská (přítom od 1904, roč. 33, č. 7 hlavní spolupracovnice K. Nevšimalová); 1912–19 (roč. 40–47) J. Flajšhansová; 1920–22 (roč. 48–50) J. Flajšhansová, B. Foit; 1923 (roč. 51) č. 1–2 M. Šárecká (-Radoňová), P. Moudrá; 1923–26 (roč. 51 od č. 3 – roč. 54) J. Flajšhansová, F. Sekanina. – *Vydavatelé:* 1873–74 (roč. 1–2) Fr. A. Urbánek; 1875–1919 (roč. 3–47) Ženský výrobní spolek český; 1920–26 (roč. 48–54) Zemědělské knihkupectví A. Neubert; Praha. – *Periodicita:* měsíčník, od ledna do prosince; 1898–1911 (roč. 26–39) 10 čísel a jedno dvojčíslo ročně; 1912–18 (roč. 40–46) 12 čísel ročně, od února; 1919 (roč. 47) 6 čísel a tři dvojčísla; 1923 (roč. 51) 10 čísel a jedno dvojčíslo. – *Přílohy:* 1879–80 (roč. 7–8) Výroční zprávy Ženského výrobního spolku; 1895–96 (roč. 23–24) měsíčně a 1897 (roč. 25) nepravidelně Četba dívčí; 1897 (roč. 25) Příloha na paměť 50. narozenin E. Krásnohorské; 1903 (roč. 31) Program Obchodní a pokračovací průmyslové školy dívčí za škol. rok 1903/04; 1912–19 (roč. 40–47) Práce.

Ž. l. vycházely nejprve z iniciativy J. Grégra 1871–72 jako Měsíční příloha ke Květům (jako doplnění české mutace německého módního Bazaru) s mottem „Činnost, samostatnost,

ctnost“; programově byly věnovány „výhradně zájmům a potřebám ženským“. Velký podíl na vzniku emancipační ženské přílohy měly členky Amerického klubu dam K. Světlá, S. Podlipská, V. Lužická, které v Květech již před vznikem přílohy tematizovaly ženskou otázku (např. článek J. S. Mill o poddanství žen, stať K. Světlé O vychování ženy, která je považována za jednu z prvních o ženské otázce v Čechách). S jejich úsilím bylo spojeno i vydávání Ženské bibliotéky (redigované S. Podlipskou u nakladatele J. Otty). V téže době založila K. Světlá s dalšími pražskými dámami (D. Hanušová, E. Macháčková aj.) Ženský výrobní spolek český. Po splynutí redakcí Květů a Světozoru v červenci 1872 Ž. l. jako příloha zanikly. – Od 1873 je jako samostatný časopis začal vydávat Fr. A. Urbánek. První dva samostatné ročníky v redakci V. Lužické (-Srbové) se strukturou příliš nelišily od přílohy Květů. Přinášely beletrii, cestopisy, naučné články a zprávy o pokrocích ve vzdělanosti žen. Z listu byla výslovně vyloučena politika. Časopis však nebyl pro Urbánka finančně únosný, a tak v polovině 1874 převzal vydavatelství Ž. l. Ženský výrobní spolek český za redakce komitétu dam (K. Světlá, S. Podlipská, V. Lužická, E. Krásnohorská). Na naléhání Světlé se Krásnohorská stala od roč. 3 nadlouhou jedinou redaktorkou. Časopis se pod jejím vedením soustředil na kritické pěstování vkusu a vzdělanosti českých žen, na informace z ženského filantropického, emancipačního a spolkového hnutí. Beletrie neměla být podle programového prohlášení uváděna vůbec, čímž se měly Ž. l. lišit od všech dosavadních časopisů určených širšímu publiku, zvláště ženskému (např. beletristický a módní časopis Lada /1861–65/, Květy, později Módní svět /1879–1935/ a časopisy zaměřené na domácnost jako Domáci hospodyně /1883–93/). Tento záměr však naplněn nebyl a beletrie se v časopisu objevovala po celou dobu jeho existence (s různou četností). Zároveň Ž. l. sloužily jako spolková tiskovina, v níž se veřejnost seznamovala i s hospodařením Ženského výrobního spolku českého, s činností dalších spolků a později ženských profesních organizací. V 70. letech si E. Krásnohorská v Ž. l. vybudovala tribunu, v níž prosazovala své pojetí literatury, vzdělání, výchovy a společenského chování ženy. To se projevilo i v kritice názorů a textů bývalé redaktorky V. Lužické; v úvodu své redakční činnosti Krásnohorská psala významné

recenze nastupující generace lumírovců, objevila básničku I. Geisslovou, kritikami, komentáři, ironickými výpady, polemikami v Ž. l. se prosadila do širšího literárního povědomí. Její nesmiřitelná pozice ve sporu s lumírovci na přelomu 70. a 80. let vedla k tomu, že časopis byl čten širším okruhem čtenářstva, ne jen vzdělanější vrstvou českých žen. Ž. l. se tak zároveň odchýlily od představ zakladatelek a staly se svého druhu literárněkritickou revuí. Časopis nadále charakterizovaly vlastenecký patos, bojovnost ve věci ženské otázky a snaha co nejlépe informovat a vzdělávat čtenářky zprávami z domova i ze zahraničí. V 80. a 90. letech se do popředí zájmu postupně dostávala otázka vzdělanosti žen (úsilí o vytvoření prvního gymnázia pro ženy a vysokoškolské vzdělání žen); časopis se profiloval jako obhájce ženského vzdělávání, referoval podrobně o vzniku a dalších krocích prvního ženského gymnázia a spolku Minerva. Krásnohorská bojovala za univerzitní vzdělání žen (polemika s E. Albertem, satiry, ironické komentáře, informativní články zdůrazňující úspěchy vzdělaných žen). Jedinečné postavení Ž. l. bylo v polovině 90. let narušeno vznikem dalších ženských emancipačních časopisů (studentský pokrokový Ženský obzor v redakci V. Kellnera /1896/, Ženský svět Ústředního spolku českých žen v redakci T. Novákové), které lépe reagovaly na změněnou sociální i kulturní situaci českého měšťanstva. 1895 začala vycházet příloha *Četba dívčí*. – Na počátku století (kvůli nemoci E. Krásnohorské) do redakce vstoupila K. Nevšimalová (žena spisovatele a právníka A. V. Nevšimala, který Ž. l. poskytoval právní poradenství; v tomto období její dcera B. Nevšimalová jako jedna z prvních českých studujících medicíny rozšířila záběr časopisu i na hygienu a zdravotědu, kterou předtím sporadicky pěstovala v Ž. l. lékařka A. Bayerová). Nevšimalová pokračovala v intencích úsilí E. Krásnohorské, ústřední myšlenkou zůstávalo posilování ženských snah a vzdělávání. – 1912 (roč. 40) převzala redakci časopisu nová starostka Ženského výrobního spolku, pacifistka J. Flajšhansová, která chtěla udržet hlavně beletristický a vzdělávací charakter listu a zároveň jej profilovat jako časopis ženského spolkového hnutí. Zpočátku se jej snažila proměnit tak, aby více vyhovoval dobové čtenářce: vznikla nová příloha *Práce*, která se soustředila na praktické rady do domácnosti,

rady lékařské, hygienické, na ženská povolání a přípravu na ně. Od 1912 také časopis zvětšil formát, finančně jej podporoval nakladatel a tiskař E. Leschinger. Ž. I. se nadále zabývaly sporadicky politikou, neopomněly zdůraznit 1912 zvolení B. Vikové-Kunětické poslankyní zemského sněmu (J. Flajšhansová: Žena poslancem); soustavněji se politice věnovala O. Stránská (-Absolonová). Těsně před válkou se časopis dostal do finančních obtíží, ale protože již tehdy tvořil historicky významnou součást ženského hnutí, bylo rozhodnuto jej zachovat a i za války se jej podařilo s obtížemi udržet. – Od 1920 (roč. 48) začalo Ž. I. financovat Zemědělské knihkupectví A. Neubert (vznikla tematická rubrika *Naše zahrádka*, spjatá s nakladatelstvím, a zvýšil se podíl reklamy). 1920–22 se s J. Flajšhansovou podílel na vedení časopisu redaktor nakladatelství B. Foit. 1923 chtěla Flajšhansová Ž. I. předat P. Moudré a M. Šárecké (-Radoňové); kvůli onemocnění Moudré se po dvou číslech do redakce Flajšhansová (jako starostka Ženského výrobního spolku) vrátila jako hlavní redaktorka, redakci však prakticky předala F. Sekaninovi. Časopis posílil historicky orientovanou a zábavně-naučnou složku, jeho feministický a vzdělávací charakter se v podstatě vytratil (s výjimkou 1924, kdy publikoval protesty Ženské národní rady proti zákonu, který upravoval poměry státu a veřejné služby a vedl by k odstranění žen z úřednických míst). Ke konci své existence vycházely Ž. I. v podstatě jako pocta E. Krásnohorské; s její smrtí 1926 vycházet přestaly.

První ročníky v redakci V. Lužické měly spíše charakter rodinného listu: přinášely populární články o výchově (G. A. Lindner, i šifra Dr. G. L.), literatuře (F. Bayer: Ženy v literatuře české, P. Sobotka, F. J. Šubrt) a o domácnosti. Beletrie byla tištěna pod čarou (tzv. fejetony). Básněmi přispěli F. Doucha a začínající básničky J. V. Brychtínská, A. B. Karbanová, A. Kutnohorská (podp. A. Petrová a šifra Anna K.), B. Mühlsteinová, K. Rájecká, M. Slavinová, B. Studničková, M. Trnavská (asi pseud. J. Stejskalové-Baštové), prózami V. Lužická (i šifra L.) a G. J. Lašek (i podp. L. Gothard). Populárně-vzdělávací články psali F. Bayer (Žena v české literatuře /roč. 2/, P. Sobotka), L. Budecký, V. Šílený, F. J. Šubrt. Od č. 5 1874 (roč. 2) se charakter časopisu změnil: směřoval mnohem více ke vzdělávání a spolkové

činnosti. K tomu sloužily nové rubriky *Mravní vůdce*, *Kronika ženských pokroků*, *Mravní zásady*, *Literatura*, *Dopisy*. Větší úvahy publikovali E. Krásnohorská, S. Podlipská (V. Hugo: Devadesát tři), B. Roubalík. Již v této době se rýsoval v podstatě liberálně-osvětový záměr listu; měl být vědecky, liberálně a antiklerikálně založen. Příznacně se objevil článek k úmrtí manželky J. S. Milla (s oznámením, že Ženská bibliotéka chystá překlad jeho práce Područí ženino). Krásnohorská začala psát do Ž. I. od 1874 i kritiky, jejichž odborný rámec a kritéria se záhy projeví (Básně Svatopluka Čecha v č. 8, Památce Hálkové v č. 12), přičemž si vyhrzovala právo vyslovovat se o beletrii i negativně. Roč. 3 v duchu programových prohlášení eliminoval beletrii, která se však již v ročníku následujícím navrátila a zůstala v různé míře až do konce existence listu. V 70. a 80. letech tiskla sama redaktorka množství básní, próz a satir (asi i pseud. Arnoštka Č., Bětka Rozmarná, Květoslava Čáslavská, Odenka Volná, Růžena Volná, Soliman Retkvička, Viola Tomanová). *Verše* dále publikovali F. Doucha, I. Geisslová (od 1876), V. Sokolová (i podp. Mína Sokolová), B. Studničková, J. Talská a šifra B. N. *Próza* zaujímala v Ž. I. významnější místo; k ní se řadily i oblíbené cestopisné črty (které naplňovaly zároveň záměr časopisu přímějí). Autory byli: T. Duchacká, M. Fabkovičová, V. Franc, D. Hanušová, S. Podlipská, B. Studničková, K. Světlá (Z literárního soukromí, Přišla do rozumu, Tonoucí růže) aj. *Překlady* z chorvatštiny pořizoval F. Bačkovský, z francouzštiny J. Kuffnerová. Články *populárně-naučné, etické, pedagogické a feministické* psali mj. F. Bačkovský (České spisovatelky), A. Bayerová (zdravověda), A. Bernard, B. Brádková, A. Bráf (ženské školství), L. P. Frič, J. Gebauer, J. Gintlová, D. Hanušová (i pseud. Bohdanka Ivanová), V. Janovský, B. Klimšová (národopis), F. V. Kodým (emancipace), J. B. Lambl (fyzika), F. Menčík, V. Pok Poděbradský (podp. V. P. Poděbradský; ženská historie), S. Podlipská, J. Prokeš (výživa), F. M. Vrána. 1881 pro Ž. I. přeložila M. Rozvodová článek B. Bolzana O povolání a důstojnosti pohlaví ženského. Recenzemi se představili také H. Palla (sokolské hnutí) a začínající R. Tyršová (výtvarné umění). Většinu článků zabývajících se problémy českých žen, otázkami vzdělání, práce, spolkového a veřejného života, také ženského hnutí (Tré vyšších ženských škol v Pra-

ze, asi i šifra -X-: Slovo o ženském studiu; pseud. Bětká Rozmarná, Soliman Řetkvička, Ctitelka vážného umění, Navštěvovatelka divadla, Teta z Tetína) nebo národní otázkou (pseud. Vlastenka, Pražanka, Česká matka) stejně jako další texty v jednotlivých rubrikách psala E. Krásnohorská sama. List jí sloužil i jako tribuna etických a estetických názorů (O estetickém vychování, O erotice v poezii, Národní pohádka a dětská povídka) a kritiky ženského světa. Rubriky (které se udržely téměř po celé období redakce Krásnohorské) *Literatura a umění*, *Zprávy spolkové*, *Směs*, *Listárna* nebo *Dopisy* naplňovaly kromě informací vycházejících vstříc ženským zájmům její vlastní noticky, glosy, polemiky a komentáře často nepodepsané (i šifra E. K., pravděpodobně jí patřily další podpisy). *Literární kritika* byla v tomto období v listu frekventovaným žánrem (určena nejen ženskému publiku); rozsáhlejší recenze prací autorů nastupující básnické generace (J. V. Sládek, J. Zeyer, J. Vrchlický, J. Goll, I. Geisslová, M. Krajník) i generací předchozích (A. Heyduk, S. Kapper, B. Čermák, V. Lužická-Srbová, V. Hálek, K. Světlá) redaktorka doplňovala drobnější programovými texty o úloze kritiky a estetických východiscích v rubrice *Listárna* (pod pseud. Eda Maxová o realismu I. S. Turgeněva, Jménem čtenářky časopisů, šifra E. K.: Také slovo o spisovatelské otázce), polemikami s časopisem *Lumír* (Lumíru to, k čemu vybízí), spory o Uměleckou besedu a o Národní divadlo. – Přibližně od počátku 90. let se začal vytrácet autorský charakter Ž. I. (E. Krásnohorská přesouvala svou kritickou a polemickou aktivitu jinam, do časopisů *Osvěta*, *Zlatá Praha*, *Světlozor*). Přetiskovány byly naučné, feministické přednášky vědců a učitelů blízkých ženským spolkům (A. Bráf, P. Durdík, V. Franc, J. J. Jahn, F. V. Kodým, D. Panýrek i pod pseud. Bajraktar, F. Prusík, J. Sokol). Ž. I. dávaly značný prostor boji o vyšší ženské vzdělání: otiskovaly petice, proslovy, oficiální dokumenty týkající se ženského a hlavně univerzitního vzdělání, komentáře i satiry (E. Krásnohorská pod pseud. Soliman Řetkvička /satirická hra *Vysvědčení/* a A. Temná, šifrou E. K. i an.). *Poezie* se objevovala jen zřídka, hlavně od začínajících autorek (I. Geisslová, L. Grossmannová Brodská, R. Jesenská, P. Maternová, K. Vondráčková). Různorodými *prozaickými útvary* přispěli: L. Bezděková, P. Biliánová, A. Čermáková-Sluková (i podp. A. Sluková),

M. Fabkovičová, J. V. Frič, I. Geisslová, L. Grossmannová Brodská, D. Hanušová, E. Krásnohorská, A. Ledecká, V. Lužická (-Srbová), T. Nováková, V. Pittnerová, S. Podlipská, M. Poppeová (podp. Quelqu'un), G. Preissová, B. Rajska, A. Řeháková, E. Řeháková, A. Smíšková (podp. Antoszka), V. Sokolová, K. Světlá; oblíbené cestopisné črty pro Ž. I. psaly D. Hanušová, M. Hanušová, B. Kecková, M. Parczewska, A. Řeháková, V. Sokolová, z cest po Spojených státech zasílala zprávy K. Máchová a také J. Humpal-Zemanová (i pseud. Vlastimila Šumavská), po krátkou dobu přispívala i T. Nováková východočeskými postřehy a F. Stránecká příspěvky o moravském folkloru. Vedle větších vzpomínkových článků věnoval časopis více místa nekrologům významných žen (výjimečně i mužů), často vzpomínkové laděným, psaných většinou redaktorkou (E. Bártová, M. Bittnerová, J. Černochová, A. Fričová-Sázavská, E. z Kounic, T. Lamblová, B. Mühlsteinová, J. Neruda, F. Palacký, S. Podlipská, F. Stránecká, K. Světlá). Soustavněji se začaly objevovat i referáty o polské ženské literatuře od A. Smíškové (podp. Antoszka, Antoška). F. Bačkovský nadále psal přehledové články o českých spisovatelkách. Literárněnaучné přednášky a kratší články tiskli S. Podlipská (O národní pohádce, Slávy dcera, E. Barrett-Browningová a její veršovaný román *Aurora Leigh*), T. Nováková (*Žena v poezii S. Čecha*), J. V. Frič (Fanny Lewaldová), A. Jirásek, E. Krásnohorská, K. Světlá (*Mžiknutí osmačtyřicátíka do naší minulosti*). V 90. letech se začaly objevovat články K. Nevšimalové (i šifra -n-). *Kritiky* (spíše drobné recenze) se obracely hlavně k ženskému publiku, a to i v případech, kdy se Krásnohorská dostala do rozsáhlejších politicko-kulturních sporů (*Slovo našim čtenářkám o Rukopise královédvorském a zelenohorském*, 1886). Z její běžné recenzentské praxe se vydělovaly kritiky věnované G. Preissové, v nichž se vyrovnávala s realismem (*Gazdina roba*, 1889; *Jenůfa a Markétka*, 1891), a recenze monografie L. Čecha Karolína Světlá (1892). – Na počátku století (se vstupem K. Nevšimalové do redakce) tiskly Ž. I. *poezii* i nadále pouze sporadicky, největší prostor dostávala I. Geisslová, dále od 1907 S. Buonaccini (podp. Lila Šebestová, pseud. L. Atsebešová). Drobnými *prózami* přispěli: S. Buonaccini (podp. L. Šebestová), A. Čermáková-Sluková, B. M. Eliášová, M. Fabkovičová, J. Flajšhansová, L. Gross-

mannová Brodská, J. Lamblová (šifra H. B. L.), A. Ledecká, V. Pittnerová. Cestopisné črty psaly B. M. Eliášová (z Japonska), R. Hennigová-Brodská a L. Grossmannová Brodská (z Ruska), J. Kuffnerová (z pařížské výstavy ženských prací), A. Řeháková (z Itálie, Alp, ze Slovinska), B. Studničková. Menší *portréty* významných žen publikovaly K. Bufková-Wanklová, E. Krásnohorská (V. Sokolová, D. Hanušová), K. Nevšimalová (I. Geisslová, L. Grossmannová Brodská, T. Nováková, A. Řeháková, R. Tyršová). Po úmrtí zakladatelek českého ženského hnutí K. Světlé a S. Podlipské byly (na pokračování) připomínány jejich osobnosti obsáhlým výběrem ze vzájemné korespondence připraveným A. Čermákovou-Slukovou pro několik následujících ročníků časopisu. 1899 věnovaly Ž. I. řadu vzpomínkových článků a projevů K. Světlé, podobně po deseti letech (texty E. Krásnohorské, K. Nevšimalové, M. Šedlbauerové). K literárním portrétům je třeba přiřadit i nekrology, často od E. Krásnohorské, kterými se loučila se svými spolupracovnicemi ze ženského hnutí a přítelkyněmi (J. Náprstková, M. Čelakovská-Holá, E. Lauermannová). Rubrika *Literatura a umění* se soustředila na stručné literace praktických nebo vzdělávacích příruček, případně na dobovou ženskou produkci (H. Malířová, A. Řeháková, B. Studničková), výjimkou byla kritická glosa E. Krásnohorské (pseud. Soliman Řetkvička) o německy psaných dějinách české literatury J. Jakubce a A. Nováka (1907). O rubriku se staraly K. Nevšimalová (i šifry K. N., an, N, -n-, -x-, -u-, pseud. Somebody) a B. Nevšimalová (i šifra B. N.). Jinak v Ž. I. převažovaly zprávy spolkové, informace ze ženského hnutí a profesí, zprávy o vzdělání žen a jejich právech, a to jak v pravidelných rubrikách, tak ve větších článcích, hlavně redaktorky K. Nevšimalové (i pseud. Quispidam), ale i E. Krásnohorské (Obchodní školy a obchod, 1904) aj. Konzervativnost národně osvětového racionálního feminizmu se projevovala polemickými výpady proti moderním feministickým proudům. O hygieně, výživě a zdravotně psala B. Nevšimalová. – Za redakce J. Flajšhansové se od 1912 pro časopis podařilo získat nové přispěvatele, např. A. Piskáčka, F. Sekaninu, Č. Zibrta, kteří rozšířili jeho tematický záběr. *Poezie* se omezila na příležitostné původní a překladové verše: V. Brtník, A. K. Buk, I. Geisslová, J. Č. Havlín, E. Krásnohorská, P. Křička, P. Ma-

ternová, T. Mellanová; R. Thákur (přel. V. Lesný). Větší prostor získala *proza*, kterou tiskli: A. Brtníková, K. Bufková-Wanklová, R. Čechová, A. Červinka, L. Grossmannová Brodská, J. Hais Týnecký, J. M. Hněvkovský, A. Horáková, V. Houdek (pseud. J. Černošský), R. Houšková-Tillnerová, J. Křenek, K. Kučerová, první česká aviatička B. V. Laglerová, M. Levá, J. Mellan, T. Mellanová, P. Moudrá, K. Nevšimalová, J. Pilnáček, M. Poppeová, L. Strahl, J. Sumín (román Trosečníci na pokračování, 1912), V. Štech, M. Štechová, J. Teige, A. Vlčková, Q. M. Vyskočil, J. Žemla. Výjimečně se objevila i divadelní hra (F. Téver, 1912). V překladech byli tištěni: P. Altenberg (M. S.), P. Lombrosová (E. Řeháková), F. Jameson (M. Kalašová), T. Dorian, O.-Ch. Galtier, J. N. (Evžen) Čirikov, Carmen Sylva, A. Curtis-Mahlerová (J. Flajšhansová), A. Skramová (M. Lesná-Krausová), P. Petrescu (J. Flajšhansová), M. Maryan (J. Flajšhansová), R. Auerheimer, M. Bałucki, G. de Maupassant, H. Salus, C. Sandu-Aldea, H. Sienkiewicz. Kromě toho se hojně objevovaly beletrizované *črty cestopisné* (B. M. Eliášová, A. Řeháková) a *vzpomínkové*. E. Krásnohorská dokončila rozsáhlé vzpomínky Z let mé bohémy (1912), otiskla další část vzpomínek na B. Smetanu a Minervu (1915) a vzpomínky na K. Mattuše; Ž. I. přinesly rovněž významnou část (z hlediska historie ženského hnutí) pamětí poslance K. Adámka (Z mých styků s E. Krásnohorskou). 1914 uveřejnily k šedesátinám R. Tyršové řadu vzpomínkových a odborných článků. Osobnostem a událostem spojeným s ženským hnutím se věnovali K. Adámek (M. Červinková-Riegrová), K. Bufková-Wanklová, A. Čermáková-Sluková, J. Flajšhansová (R. Svobodová, J. Vrchlický, S. Čech), L. Grossmannová Brodská, A. Jenšovská (Amalie Mánesová, 1912), F. V. Kodým, E. Krásnohorská, P. Maternová, A. Řeháková (O. Sklenářová-Malá), E. Řeháková, F. Strejček (O. Mokřý, B. Čechová), B. Studničková (Americký klub dam), M. Svoboda, A. Šebestová Ledecká (vzpomínky na E. Krásnohorskou), E. Špindler, A. Vlčková. Vzpomínkové stati doplňovaly nekrology, např. I. Geisslové (P. Maternová), J. Vrchlického (F. Sekanina), O. Malybrok-Stielerové (E. Krásnohorská), V. A. Nevšimala, E. Lamblové (E. Krásnohorská), B. Pechové (P. Maternová), A. Cardové, J. Kuffnerové, B. von Suttner (J. Flajšhansová). *Literárněhistorické a vzdělávací stati* se tema-

ticky týkaly žen, představovaly typ osvětového feminizmu a hlásily se k tradici umění a literatury 19. století. Novější literární a umělecké jevy autoři Ž. I. téměř nezaznamenávali. F. Strejček psal články o generaci ruchovsko-lumírovské, které doplňoval korespondencí. Staročeské památky ženskému publiku přibližoval Č. Zíbrt (*Z milostných dopisů staročeských*, 1912; *Abeceda pro ženy a proti ženám z konce věku 17.*, 1917). Větší literární a kulturní úvahy pro Ž. I. napsali F. Bous (dopisy G. Sand, S. Podlipské), J. Kalfus, A. Řeháková, V. Sokolová, C. A. Straka (pobyt B. Jablonského v Polsku), M. Šárecká, R. Tyršová (Č. Zíbrt), J. F. Urban (G. Preissová), G. Zába (Jak soudil Kant o ženách), O. Zachar (J. J. Kolár; *Pekla zplození*). K Husovu výročí 1915 pro Ž. I. napsal rozsáhlou studii V. Flajšhans. A. Piskáček pojednal o vztahu E. Krásnohorské k hudbě (1916). Významné byly feministicky-osvětové a informační články A. Bayerové, L. Grossmannové Brodské, J. Gutha-Jarkovského, K. M. Kloseho, E. Krásnohorské (obsáhla studie Několik slov o výchově mravní, 1917), J. Mellana, P. Moudré (pacifismus), K. Nevšimalové, S. Podlipské, J. Veselého. Ž. I. si nadále podržely rubriky, v nichž informativně referovaly o literatuře, divadle, hudbě a výtvarném umění. Hlavní literární recenzentkou zůstala K. Nevšimalová, dále přispívali J. Flajšhansová, E. Fryšová, P. Maternová, M. Svoboda, šifry -I-, x., -šk-; o divadle psali K. M. Klose, M. Svoboda, -a-, Henny; o hudbě A. Piskáček; o výtvarném umění M. Svoboda (šifra M. S.), -x-. – Po válce se s novou redakcí objevili další autoři a zaměření časopisu odpovídaly i nové rubriky: *Co ženský svět zajímá* (věnovaná kuriozitám), *Domácnost*, *Žena ve sportu*, *Naše zahrádka*. Od 1924 za vedení F. Sekaniny se do časopisu hojně navrátila (včetně přetisků) nevýbojná *poezie*, určená širokým čtenářským vrstvám: K. Babánek, M. Calma, A. Červinka, K. Dewetter, L. Grossmannová Brodská, J. Hornerová-Petrášová, J. Jahoda, F. S. Jaroš, A. Klášterský, E. Krásnohorská, H. Malý, H. S. Mašková, P. Maternová, T. Mellanová, A. Mužík, V. Neubauer, M. Prokopová, M. Přileská, A. Sova, M. Šárecká, J. Vrchlický, J. Wolker, J. Zyka Borotínský, překlady F. V. Borghese. *Prózu* obdobného rázu psali: A. Beránková, P. Biliánová, A. Brtníková-Petříková, K. Bufková-Wanklová, J. V. z Finberka, A. Frausová, N. Hausková, K. Hlubuček, B. Hoblová, L. Kolátorová, F. X.

Ledecký, T. Mellanová, P. Moudrá, K. Nevšimalová (i šifra Quidam), G. R. Opočenský, J. Osten, K. Piskoř, S. Podlipská, K. Pospíšilová, G. Preissová, M. Přileská, V. Rezníček, T. Svatová, K. Světlá, J. Šach (i pseud. J. Smiřický), E. J. Šarapatka, M. Štechová, K. Vraný, Q. M. Vyskočil, G. A. Zárecká. V *překladech* vycházely práce A. Blanca Pridiera, L. Capuany, A. Daudeta, C. Donatiho, M. a A. Fischerových, A. France, O. Grandiho, M. Halkeho, K. Hamsuna, C. Marsaye, M. Monniera, W. Perzyňského, E. Roda, F. Sologuba, A. Theurieta, L. N. Tolstého, H. Tovota. Jako *překladatelé* se v tomto období uplatnili: V. Hanuš, H. Kosterka, J. Pacovský, K. Pospíšilová, M. Prokešová, J. Rottová, A. Tvrdék, Z. Valášková. Cestopisy přispívaly B. M. Eliášová, A. Řeháková. Mezi ostatními žánry převládaly *vzpomínky* (G. R. Opočenský, A. Řeháková, Z pamětí Amerického klubu dam), *jubilejní články* P. Biliánové (o Marii Antonii), V. Brtníka (o G. Preissově), A. Brtníkové-Petříkové (o B. Benešové), J. J. Friče (o A. Váلكové-Jeřábkové), K. Hrubého (o V. Benešovi Třebízském), E. Krásnohorské (o Ženském výrobním spolku, Ženským listům do 50. ročníku), T. Mellanové (o Ch. G. Masarykové), F. Sekaniny (o A. Sedláčkově, F. Palackém, V. Náprstkovi), J. Svobody (Tři starostky Ženského výrobního spolku), J. Zyk Borotínské (o R. Tyršové, M. Červinkové-Riegrové, M. D. Rettigové), *nekrology* V. Lužické (E. Krásnohorská), D. Hanušové (A. Čermáková-Sluková), R. Svobodové (šifra Ž), P. Maternové, Ch. G. Masarykové (T. Svatová), A. Bayerové (E. Krásnohorská), E. Krásnohorské (A. Řeháková, J. Karník), V. Pittnerové (A. Čermáková-Sluková). *Literárněhistorické práce* psali E. Felix (J. Vrchlický v Domažlicích), M. Jarolímová (Šumava v dílech Klostermannových), M. Jeřábková (T. Nováková v Litomyšli), F. Sekanina, V. Sokolová (-Seidlová), F. Strejček. Pacifistickému hnutí se věnovala P. Moudrá. Přibyly články zabývající se sokolským hnutím (J. Zyka Borotínský) a sportem. Přetištěna byla pedagogická úvaha F. V. Krejčího. Poslední významnou prací byla v Ž. I. posmrtně tištěná stať E. Krásnohorské o K. Emingerové (Hlasatelka české hudby). Beletrie byla recenzována v posledním období sporadicky (zvláště knihy určené ženám; autory většinou nepodepsaných referátů byli pravděpodobně F. Sekanina a P. Moudrá).

LITERATURA: ● ref. Ž. l. (i příl. Květů): an., Beseda učitelská 1871, s. 406; an., Pokrok 29. 12. 1872; an., Podřipan 1875, č. 1; an., Pokrok 5. 1. 1878 ●; an. (E. Krásnohorská): Desítiletí Ž. l., Ženské listy 1883, s. 1, 20; J. Bartocha: Eliška Krásnohorská (10 let redaktorkou Ž. l.), Mor. orlice 7. a 18. 4. 1886; Sursum!: ref. Ž. l., Naše doba 4, 1896/97, s. 370; an.: Literatura česká, Pražský deník 13. 3. 1897; E. K. (Krásnohorská): Věnceslava Lužická-Srbová, Ženské listy 1897, s. 142; an.: Ž. l. ..., Ženský obzor 7, 1907/08, s. 87; an.: Ž. l., Ženský svět 1914, s. 282; F. Strejček in Lumírovci a jejich boje kolem roku 1880 (1915, s. 89); E. Krásnohorská: Ž. l. do 50. ročníku, Ženské listy 1922, s. 1 + in Co přinesla léta 1, 2 (1928); D. Vlašínová in Eliška Krásnohorská (1987).

lh

Ženský svět

1896–1930

Společenský, kulturní a vzdělávací časopis s umělecko-kritickou a beletristickou složkou, určený především měšťanskému ženskému publiku.

Podtituly: 1896–99 (roč. 1–3) List věnovaný zájmům českých paní a dívek; 1900–15 do č. 6–7 (roč. 4–19) List paní a dívek českých. *Organ* Ústředního spolku českých žen; 1915 od č. 10–11 – 1930 (roč. 19–34) List paní a dívek českých. Založen Terézou Novákovou roku 1896. – *Redaktorky:* 1896–1907 (roč. 1–11) T. Nováková; 1908–12 (roč. 12–16) P. Maternová; 1913–15 (roč. 17–19 do č. 6–7) E. z Purkyňů (Purkyňová) s redakčním kruhem; 1915–20 (roč. 19 od č. 8–9 – roč. 24) M. Síssová s redakčním kruhem: V. Kučerová (Borovičková), O. Stránská, M. Štechová (do č. 18 1917), od 1918 I. Kovářová-Máchová, odp. red. M. Brožová (do 1916); 1921–23 (roč. 25–27) V. Borovičková a M. Síssová, odp. red. M. Síssová; 1924 (roč. 28) M. Síssová s V. Borovičkovou (textová část) a H. Šrámkovou (obrazová část); 1925 (roč. 29) M. Síssová s redakčním kruhem: E. Jurčinová (beletrie a články), D. Raisová (rubriky), H. Šrámková (výtvarná část), J. Karasová (odp. red.); 1926–30 (roč. 30–34) M. Síssová (hlavní red.) a D. Raisová (řídí a odp. red., do 1928) s redakčním kruhem (1926: E. Jurčinová, H. Šrámková, J. Karasová, (od 1928: L. Dostalová, R. Jesenská, M. Paulová, V. Síssová, H. Šrámková, od 1929 i F. Kleinschmitzová. – *Majitelé a vydavatelé:* 1896–99 (roč. 1–3) J. Otto, 1900–13 (roč. 4–17) Ústřední spolek českých žen, 1914–30 (roč. 18–34) Vydavatelské družstvo Ženského světa (starostka M. Síssová); Praha. – *Periodicita:* 2× měsíčně, zpravidla kromě srpna (postupně často ve dvojčíslech, tj. měsíčně): 1896/97–1898/99 (roč. 1–3) 22 čísel od prosince do prosince; 1900–13 (roč. 4–17) a 1915–19 (roč. 19–23) a 1921–27 (roč. 25–31) 22 čísel od ledna do prosince; 1914 (roč. 18) 14 čísel od dubna do prosince; 1920

(roč. 24) 25 čísel od ledna do prosince; 1928–29 (roč. 32–33) 24 čísel od ledna do prosince; 1930 (roč. 34) 12 čísel od ledna do prosince. – *Příloha:* První sjezd žen československých (1897, k č. 11–14 roč. 1).

Nakladatel J. Otto původně zamýšlel vydávat komerční společenský a beletristický časopis pro ženy. Na návrh tiskaře E. Leschingera oslovil T. Novákovou, která Ž. s. vtiskla vzdělávací charakter a moderní pojetí ženského hnutí (oproti starším Ženským listům E. Krásnohorské, naopak v jisté návaznosti na zaniklý Ženský obzor, který vycházel v Brně 1896 v redakci V. Kellnera). Časopis usiloval o otevřenost, „povznesení a ušlechtilé zabavení českých žen“ v širokém tematickém záběru (od každodenní životní praxe po vědomí evropského a světového myšlenkového a uměleckého kontextu), se střízlivou národně-liberální orientací. Po celou dobu si v podstatě uchoval stejnou strukturu s ustáleným poměrem části naučné a osvětové, spjaté s úkoly ženského hnutí (v níž redakce mj. dbala přání čtenářek a stále místo věnovala radám pro domácnost, posléze módě, v závěru listu různorodým zprávám a inzerci), a části beletristické a umělecko-kritické. Zprvu byl spjat s obnovou Ottovou knižnicí Ženská bibliotéka (red. T. Nováková, 1897–98, 6 sv., Z literárního soukromí Karoliny Světlé a prózy E. Maróthy Šoltésové, Neery, A. Řehákové, O. Schreinerové a M. Konopnické), po jejím zániku chtěl J. Otto z finančních důvodů zastavit i časopis, vydal však ještě roč. 3 (který již zásluhou T. Novákové zahrnul beletrii). Od roč. 4 převzal Ž. s. Ústřední spolek českých žen jako svůj tiskový orgán. 1907 se T. Nováková ze zdravotních důvodů a po neshodách s představitelkami spolku vzdala redakce a od roč. 12 časopis redigovala její blízká spolupracovnice P. Maternová (zastupující Komitét dam Ústředního spolku českých žen). Před 1. světovou válkou redakci převzala starostka spolku E. z Purkyňů (s pomocí V. Babákové); časopis se přiblížil obnovenému, pokrokářsky laděnému Ženskému obzoru, který od 1901 vedli A. Ziegloserová a J. Ziegloser. Po finančních obtížích (i v atmosféře polemik v ženském hnutí) se od roč. 18 (1914) majitelem a vydavatelem Ž. s. stalo soukromé Vydavatelské družstvo Ženského světa (z tohoto důvodu začal tento ročník vycházet se zpožděním), v jehož čele byla redaktorka M. Síssová, spjatá s Nár. stranou svobodomyšlnou (Českosl. nár. demokracií), za války i s Mafií. Nový re-

dakční okruh, který posílily univerzitně vzdělané autorky V. Kučerová (Borovičková), M. Stechová, O. Kovářová-Máchová aj., překonal válečné finanční potíže (i cenzurní zásahy), proměnil (v návaznosti na předchozí období) a oživil společensko-politickou tvář časopisu, přes příklon k pravicové orientaci získal, zvláště ve válečném období, spolupracovnice a spolupracovníky různorodých politických a feministických názorů (např. M. Majerová, Z. Hásková, B. Viková-Kunětická) a pokračoval v široce pojaté vzdělávací činnosti. Převažující naučné, společenské nebo informující texty byly zpravidla soustředěny v množství rubrik (i nepravidelných), postupně např.: *Rozhledy sociální, Ze ženských snah a ženské práce, Domácnost, Vzdělání a školství, Z politiky, Sociální hlídka, Akademická hlídka, Z pracoven našich žen, Volná tribuna, Společnost a rodina*. – Ž. s. vycházel v střízlivé grafické úpravě (1926 funkcionalisticky modernizované). Od počátku provázely text příležitostně i portréty (i fotografické) uváděných autorek. Od 1924 (roč. 28) redakce spolupracovala s Kruhem výtvarných umělkýň, malířky H. Šrámková, V. Hachla-Myslivečková aj. vstoupily do redakce nebo do redakční rady časopisu, který tiskl více článků a referátů o výtvarném umění a zároveň reprodukcí děl výtvarnic českých (např. M. Choudounská, M. Klusáčková, M. Podhajská, Z. Vorlová-Vlčková) i zahraničních, ale i karikatury umělkýň od A. Hoffmeistra.

Zájem o literaturu a kulturu se od počátku stal součástí programu Ž. s. v úsilí představovat výsledky tvůrčího úsilí žen a zároveň informovat a kultivovat ženské (především měšťanské) publikum. Pravidelně, byť v různé míře tiskl list beletrii a fejetonistiku, soustavně věnoval pozornost literárnímu, divadelnímu, hudebnímu a výtvarnému dění v kritikách, referátech a glosách (rubriky *Literatura, Literatura a umění, Divadlo a hudba, Výtvarné umění*) i prostřednictvím přehledových, jubilejních a jiných článků, medailonů, vzpomínek, dokumentů apod. Tematizoval přitom zvláště práce žen a jejich kvalitu; přinášel též informace o zahraničních autorkách, s důrazem na česko-slovenskou vzájemnost (mj. četné příspěvky E. Maróthy Šoltésové, dále i H. Gregorové). Zvláštní čísla nebo příspěvky průběžně věnoval převážně jubileím a úmrtím spisovatelek i aktuálním událostem, např. k otevření výstavy prací polských žen v Praze (1912, roč. 16), Památce T. Novákové

(1916, roč. 20), k sedmdesátinám E. Krásnohorské (1917, roč. 21), dále mj. o S. Podlipské, K. Světlé, R. Jesenské, B. Vikové-Kunětické, ale i J. Husovi. – V počátečním období se Ž. s. zásluhou T. Novákové (a poté i P. Maternové) stal obsahově bohatým a erudovaným časopisem, který tematicky a stylově spojoval moderní pojetí ženského hnutí (podtrhující vzdělávání a emancipační žurnalistické úsilí) s pokrokovým společenským pohledem v kontaktu s moderními uměleckými proudy přelomu století. Beletrii uváděl od roč. 3 (po zastavení Ženské bibliotéky), především *prózy, črty, cestopisy, vzpomínky, fejetony*. Jejich autory byli: L. Arleth, A. Elblová, B. Fridová (podp. B. Frídová), N. Hausková, R. Jesenská, H. Malířová, P. Maternová, P. Moudrá, T. Nováková (i pseud. Lona), S. Podlipská, M. Poppeová, G. Preissova, R. Russ (pseud. Richi), A. Řeháková, K. Světlá, R. Svobodová, F. Téver, A. M. Tilschová (pseud. Anna Maria), T. Turnerová, O. Veselá, A. Ziegloserová aj. *Verše* přinášel pouze ojedinele (převážně k různým jubileím): zejména P. Maternové, dále J. Vrchlického, posléze i B. Benešové, T. Melanové, M. Syrové; ukázky z nové německé a polské ženské poezie přeložil F. Tichý. Dále Ž. s. publikoval ukázky z korespondence (H. Kvapilové, K. Světlé, J. Zeyera). Představeni byli rovněž *zahraniční autoři* (prózy, črty i eseje): H. Bang, M. Baškircevovalá, P. Bourget, I. Cankar, A. P. Čechov, G. Deleddová, M. von Ebner-Eschenbach, I. Franko, A. Christenová, Jolanda, G. Keller, M. Konopnicka, Z. Kveder-Jelovšeková, S. Lagerlöfová, K. Michaëlisová, Neera, E. Orzeszkowa, E. Pardo Bazánová, Rachilde, R. Rolland, G. Sand, M. Seraová, B. von Suttner, L. N. Tolstoj, C. Viebigová, A. Villiers de l'Isle-Adam, G. Zapolska, É. Zola) aj. Jejich texty *překládali*: A. Bačkovský (i pseud. J. Rowalski), Z. Hásková, Z. Hovorková, M. Kalašová (i šifra M. K.), M. Krausová-Lesná, P. Maternová (časté ukázky tvorby dobových polských autorek), P. Moudrá, T. Nováková, A. Pikhart, L. Pölzelbauerová, A. Řeháková, V. Sokolová, F. Tichý (pseud. Zdeněk Broman), T. Turnerová aj. *O literatuře* psali do literárněkritické rubriky (stati, portréty, recenze původní, překladové i odborné produkce, informace) pravidelně vedle T. Novákové (i pseud. Lona, Thea, šifry R., Red., T. N., X. Y. Z., YZ.) a P. Maternové (i šifry M., P. M.) zejména K. Máchová, A. Novák (i pseud. Ronald Javor, šifry A. N., -rn-) a V. Sokolová (i šifry V. S., V. S...á). Další články se často zaměřo-

valy na (zároveň uváděné) výrazné osobnosti ženské tvorby domácí (H. Kvapilová, B. Němcová, T. Nováková, S. Podlipská, G. Preissová, K. Světlá) a zahraniční (zpravidla s ukázkami jejich tvorby, např. Jolanda, E. Keyová, M. Konopnicka, S. Lagerlöfová, K. Michaëlisová, Neera, E. Orzeszkowa, G. Sand, M. Seraová, G. de Staël), na vztah ženy a umění (např. texty F. X. Šaldy, H. Kvapilové, J. Emingerové, P. M. Haškovce, V. Dreslera, M. Havelkové; v překladech P. Bourgeta, Th. Gautiera, C. Mauclaira, S. Merrilla), mj. na ženské postavy v uměleckých dílech, tvorbu výrazných umělců i jejich vztah k ženám (B. Björnsona, A. Dumase ml., G. Hauptmanna, H. Ibsena, K. H. Máchy, F. Pravdy, L. N. Tolstého, I. S. Turgeněva, J. Zeyera aj.). Jejich autory (vedle již zmíněných) byli: A. Bačkovský, K. Buřková-Wanklová (i šifra K. B. W.), A. Drtil, G. Foustková (i podp. Laglerová, šifra G. F.), K. Hrušková, G. Preissová, R. Russ (i pseud. Richi, šifra R.), A. Řeháková (i šifra A. Ř.), T. Turnerová (i šifra T. T.), M. Wanklová (i šifra M. W.); příležitostně i M. Kalašová, V. Kredba, J. Krejčí, V. Mrštík, B. Viková-Kunětická, E. Walter aj. *Divadlu* se věnovaly H. Kvapilová, P. Maternová, A. Novák (i šifra -rn-), P. Moudrá (i šifry O. P., Olga P., Olga Př., pseud. Olga Příbylová), T. Nováková (i pseud. Thea) i V. Knittl aj.; *hudbě* zejména K. Emingerová (i šifry E., K. E.); *výtvarnému umění* mj. J. Emingerová (i šifra J. E.) a T. Nováková (i pseud. Iota, Jota, šifra X.). – V dalším období Ž. s. (veden především M. Sísovou) pokračoval s novými spolupracovníky v daných intencích, zachovával poměr mezi částí naučnou, beletristickou a kritickou. Představoval úsilí o reprezentativní časopis emancipujících se českých žen středního stavu v souladu s proměnami politického a společenského života, s důrazem na svobodomyšlnost a s rostoucím slavjanofilstvím. Po válečných letech (v nichž četné příspěvky s ohledem na situaci nabývaly spíše praktického rázu i protiválečné a protirakouské tendence) rozšířil prostor pro beletrii. Častěji tiskl *poezii*, kterou publikovali: M. Balcarová, M. Bartošová (Svobodová-Bartošová), A. Bebr, M. Bílá, S. Buonaccini (pseud. L. Atsebešová), M. Calma, J. Deml, T. Dubrovská, Z. Hásková, A. Heyduk, J. Holeček, R. Jesenská, J. Karasová, A. Klášterský, E. Krásnohorská, R. Krupička, J. S. Machar, H. Malířová, P. Maternová, R. Medek, A. E. Mužík, E. Nohejlová, J. Opolský, V. Pádovská (i podp. Padovská), M. Pach-

nerová, F. S. Procházka, Z. V. Příbík, M. Příleská, V. Sojková, A. Sova, J. Spilka, M. Šárecká, K. Toman, V. H. Viednerová, V. Vylefal, J. z Wojkowicz aj. Nově se objevily *dramatické texty*: A. Horákové, E. Jurčinové, J. Karasové, R. Medka, P. Moudré aj.; v překladech A. Bloka, Rachilde. Kontinuitu představovaly *prózy* N. Hauskové, R. Jesenské, H. Malířové, P. Moudré, G. Preissové, R. Svobodové, F. Tévera (i podp. A. Lauermannová-Mikschová), A. M. Tilschové a T. Turnerové; dalšími prózami různorodého charakteru a fejetony v tomto období přispěli: J. Bečka (pseud. Jiří Koldun), B. Benešová, M. Bílá, V. Brtník, A. Brtníková (-Petříková), L. Bubelová, S. Buonaccini, M. Calma, B. M. Eliášová, M. Gebauerová, Z. Hásková, P. M. Haškovec, M. Holá, J. Holeček, A. Horáková, E. Jurčinová, M. Majerová, T. Meinecková, M. Míšková-Raisová, E. Řeháková, T. Svatová, F. Svobodová (i pseud. Heda), J. Šimánek, M. Štechová, N. Tučková, B. Viková-Kunětická, J. Wurmová aj. Ž. s. otiskl i zápisky S. Podlipské, K. Světlé a J. Thomayera, dopisy K. Havlíčka Borovského, B. Němcové, T. Novákové, S. Podlipské, M. D. Rettigové, K. Světlé a J. Zeyera. V *překladech* se časopis orientoval výrazněji na ruskou literaturu (ve 20. letech uváděl ruské autory v emigraci v převodech B. Popové aj.). Vedle dalších textů G. Deleddové, S. Lagerlöfové, Neery, G. Sando a M. Seraové přinesl např. prózy A. France, Z. N. Gippiusové, J. M. de Hérédii, B. Lovriče, F. T. Marinettiho, A. Pujdové, Ch.-F. Ramuze, L. N. Sejfullinové, N. A. Teffi (Bučinské) a H. G. Wellse. Četné byly překlady veršů, které pořizovali: O. F. Babler (A. Achmatovová aj.), J. Bečka (V. Brjusov a moderní ruští básníci), V. Dyk (M. Desbordes-Valmorová), E. Havránek (japonské básničky), F. Hrbek (P. Preradović), A. Klášterský (i šifra A. K., mj. anglické básničky), N. Molnárová (K. Christov), A. Muřovský (i pseud. Rieti, VI. Rovinov, V. Rovinský; např. M. Konopnicka, Michelangelo Buonarroti), Ž. Pohorecká (A. Blok, D. S. Merežkovskij, A. S. Puškin, anglické básničky aj.), J. Sajíc (H. Sauer), M. Sísová (Ch. Baudelaire, W. Wordsworth), M. Votrubová-Haunerová (i pseud. Avo Burtov; mj. A. Achmatovová, G. D'Annunzio, Z. N. Gippiusová, G. Giusti, A. Negri, A. S. Puškin, P. B. Shelley) aj. Dále v tomto období překládali také např. V. Brtník, Z. Hásková, M. Havelková, E. Jurčinová, M. Kalašová, F. Kleinschnitzová, O. Picková, B. Popová, J. K. Strakatý. *O literatuře*

v pravidelné rubrice referovali zvláště Z. Hásková, J. Karasová (i šifra J. K.), V. Kučerová (posléze podp. Borovičková, i šifry V. B., V. K.), P. Maternová (i šifra Pav. M.), A. Muřovský (i pseud. Rieti, šifry A. M., A. Mý., A. Mský, Mý) a M. Síssová (i šifry M., ms., S., s.). Články, recenze a glosy o literárních otázkách (opět často se zřetelem k postavení žen v literatuře, opakovaně např. o B. Němcové, T. Novákové, R. Svobodové) dále psali rovněž M. Bartošová, J. K. Bečka (i šifra J. K. B.), A. Brtníková (-Petříková, i šifra A. B.), J. Emingerová, M. Havelková, E. Jurčinová, M. Kalašová, F. Kleinschnitzová (i šifra Dr. F. K.), M. Majerová (i šifra m.), O. Stránská (i šifra O.), M. Štechová (i šifra M. Š.), J. Thon (i šifra -th-), F. Tichý, T. Turnerová, Ad. Veselý (i šifry A. V., V.), A. Žalud (i šifra -Žd-); přispěli i J. Folprecht, E. Chalupný, J. Karásek ze Lvovic, F. Kubka, N. Melniková-Papoušková, A. C. Nor, A. Novák, F. Pátek, A. Pražák, F. Pražák, F. Strejček, J. Šnobl, R. Tyršová, J. Vaňa, V. Vávra, Ant. Veselý, E. Vrchlická aj. *O divadle* psali zejména R. Jesenská, M. Majerová, P. Maternová, V. Pihertová, D. Raisová a J. Sajíc (i šifra Sjc); *o hudbě* K. Emingerová (i šifry E., K. E.), H. Malířová, dále K. J. Beneš (i šifra K. J. B.) a E. A. Hruška; *výtvarnému umění* se věnovali S. Buonaccini (pseud. L. Atsebošová), V. Hachla-Myslivečková, E. A. Hruška (i šifra E. H.), R. Jesenská, M. Síssová (i šifra ms), M. Votrubová-Haunerová (i pseud. Avo Burtov, šifra A. V. B.) aj.; dále též mj. K. Juda, M. Podhajská a J. Váchal. – Po celou dobu jeho existence určovaly ráz Ž. s. především naučné, výchovné a informativní články zaměřené zvláště na domácí a světové ženské hnutí (otázky kulturní, sociální a etické, historie, věda a školství, zdravotnictví, hospodářství, manželství, domácnost, móda, spolkové zprávy aj.). Vedle redaktorek a členek redakce je psaly zvláště: V. (M. V.) Babáková, M. Bílá, M. Branbergerová, K. Buřková-Wanklová (i podp. K. B. Wanklová), L. Dedková (i šifra L. D.), G. Foustková (Laglerová), D. Hanušová, Z. Hásková, M. Havelková, V. Havelková, B. Hoblová, J. Humpal-Zemanová, E. Krásnohorská, M. Laudová-Hořicová, M. Majerová, A. Masaryková, P. Moudrá, J. Potocká, E. Řeháková, O. Stránská-Absolonová, F. Svobodová (i pseud. F. S. Heda), M. B. Šárecká, M. Wanklová, J. Wurmová, O. Zemanová; objevily se též příspěvky P. Biliánové, A. Bráfa, V. Červinky, F. Drtiny, K. Elgarta Sokola, O. Fastrové, J. Johna, K. Kálala, A. Krau-

se, F. Mareše, Th. Nováka, V. Síse, O. Sklenářové-Malé, J. V. Šimáka, J. Šimsy, J. Thona, R. Tyršové, A. Vetterové-Bečvářové, O. Votočkové-Lauermannové, Č. Zíbrta aj. Časté byly politické projevy a články poslankyně a senátorky B. Vikové-Kunětické.

LITERATURA: ● ref. Ž. s.: an. (F. V. Krejčí), *Rozhledy* 6, 1896/97, s. 360; *Sursum!*, *Naše doba* 4, 1896/97, s. 370; an., *LidN* 2. 10. 1898 ●; A. Novák: *U kolébky Ž. s.*, *Ženský svět* 1926, s. 2; A. Řeháková in *Zašlé časy* (1932); K. Pospíchal in *Redaktorská a žurnalistická činnost Terezy Novákové*, SPFF Hradec Králové. *Jazyk – literatura – metodika*, sv. 52, 1989, s. 152; M. L. Neudorfllová in *České ženy v 19. století* (1999, s. 167).

lh

Karel starší ze Žerotína

* 15. 9. 1564 *Brandýs nad Orlicí*

† 9. 10. 1636 *Přerov*

Autor rozsáhlé korespondence latinské, české, německé, francouzské a italské; jeho dopisy jsou cenným pramenem pro poznání politických dějin v posledních desetiletích před bitvou na Bílé hoře a v prvních desetiletích po ní; listy adresované soudobým politikům a učencům se vyznačují také pěstěným humanistickým slohem.

Psal se též Zierotin, Žierotin, „starší“ teprve od 1600 k rozlišení od svého synovce. – Syn předního bratrského šlechtice Jana ze Ž. a jeho první manželky Marty z Boskovic (otec byl podporovatelem bratrské školy v Ivančicích a tiskárny v Kralicích u Náměště n. Oslavou). První vzdělání dostal Ž. od domácího učitele V. Cirlera, který ho pak provázal na školu do Ivančic i na další studia v cizině. Asi 1579 vypravila rodina Ž. na univerzitu ve Štrasburku. Odtud odešel do Basileje, kde se seznámil s kalvínským teologem J. J. Grynaeem, s nímž později vedl bohatou korespondenci. Krátce pobyl na univerzitách v Padově a Sieně a procestoval Itálii. 1582 se zapsal na univerzitu v Ženevě, kde poznal Kalvínova nástupce T. Bezu; ten spolu s Grynaeem měl největší vliv na Ž. náboženský vývoj a také on byl později adresátem Ž. dopisů. Společně s Karlem z Lichtenštejna a několika dalšími mladými šlechtici navštívil poté Ž. panovnické dvory ve Francii, Anglii, Nizozemí a Německu; krátce také pobyl na univerzitách v Orléansu a Leydenu, kde ho učil slavný klasický filolog J. Lip-

sus. Díky pobytu na několika evropských univerzitách a dvorech ovládl Ž. bezpečně jednak klasické jazyky, jednak němčinu, italštinu a francouzštinu, vnikl hluboko do evangelické teologie, získal vynikající přehled o právních a politických naukách a nabyl společenské vytříbenosti. 1583 se vrátil domů na otcův pohřeb; t. r. byl v Praze představen císaři Rudolfovi II. 1588 dosáhl zletilosti a ujal se svého dědictví. 1589 se oženil s Barborou, dcerou Arnošta Krajčře z Krajku; po její smrti 1591 svěřil Ž. výchovu dcery Bohunky (* 1890) vdově po svém bývalém poručníku B. Vaneckém z Jemničky a správu statků strýci Bedřichovi, aby mohl odjet na pomoc králi Jindřichu Navarrskému při obléhání Rouenu. Rozčarován nejprve poměry v hugenotské armádě a pak Jindřichovým přestupem ke katolictví, vrátil se 1593 na Moravu. 1594 se stal členem moravského zemského soudu. V témž roce byl velitelem moravské jízdy v císařském vojsku vypraveném proti Turkům; při porážce u Rábu málem zahynul. 1596 se oženil s Eliškou, dcerou Jindřicha Václava Krajčře z Krajku (narozeny dvě děti, syn zemřel několik týdnů po matčině smrti 1600). 1599 podal moravský podkomoří Zikmund z Dietrichštejna na Ž. žalobu pro údajnou urážku císařova majestátu; proces, v němž obžalovanému hrozil hrdelní trest, skončil teprve 1602 Ž. osvobozením. T. r. byl Ž. vyloučen ze zemského soudu, protože odmítl složit přísahu po katolicku. Příkoří ve veřejném životě a náboženská krize, vyvolaná Kalvínovým učením o predestinaci a pochybnostmi o spáse vlastní duše, vedly Ž. k tomu, že se 1602 stáhl do ústraní. 1604 se oženil s Kateřinou Annou, dcerou Viléma Valdštejna na Heřmanicích, sestrou pozdějšího císařského generalissima Albrechta z Valdštejna (zemřela bezdětná 1605). 1606 ho Jiřík z Hodic před svědky obvinil, že svou neúčastí ve veřejném životě škodí zemi; dotčený Ž. odpověděl česky psanou obranou, v níž podal své politické vyznání. Koncem 1607 se na Ž. zámku v Rosicích tajně sešli zástupci rakouské šlechty nespokojení s vládou Rudolfa II., v dubnu 1608 se moravští stavové na sjezdu v Ivančicích přidali k povstání arciknížete Matyáše a Ž. bylo svěřeno získat pro ně stavy české; to se mu nepodařilo a dosáhl jen oddělení Moravy od Čech (tzv. libeňským mírem). V červnu 1608 byl na mimořádném sněmu v Olomouci zvolen moravským zemským

hejtmanem. 1614 se počtvrté oženil, s Kateřinou z Valdštejna, vdovou po Smilovi Osovském z Doubravice (stala se manželovi, kterého přežila o necelého půl roku, do konce života oporou). 1615 Ž. rezignoval na úřad zemského hejtmana, ale dál se účastnil politického života. 1618 zachoval moravský sněm pod vahou jeho vlivu neutralitu v konfliktu českých stavů s Habsburky. V květnu 1619 uskutečnili stoupenci českého protihabsburského povstání na sněmu v Brně převrat a Ž. byl krátce internován. V srpnu 1619 odmítl holdovat nově zvolenému českému králi Fridrichu Falckému. Po bitvě na Bílé hoře se pokoušel využít svého vlivu u císaře Ferdinanda II. ke zmírnění perzekucí; jen v jednotlivých případech s úspěchem. Po vypovězení nekatolického kněžstva ukryval na svých statcích bratrské duchovní, mezi jinými J. A. Komenského. Po vydání patentů, jimiž byla ze země vypovězena nekatolická šlechta, prodal pod cenou většinu svých panství, a třebaže byl císařem z vypovězení vyňat, přestěhoval se 1629 demonstrativně do Vratislavi. Ani ve stísněných majetkových podmínkách nepřestával podporovat emigranty. Občas zajížděl na zbylá moravská a česká panství. Po obsazení Slezska saským a švédským vojskem se 1633 uchýlil do Přerova. Zemřel po dlouhé nemoci zdrcen smrtí dcery Bohunky (v dubnu 1636), ale zachovává si do poslední chvíle jasné vědomí. Byl pohřben v rodinné hrobce v Brandýse n. Orlicí, 1843 byly ostatky přeneseny do žerotínského hrobky v Bludově.

Humanisticky vzdělaný Ž. chápal list jako slovesný útvar, který má vedle sdělovací funkce také funkci estetickou. Podle dobových pravidel přihlížel v epistolární praxi k společenskému postavení adresátů. Dochovaná Ž. korespondence čítá asi osm tisíc dopisů v deseti kopiářích; dva kopiáře jsou nezvěstné, z přijaté korespondence se nedochovalo téměř nic. Česky si Ž. dopisoval s dětmi, příbuznými, služebnictvem, bratrskými duchovními (J. A. Komenským), po 1620 i se šlechtickými přáteli (V. Dobříkovským). V listu z 1610 nabádá olomoucké měšťany, aby korespondovali ve „vzácném, starožitném a rozšířeném“ českém jazyce, a odmítá odpovídat v němčině. Latinsky vedl Ž. korespondenci zejména se svými bývalými učiteli (s V. Circlerem, J. J. Grynaem), se svým přítelem V. Budovcem a s řadou významných politiků (I. Illészházy, Richardem z Starhemberka,

J. E. Tschernemblem). Německy psal zejména císařům Matyášovi a Ferdinandu II., kardinálu Dietrichsteinovi, slezskému politikovi Hartvíkovi ze Stitten a německým novokřtěncům, které finančně podporoval (psal buď sám, nebo dával překládat české koncepty svým sekretářům). Dopisy ve francouzštině Ž. adresoval zejména T. Bezovi a francouzským protestantským šlechticům, s nimiž navázal přátelské vztahy za studií. V italštině korespondoval s V. Slavatou. Výjimečné místo v Ž. epistolografii má *Apologia neb Obrana ode mne, Karla staršího Žerotína ku panu Jiříkovi z Hodic*, poprvé vydaná (kvůli cenzuře ve zkráceném znění) F. Palackým. V obsáhlé rozpravě, prozrazující vliv Ciceronův a Tacitův, Ž. kritizuje moravské politické poměry, neúctu k tradici, stavovské spory, zbabělost a podlézavost, neochotu a neschopnost zjednat účinnou nápravu. Výklad neustále se rozbíhající do množství odboček, patos střídáný satirou a satira střídaná s ironií jsou projevem autorovy niterné angažovanosti; Ž. se ohrazuje proti výtce politické nečinnosti, promlouvá jako mravokárce, ale také mimoděk jako prorok. Počínaje osvícenskými učenici, jsou česky psané Ž. listy obecně pokládány za jeden z vrcholů spisovného jazyka doby předbělohorské. Ž. je též autorem duchovní písně *Kristus, Bůh i člověk pravý*. V mládí složil několik příležitostných latinských promluv. S jeho politickou činností souvisí zápisky analisticko-memoárového charakteru; snad to jsou přípravné materiály ke knize o moravském právu a k novému zemskému zřízení.

KNÍŽNĚ. *Školní řečnická cvičení*: Oratio de comparanda vera gloria (Štrasburk 1581); Vituperatio et laudatio philosophiae... (Anhalt 1597, s B. z Valdštejna). ■ EDICE. *Korespondence*: in J. Jungmann: Slovesnost (1820, s. 241; dopis olomouckému magistrátu z 1610); in Monatschrift GVMB 1829, s. 271, 352 (ed. F. Palacký, an.; dopis, výtah z deníku); in Jahrbücher BM 1831, s. 78 (ed. F. Palacký; dopisy Albrechtu z Valdštejna); Sedmero psaní p. K. z Ž. z r. 1628–1631, ČČM 1831, s. 393 (ed. F. Palacký); F. Palacký: Apologie neb Obrana pana K. st. z Ž. ku panu Jiříkovi z Hodic, r. 1606, ČČM 1834, s. 239; Patnáctero psaní p. K. st. z Ž. z r. 1628–1631, ČČM 1836, s. 123 (ed. F. Palacký); List K. st. ze Ž., nejvyššího hejtmána Markrabství moravského, k radě města Holomouce, O dopisování v jazyce moravském (Olomouc 1840, ed. A. V. Šembera); Památný list K. z Ž. o potřebě řeči slovanské v úřadech veřejných (olomouckému magistrátu z 1610), Slovan 1851, s. 317 (ed. K. Havlíček, an. ← Slovenské noviny 15. 2. 1851, ed. an.); in J. B.

(Bilčík): K. z Ž., Hvězda 1861, s. 209 (dopis přerovské městské radě z 1600); List K. ze Ž., Mor. noviny 1861, s. 389 (zeti Hynku Bruntálskému; ed. -x., tj. V. Brandl, dub.); List K. z Ž. paní hraběnce z Hodic (z 1628), Hlasy ze Siona 1870, s. 33 (ed. an.); Obrana K. st. ze Ž. k panu Jiříkovi z Hodic (1891, ed. V. Markalous); in Archiv český 1904 (ed. F. Dvorský; Dopisy K. st. z Ž. z 1591–1610); List K. st. z Ž. moravským stavům z r. 1600, ČMM 1925, s. 401 (ed. F. Still); Dva listy K. st. z Ž. králi francouzskému, ČCH 1926, s. 582 (ed. V. L. Tapié); in ČMM 1928, s. 199 (ed. F. Hrubý); in F. Hrubý: Korespondence K. st. z Ž. s J. A. Komenským, sb. Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského 1932, s. 65; in Moravské korespondence a akta z let 1620–1636 1, 2 (1934, 1937, ed. F. Hrubý); in ČCH 1937 (ed. F. Hrubý); in B. Václavěk: Český listář (1949); in F. Hrubý: Étudiants tchèques aux écoles protestantes de l'Europe occidentale à la fin du XVIe et au début du XVIIe siècle (1970, ed. L. Urbánková-Hrubá; mj. dopisy T. Bezovi); in J. Macůrek: Z korespondence pobělohorské emigrace (R. Leszczyńskému), SPFF Brno, ř. C – historická, 1974–75, č. 21–22; in M. Kopecký: K. st. z Ž. a jeho Apologia, sb. Z kralické tvrže 8, 1975/76 (1976), s. 5; K. Müller: Torzo písemnosti K. st. z Ž. ve Státním oblastním archivu v Opavě (s edicí 3 dopisů), sb. Z kralické tvrže 1986, s. 48. – *Výbory z korespondence*: Caroli L. B. a Zierotin epistolae selectae (1781, ed. J. V. Monse); P. Ritter von Chlumecky: Carl von Zierotin und seine Zeit 2 (1879, ed. Ch. d'Elvert); K. st. ze Ž.: Apologia neb Obrana, psaní Václavu Budovcovi z r. 1600 a jiné listy české (1915, ed. B. Vyskočil); Na památku třístého výročí smrti K. st. ze Ž. (1936, ed. F. Hrubý; 10 listů z 1578–1633); K. st. ze Ž.: Z korespondence (1982, ed. N. Rejchrtová; cizojazyčné listy v překladu A. Molnára a N. a L. Rejchrtových). – *Překlady do češtiny*: in ant. Poselství ducha. Latinská próza českých humanistů (1975, přel. D. Martínková); in K. st. ze Ž.: Z korespondence (1982, přel. A. Molnára a N. a L. Rejchrtovi). – *Zápisky, deníky, poslední vůle*: Výpisy z pamětí p. K. st. z Ž., ČČM 1829, sv. 4, s. 81, pokr. ČČM 1830, s. 275 (ed. F. Palacký); Řeč Karla ze Ž., kterou zahájil sněm... 1612, Mor. orlice 9. 6. 1863 (ed. V. Brandl); Sněm držaný léta 1612. Ze zápisků K. z Ž. (1864, ed. V. Brandl); in Alsó-Sztregovai és Rimay János Államiratai és Levelezése (Budapešť 1887, ed. A. Ipolyi; státní listiny a korespondence J. Rimayho s lat. zápisky Ž.); in Sborník Státního okresního archivu Přerov (1996, s. 175, Poslední vůle, ed. K. Müller); in T. Knoz: K. st. ze Ž. – subjektivní anamnéza, Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales 1997, s. 201 (ukázky z deníků a dopisů z 1585–1636). – *Sebrané spisy*: Spisy K. st. z Ž. (Matice moravská, 1866–72, ed. V. Brandl, nedokonč.; Odd. první: Ž. zápisové o soudě panském 1594–1614, 1866, 2 sv.; Odd. druhé: Listové psaní jazykem českým, 1870, 1871, 1872, 3 sv.). ■

BIBLIOGRAFIE: M. Boháček, F. Čáda: Žerotínské rukopisy bludovské, Sborník NM v Praze 1958,

ř. C – lit. hist., č. 3–4. ■ LITERATURA: P. Ritter von Chlumecky: Carl von Zierotin und seine Zeit. 1564–1615 1, 2 (1862, 1879); J. Herben: K. ze Ž. (1886); F. Hrubý: Karl der Ältere von Zierotin (1936, přednáška k 300. výr. úmrtí); O. Odložilík: K. st. ze Ž. (1936); D. Polách: Bludov, místo posledního odpočinku K. st. ze Ž. (1993, na obálce tit. K. st. ze Ž. a Bludov); R. Fukala: K. st. ze Ž. (1996); T. Knoz: Državy K. st. ze Ž. po Bílé hoře (2001). ■ F. F. Procházka in *De saecularibus liberalium artium in Bohemia et Moravia* (1782); J. N. Štěpánek: K. st. pán ze Ž., *Vlastenský zvěstovatel* 1820, s. 165; A. Šembera: Hrob K. z Ž. a krypta žerotínská v Brandejse, ČČM 1840, s. 182; V. Štulc: Spisy p. K. z Ž., Lumír 1854, s. 500; A. K.: Tajný znak některých písní (dešifrace anagramu písně Kristus, Bůh i člověk pravý), *Hlasy ze Siona* 1861, s. 273; V. Brandl: Jak předkové naši pečovali o zvelebování a zachování jazyka českého v životě veřejném, *Obrazy života* 1862, s. 89 + K. st. z Ž., životopisný nástin, *Mor. orlice* 8. 9., 10.–11. 9. 1864 + *Bibliotéka jednoty bratrské v Králicích* (s ed. Ž. reversu o převezení knihovny z Kralic do Vratislavi), ČČM 1866, s. 203; A. Rybička: Pomůcky k biografii starších spisovatelů českých 1. K. st. z Ž., ČČM 1873, s. 339 + *Dodatky k životopisům starších spisovatelův českých*. 2. Pan K. st. z Ž., ČČM 1875, s. 223; A. V. Šembera: *Bibliotéka a podobizna K. z Ž. ve Vratislavi*, ČČM 1875, s. 214; B. Dudík: Karl's von Zierotin böhmische Bibliothek in Breslau, *Sitzungsberichte KBGM* (1877); F. Dvorský: O hrobc Žerotínův v Brandýse nad Orlicí, ČČM 1878, s. 413; A. Rybička: *Životo- a knihopisné doplňky a oprávký*. K. st. z Ž., ČČM 1878, s. 557; L. Leger in *Nouvelles études slaves* (Paříž 1880, s. 247; o vztahu Ž. k Jindřichu IV.); in *Listy paní Kateřiny ze Žerotína* 1, 2 (1894, 1895, ed. F. Dvorský); an.: K. st. z Ž., *Besedy lidu* 5, 1896/97, s. 284; B. M. (Mareš): K. st. z Ž., *Hlasy ze Siona* 1897, s. 127 a pokr.; F. Schenner: *Zierotins Bibliothek in Breslau*, *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 1901, s. 393; E. Denis in *La Bohême depuis la Montagne Blanche* (Paříž 1901–03; čes. s tit. *Čechy po Bílé hoře* 1, 2, 1905, 1906); J. Kalousek: O panu K. z Ž. Podle jeho dopisů, *Osvěta* 1905, s. 238; J. Tenora: Kdy napsal K. ze Ž. svou Apologii?, *Hlídká* 1905, s. 235; J. Glücklich in *Korespondence V. Budovce z Budova z let 1579–1619* (1908); J. Reichert: Příspěvek k životu K. st. z Ž., ČMM 1912, s. 155 a pokr.; Z. V. Tobolka: *Žerotínská knihovna* (1926); J. Volf: Příspěvky k osudu knihovny jednoty bratrské v Králicích, *Bibliofil* 1927, s. 161 a pokr.; F. Hrubý: K. z Ž. ve válce turecké r. 1594 a 1595 (s ed. dopisů), ČMM 1928, s. 199 + *Filip du Plessis-Mornay a K. z Ž. v l. 1611–1614*, sb. *Od pravěku k dnešku* 2. K. 60. narozeninám Josefa Pekaře (1930) + in *Ladislav Velen ze Žerotína* (1930) + *Korespondence K. st. z Ž. s J. A. Komenským*, sb. *Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského* 1932, s. 65; B. Havránek in *Vývoj spisovného jazyka českého, Českosl. vlastivěda, ř. 2. Spisovný jazyk čes-*

ký a slovenský

 (1936); J. Krumpholz: K. st. z Ž., nebo J. A. Komenský skladatelem písně Kristus, Bůh i člověk pravý?, *Ročenka městského muzea v Přerově* 1936, s. 96; F. Hrubý: K. st. z Ž. a moravští novokřtěnci (s ed. dopisů), ČČH 1937, s. 68; O. Odložilík: K. of Žerotín and the English Court, *The Slavonic Revue* 1937 (i sep.); Z. Kalista in *Čechové, kteří tvořili dějiny světa* (1939); A. Škarka: Kdo složil píseň Kristus, Bůh i člověk pravý?, sb. *Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského* 1940, s. 67; L. Urbánková-Hrubá: *Kancelář K. st. z Ž.*, *Sborník archivních prací* 1954, s. 29; F. Čáda: *Nález právní knihy K. st. z Ž.*, *Studie o rukopisech* 1962, s. 13; R. Stuna: K. st. ze Ž. jako myslitel, sb. *Středisko* 63 (4), 1974/76, s. 70; M. Kopecký: K. st. z Ž. a jeho Apologia (s ed.), sb. *Z kralické tvrže* 8, 1975/76 (1976), s. 1; F. Buchta: *Podiel K. st. zo Ž. na kultúrnom a hospodárskom rozvoji Skalice, Malovaný kraj* 1977, č. 1; M. Kopecký: *O jednom humanistickém dopise a jeho pisateli (o Apologii)*, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1978/79, č. 25–26; N. Rejchrtová in K. st. ze Ž.: *Z korespondence* (1982); N. Rejchrtová in V. Budovec z Budova (1984); J. Válka: K. st. ze Ž. (1564–1636), sb. *Z kralické tvrže* 1986, s. 1; K. Müller: *Torzo písemností K. st. ze Ž. ve Státním oblastním archivu v Opavě* (s ed. 3 dopisů), tamtéž, s. 48; J. Skutil: *Vratislav v době českého panství a zejména za Ž. a Komenského*, tamtéž, s. 67 + K. st. ze Ž. – *epistolograf*, tamtéž, s. 89; M. Kopecký in *Český humanismus* (1988); H. Bočková: *Apologia K. st. z Ž. a Listové do nebe J. A. Komenského – dvojí obraz předbělohorské společnosti*, *Studia Comeniana et historica* 1990, č. 42, s. 58; F. Matějek: *Byla třicetiletá válka nevyhnutelná? (o úloze K. st. ze Ž.)*, *Folia historica bohemia* 1991, s. 451; R. Fukala: *Politický program K. st. ze Ž. v době českého stavovského povstání. Iluze a politická naivita, nebo realita a umění politiky?*, tamtéž, s. 465; T. Knoz: *Ž. a Komenský – mecenáš a učelec*, sb. *J. A. Komenský a kultura jeho doby* (1992, s. 39); J. Lapáček: *Přerov, K. st. ze Ž. a škola ve švýcarském Svatém Havlu*, *VVM* 1993, s. 117; R. Fukala: *Ž. slezský epilog*, SPFF Ostrava, *Historica* 2, 1994, s. 69; J. Lapáček: *Tradice K. st. ze Ž. v Přerově*, *Sborník Státního okresního archivu Přerov* (1996, s. 175) + *František Slaměník a tradice K. st. ze Ž. v Přerově*, *Minulost Přerovská* (s tit. *František Slaměník*) 1996, s. 61; P. Michna: *Hrdelní proces K. st. ze Ž.*, *VVM* 1996, s. 354; T. Knoz: „s pomocí boží dosti mírně se mám...“ *Zdraví a nemoci K. st. ze Ž.*, *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* 1997, s. 183 + K. st. ze Ž. – *subjektivní anamnéza* (s ukázkami z deníků a dopisů 1585–1636), tamtéž, s. 201; R. Fukala: *Profil Ž. adresátů a politických partnerů v opavsko-krnovské oblasti*, *Folia historica bohemia* 1997, s. 143; D. Liška: *Tři osudem stíhaná manželství K. st. ze Ž.*, *Jižní Morava* 1998, s. 33; T. Knoz: *Rezidence a dvůr K. st. ze Ž.*, sb. *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku* (1999, s. 409) + *Brandýs nad Orlicí kolem roku 1625. Komenský a Balbín, reformace a protireformace*, *Ději-*

Židek

ny a současnost 2000, č. 3; T. Vařeková: Humanistická perioda u česky píšících autorů, SPFF Brno, ř. A – jazykovědná, 2000, č. 48; R. Fukala: The Political Programme of Karel the Edler of Žerotín, Acta Comeniana 2000, s. 33; J. Válka: K. st. ze Ž. a problém jeho „zrady“, sb. Morava v době renesance a reformace (2001, s. 59); J. Planková: Osudy knihovny K. st. ze Ž., Duha 2002, č. 2; J. Válka: K. st. ze Ž., moravský patriot a politik, sb. Duchem, ne mečem (2003, s. 122); P. Mařa in Svět české aristokracie (1500–1700) (2004).

vpb

Pavel Židek

* 1413 Praha

† asi 1471

Latinsky a česky píšící učenec.

Psal se též Paulus Judaeus, Paulus Žid, Paulus de Praga, Paulerinus, Paulirinus, P. Ž. Pražský, Židek. – Jako dítě byl ukraden židovským rodičům a vychován ve víře podobojí. Studoval na univerzitě ve Vídni (1422 mistr svobodných umění), kde přestoupil ke katolictví, v Padově (t. r. doktorát in artibus) a v Bologni (doktorát lékařství). Při návratu do Čech se dal v Řezně vysvětit na kněžství. V říjnu 1422 byl přijat mezi mistry pražské univerzity, 1443 mezi její profesory (1444 byl vyloučen pro urážku univerzity, ale trest mu byl odpuštěn, 1447 byl znovu souzen pro urážlivé výroky o lékařské fakultě a Václavu z Prachatic, ale po odprošení mu byla vina opět prominuta). Získal kanovnictví u Sv. Víta, neúspěšně se ucházel o litomyšlské biskupství. 1448 musel odejít z Prahy, protože si bojovným katolictvím znepřátelil Rokycanu a jeho přívržence. Žil nejprve v Plzni, 1451 odešel do Krakova, kde byl přijat mezi univerzitní mistry, 1452 utekl před morem do Vratislavi. V naději na návrat do Prahy poslal odtud relaci o kázáních Jana Kapistrana proti kališnickým Čechům; list však byl zadržen a Ž. uvězněn. 1453 byl propuštěn, když se veřejně zřekl kacírství, nato utekl do Prahy, kde se bez úspěchu pokusil naklonit si Rokycanu, a znovu do Krakova. Po opětovném střetnutí s Kapistranem byl 1454 vzat do vazby jako kacír a odsouzen k doživotnímu vězení, ale 1455 díky milosti papeže Mikuláše V. propuštěn. Poté se vrátil do Plzně, kde žil v bídě. 1466 se dostal ke dvoru Jiřího z Poděbrad, kde se mu podle jeho vlastního svědectví rovněž nevedlo dobře.

Ž. je autorem latinské encyklopedie *Liber viginti artium* (Kniha o dvacateru umění). Čes-

ky napsal na přání Jiřího z Poděbrad příručku umění vládnout *Správovna* (nebo *Jiří správozna*, dokončena 1471). Je rozvržena do tří knih: první pojednává o povinnostech panovníka, druhá o jeho životosprávě, třetí o dobrých a špatných příkladech, jež podali vládcové v minulosti. Encyklopedicky pestrý, místy bezděčně groteskní obsah memoranda odráží neklidnou autorovu osobnost. Další Ž. spisy (mj. rozsáhlý soubor bajek, jehož rukopis mu prý byl ukraden v Polsku) jsou nezvěstné, pokud vůbec skutečně vznikly.

EDICE: M. P. Ž. Správovna (1908, ed. Z. V. Tobolka; srov. opravy a doplňky J. Golla, ČČH 1909, s. 84, V. Flajšhane, Věstník ČAVU 1909, s. 121, a J. Zubatého, tamtéž, s. 162). – *Ukázky in*: ČČM 1827, sv. 2, s. 44, sv. 3, s. 113, sv. 4, s. 90, a 1828, sv. 1, s. 101, ed. J. Dobrovský; výtah ze Správovny); Výbor z literatury české 2 (1868, ed. K. J. Erben; Správovna); Výbor z české literatury doby husitské 2 (1964; Správovna); Miscellanea musicologica 18, 1965, s. 85 (ed. R. Mužíková; traktát o hudbě z Liber viginti artium); Liber viginti arcium (ff. 185ra–190rb), Clavis monumentorum litterarum (Regnum Bohemiae) 3, Fontes 2 (1997, ed. A. Hadravová a J. Cejnar; kapitola o řemeslnících se staročes. a něm. glosami). ■

BIBLIOGRAFIE: Z. V. Tobolka in ed. M. P. Ž. Správovna (1908). ■ LITERATURA: J. Muczowski: Pauli Paulirini... viginti artium manuscriptum librum... (Krakov 1835). ■ J. Dobrovský in Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Literatur (1818); J. Jungmann: ref. J. Muczowski: Pauli Paulirini..., ČČM 1837, s. 225; K. J. Erben in Výbor z literatury české 2 (1868); J. Jireček in Rukověť 2 (1876); Z. V. Tobolka in ed. M. P. Ž. Správovna (1908); J. V. Šimák: Psal P. Ž. českou kroniku?, ČČH 1909, s. 218; J. Reiss: P. Paulerini de Praga Tractatus de musica, Zeitschrift für Musikwissenschaft (Lipsko) 7, 1924/25, s. 259 + Das Twardowski-Buch, Germanoslavica (Brno, Praha, Lipsko, Vídeň) 2, 1932/33, s. 90; G. Gellner: Jiří Černý a jiní naši lékaři do konce doby jagellonské, Věstník KČSN 1934, č. 3; J. Vanický: Hudební traktát P. Ž. Pražského, Hudební rozhledy 1947, s. 604; R. Urbánek in Věk poděbradský 4 (1962); J. Hrabák (podle komentářů R. Urbánka a za účasti J. Kolára) in Výbor z české literatury doby husitské 2 (1964); R. Mužíková: P. Paulerini de Praga Musica mensuralis, AUC Praha. Philosophica et historica 2, 1965, s. 57 + Musica instrumentalis in traktátu P. Ž. z Prahy, Miscellanea musicologica 18, 1965, s. 85 + Musicus-cantor, tamtéž 31, 1984, s. 9 + M. P. de Praga, tamtéž 32, 1988, s. 9; A. Hadravová-Dohnalová: K řemeslnické terminologii v encyklopedii P. Ž. Liber viginti arcium a jejím využití v středolatinské lexikografii, LF 1990, s. 135; A. Hadravová a P. Hadrava in ed. Křišťan z Prachatic: Stavba a užití astrolábu (2001).

jl

Žijeme

1931–1937

Kulturněpolitický obrázkový měsíčník popularizující moderní způsob života zprvu v oblasti urbanismu, architektury a uměleckoprůmyslové výroby; s novým titulem *Magazín DP* přibyla i beletrie a s ní též výraznější zřetel k aktuálnímu stavu jednotlivých druhů umění, zasazený do dobových politických a společenských souvislostí.

Titul: 1931/32 (roč. 1) *Žijeme* 1931; 1932/33 (roč. 2) *Žijeme* 1932; 1933/34 (znovu jako roč. 1) do č. 3 *Jak žijeme*, č. 4–10 *Magazín DP*; 1933/35–1936/37 (roč. 2–4 v novém číslování) *Magazín DP*. – *Podtitul:* 1931/32–1932/33 (roč. 1–2) *Obrázkový magazín dnešní doby, Orgán Svazu českosl. díla*; 1933/34 (roč. 1) do č. 3 *Obrázkový kulturní magazín*. – *Redaktor:* 1931/32–1936/37 (roč. 1–2 a roč. 1–4) J. Cerman s redakční radou. – *Vydavatelé:* 1931/32 (roč. 1) Vydavatelstvo Družstevní práce; 1932/33 (roč. 2) Vydavatelstvo Družstevní práce a B. M. Klika; 1933/34–1936/37 (roč. 1–4) Družstevní práce a B. M. Klika; Praha. – *Periodicita:* 1931/32 (roč. 1) měsíčník, 12 čísel; 1932/33–1936/37 (roč. 2 a 1–4) měsíčník, 10 čísel od jara do jara s dvouměsíční letní přestávkou. – *Obrazová příloha:* 1936/37 (roč. 4) č. 1 J. Lada; Kecal.

Časopis vznikl jako popularizační periodikum nakladatelství Družstevní práce a Svazu českosl. díla, sdružení, jež si kladlo za úkol šíření, podporu a zušlechťení všech druhů řemeslné a tovární výroby za součinnosti umění, průmyslu i řemesel. Inicivovala je svazová korporace pro umělecký průmysl k propagaci soudobých technických i estetických proudů zejména v oblastech urbanismu, architektury a výroby užitého umění. Zároveň byl měsíčník koncipován jako doplněk nakladatelského časopisu *Panoráma*, byl však určen i čtenářům mimo družstevní členskou základnu. O šíři jeho čtenářského okruhu svědčí rozpětí účastníků vstupní ankety o poslání listu, na níž se podíleli T. Baťa, čeští i slovenští architekti, spisovatelé, divadelníci, malíři, historikové umění i novináři. V prvotní podobě časopis sloužil především jako orientační a výchovná tribuna „moderního způsobu života“ (s pravidelnými *Zprávami Svazu českosl. díla*) v jeho rozmanitých projevech (stavitelství, nábytkářství, vybavení interiérů bytů, kanceláří i obchodů, designérství a reklamě) s převahou informací o funkcionalistické architektuře (mj. B. Fuchs, J. Havlíček, K. Honzík, P. Janák, J. E. Koula, O. Starý, K. Teige, L. Žák, z cizích Le Corbusier i švédští architekti), bytové kultu-

ře (mj. A. Heythum, J. Krejcar, H. Kučerová-Záveská, J. Vondráčková) a užitém umění (A. Kybal, V. Poláček, L. Sutnar) vpjatých do kulturní, umělecké i společenské přítomnosti (např. anketa o vlivu hospodářské krize na společenské vrstvy a jednotlivá zaměstnání v *Ž.*, roč. 2). V programovém prohlášení na závěr znovučíslovaného roč. 1 časopisu se změněným titulem *Magazín DP L. Žák* rekapituloval dosavadní tematický rozsah listu a nastínil cíle: přispět ke kulturnímu a civilizačnímu vědomí menšinové skupiny čtenářů: proti „zpátečnictví“ zdůraznil odbornost, přičemž by vítězství „nového“ společenského uspořádání nemělo být doprovázeno poklesem civilizace a kultury, netřeba, aby se opožďovaly za situací politickou, jako je tomu v Rusku. Měsíčník také přestal být orgánem Svazu českosl. díla, což se projevilo i na pořadí priorit: literatura, divadlo, výtvarné umění, film, fotografie, hudba, výchova, technika, stavebnictví a architektura, bydlení. Zejména se v listu uplatnila od roč. 3 snaha o kultivaci dobového uměleckého vkusu i prostřednictvím referátů o novinkách v nově zavedených rubrikách *Co nového v literatuře*, *Co nového ve výtvarnictví*, *Co nového ve filmu* i rubriky *Poznámky* komentující nejčastěji soudobé kulturní dění. Po vzoru *Panorámy* se sporadicky vyskytovala i rubrika *Čtenáři nám piší*. Ve výtvarné části měsíčníku zprvu převládly fotografie děl významných světových architektonických i bytových projektů a předmětů užitého umění, s novým titulem narostly reprodukce soudobých výtvarných a fotografických prací z celého světa (z domácích nejčastěji J. Sudek), snímky z divadelních představení, z domácích a zahraničních filmů, zejména pak původní kresby a karikatury často též jako ilustrace zvýrazňující satirický ráz textu, někdy i reagující na aktuální situaci v Evropě (zejména F. Bidlo a A. Pelc). Výrazněji se list také věnoval mezinárodní politické situaci. Jeho grafickou a výtvarnou koncepci zajišťoval L. Sutnar. V posledních dvou ročnících redakce obstarala i členská prémie (1935/36 Máchův Máj ilustrovaný Toyen, 1936/37 báseň J. Vrchlického Šárka).

V prvních dvou roč. *Ž.* nepřítomnost beletrie (s výjimkou básně V. Nezvala) nahrazovaly polobeletristické útvary, zvláště humorné i ironické fejetony V. Kaplického a satirické parodie V. Laciny na stavební zákony v duchu primárního zaměření listu. K polobeletristickým

formám se řadí i reportáže, zejména se sociální tematikou, které tiskli V. Borin, J. Fučík, M. Jenesská (podp. Krejcarová), V. Kaplický (též chvála Bařova „království“), J. Rybák, G. Včelička. Stati *o literatuře a umění* měly nezřídka informativní a poučný ráz, snařily se prostřednictvím výkladu odborníka probouzet porozumění pro moderní umění a jeho citlivější vnímání. B. Václavek radil, jak číst lyriku našich mladých básníků, což doprovodila krátká informace o surrealismu, uvažoval o konzumu a konzumentech moderního umění, na obědňávku redakce napsal článek o proletářské literatuře pro člověka, který „o ní poprvé slyšel“ (Literatura minulosti a budoucnosti), objevily se informativní přehledy o současné próze (B. Novák, ojedinele i J. Heyduk) i poučené výklady o současné sovětské literatuře J. Weila, v Magazínu DP poté K. Teige otiskl pojednání Před moderním obrazem, J. J. Paulík a J. E. Koula uvažovali o kýči v umění a referáty o hudebním dění v péči o širokou dostupnost probíraly novinky z gramofonové produkce (rubrika *Gramofonové desky, na které upozorňujeme*, M. Očadlík, E. Uggé). Nesoustavně se vyskytovaly články o jednotlivých knihách původních (B. Novák, V. Závada) a o překladech (V. Černý, B. Novák, Z. Vančura, J. Weil), stručnější recenze o původní i překládané próze psal ve 2. roč. ještě V. Renč (šifra Rč). Počínaje 3. roč. (1935/36) se v Magazínu DP objevila i *beletrie*, především *verše*, nejčastěji satirické (J. Bartuška, J. Čarek, F. Halas, M. Hlávka, J. Hora, V. Knapp, K. Konrád, V. Lacina, M. Podešvová /podp. Maruška Jarušková/, pseud. Rejnok, J. Spilka), dále básně humorné (F. Hrubín) i příležitostné (M. Hlávka, P. Křička, B. Mathesius). Ostatní lyrické verše pocházejí zhruba od dvou generací (S. Buonaccini, K. Erban, V. Fischl, F. Gottlieb, V. Holan, J. Ošmera, J. Rey, V. Řezáč, J. Seifert, J. Šnobl, F. Velkoborský, J. Zavadil). Obdobně zastoupeni byli i překladatelé: starofrancouzskou poezii uváděl H. Jelínek, H. Heineho B. Mencák, A. Ohna V. Lacina, R. M. Rilkeho a R. A. Schrödera V. Holan. Okrajovou zůstala v časopise *próza*: vedle V. Kaplického, J. Reye a J. R. Vávry, fejetonních zamyšlení H. Malířové, J. Mařánka, ukázky z husitského dramatu K. Nového a vzpomínek J. Lady šlo vesměs o překlady M. A. Nexö (přel. B. Mencák), M. Krleži (O. Kolman), R. M. Rilkeho (V. Holan) a K. A. Čcheidze (Ž. Pohorecká aj.), úvahu V. Majakovského

pak převedl J. Weil. Naopak pestré zastoupení měly v listu stati *o literatuře* původní i přeložené. Autoři se zajímali o otázky teoretické (např. B. Václavek o typizaci v sociálním románu, o vztah poezie k lidové tradici) i aktuálně praktické (K. J. Beneš o literatuře současnosti, polemika mezi J. Horou a P. Eisnerem o profilu dnešního českého spisovatele), o konkrétní literárněhistorická témata (např. F. Kréma o významu věnování Máchova Máje H. Kommovi, M. Hlávka srovnávající Jak vejce vejci V. Nezvala s Penězokazy A. Gida, V. Šrámek o lyričnosti v hrách J. Voskovce a J. Wericha) i o literární druhy a žánry (B. Mencák o humoru, B. Václavek o perspektivách evropské prózy). Některé příspěvky vyvolala jubilea (B. Novák o K. H. Máchovi, M. Holas k šedesátinám F. Šrámka) nebo úmrtí (J. Mahen a K. Z. Klíma o J. Herbenovi) i aktuální spory (přednáška O. Fischera reagující na probíhající diskusi o J. Wolkrovi). Nejčastější byla pojednání o jednotlivých autorech domácích (např. F. Langer o V. Radovi prozaikovi, F. Soldan o K. Poláčkovi, F. Tetauer o K. Čapkově, B. Václavek o V. Nezvalovi) i cizích (V. Kaplický o J. Swiftovi, J. Kodíček a B. Novák o L. Feuchtwangerovi, F. Soldan o G. K. Chestertonovi a G. B. Shawovi, V. Šrámek o I. S. Turgeněvovi a L. Holbergovi, G. Winter o J. B. Priestleyovi) a též o jednotlivých novinkách (V. Holan o knize Dokořán F. Halase, B. Mencák o Siréně M. Majerové, B. Novák o válečné trilogii B. Benešové a Černé tlupě E. Hostovského, F. Soldan o Třech řekách V. Vančury, F. Tetauer o Teorii prózy V. B. Šklovského, B. Václavek o Neviditelné Moskvě V. Nezvala aj.). Kratší recenze v rubrice Co nového v literatuře pořizovali nejčastěji B. Novák (šifra Nk) a M. Novotný (šifry M. N., m. n., N.), občas K. J. Beneš (šifra kjb), V. Kaplický (šifra vk.), K. Konrád (šifra -k), J. Sekera (šifra J. S.), M. Slomková (šifra M. S.), F. Tetauer (šifra F. T.), J. Weil (šifra jw), ojedinele i J. Štyrský a historik J. Pacht. List též přinesl pražskou přednášku-zpověď J. Wassermanna, o postavení spisovatelů v nacistickém Německu psal F. C. Weiskopf a o asfaltové literatuře (hanlivě označení sociálně laděné německé realistické prózy) A. Zweig. Značný zájem vyvolávala literatura slovenská; v roč. 2 Magazínu DP proběhla i anketa o vztahu slovenské knihy a české kritiky, které se z české strany zúčastnili J. Dvořák, M. Haller, F. Kleinschnitzová, E. Konrád, B. Václavek, J. Vodák a M. Weingart, ze slovenské P. Jilemnický

a M. Urban. O Slovensku a slovenské literatuře pak psali K. J. Beneš, J. Dvořák, P. Eisner i J. Weil, o Podkarpatské Rusi F. Kocourek a I. Olbracht. Pozornost časopisu přitahovala i literatura sovětská, k níž se (i kriticky) vyjadřovali K. J. Beneš, P. Denk, A. Hoffmeister, A. Kurš, J. Sekera a J. Spilka, k divadelnímu realismu N. P. Ochopkova J. Honzl, o sjezdu sovětských spisovatelů referoval P. Jilemnický. O knihovnictví psal J. Thon. Stati *o divadle* patřily v obou titulech k velmi frekventovaným, pojednávaly o jeho povaze, současném stavu a potřebách (E. F. Burian, K. H. Hilar, J. Mahen, F. Tetauer), o jeho avantgardním proudu (J. Honzl), dramaticích (E. F. Burian, K. H. Hilar), o herecích i dramaturgii (J. Träger), okrajových žánrech (E. F. Burian), obecnstvu (M. Očadlík) i technikách (A. Heythum). Zastoupení měly i recenze a kritiky jednotlivých představení (B. Feuerstein, J. Fučík, J. Träger i pod šifrou äg), hodnocení divadel (D 34) i souhrnné přehledy (J. Träger), divadelníky zajímala i divadla v cizině. Zejména choreografií tance a baletu se v Magazínu DP zabýval J. Jenčík, v menší míře V. Petříková a J. Rey. Stati *o výtvarném umění* zpravidla směřovaly k portrétům jednotlivých osobností (autoři V. Husa, K. Konrád, F. Kovárna, V. Kramář, K. Novotný, M. Prokop o osvětlených plastikách Z. Pešánka, K. Teige, V. Volavka, H. Volavková) a k posudkům kolektivních výstav spolků a skupin (A. Hoffmeister, V. Nezval – surrealisté, V. Volavka); A. Hoffmeister též uvažoval o karikatuře v čase krize, K. Teige představil část práce Jarmark umění. Rubriku *Co nového ve výtvarnictví* vyplňoval většinou V. Volavka (šifra v. v.), řídčejí V. Husa (šifra V. H.). *Filmovému umění* se věnoval hlavně L. Linhart, konkrétní situaci českého filmu ještě V. Kaplický, F. Kocourek, G. Machatý, K. Plicka, K. Smrž a A. J. Urban; portréty světových režisérů připravili J. Brož, K. Smrž, L. Vokrová-Ambrosová. O filmu v nacistickém Německu psal S. Ježek. Rubriku *Co nového ve filmu* zaplňoval především L. Linhart (i šifry lht, -rt). Funkcí *fotografie* a prací fotografů se zabývali J. Funke, L. Linhart, novinovou fotografií P. Altschul (též autor portrétu J. Sudka). Občasné *hudební příspěvky* pořizovali V. Helfert (L. Janáček), I. Krejčí (Smetanovy opery, komorní hudba), M. Očadlík (A. Dvořák), úmrtí O. Ostrčila vzpomněli K. J. Beneš a J. Mařánek, o filmové hudbě a šlágru psal

E. F. Burian a o swingu E. Uggé, který také přeložil článek P. Robesona o černošské kultuře. Různorodý ráz měla v *Ž. kulturněpolitická pojednání*, ke společenskému dění se zvláště ve 2. polovině 30. let vyjadřovali spisovatelé, divadelníci, filozofové i historici rozličné orientace (F. M. Bartoš, K. J. Beneš, J. Frejka, J. Hora, K. Herain, E. Chalupný, J. Kopta, F. V. Krejčí, S. Lom, J. Mahen, V. Nezval polemizoval s S. K. Neumannem v článku S lingvisty proti brusičům, M. Slomková, E. Svoboda, K. Šourek, ze Slováků A. Plávka a L. Novomeský); B. Markalous (J. John) uvažoval o klubech a jejich anglické tradici. Zhoršující se mezinárodní politická situace v Evropě ve 30. letech se v Magazínu DP ve zvýšené míře projevila v zájmu o politické události v SSSR (Z. Kalandra pod pseud. Jiří Pokorný, J. Weil a překlady sovětských statí), v nacistickém Německu (pseudonym Durus, J. L. Fischer, O. Fischer, E. Chalupný, Z. Kalandra pod pseud. Jiří Pokorný, J. Mader, J. Münzer) i ve Španělsku (J. Toman, G. Winter) a v Africe (J. R. Vávra).

LITERATURA: Pol. (V. Poláček): *Ž.* 1931 (o programu čas.), *Panoráma* 8, 1930/31, č. 12, příl. Zpravodaj Družstevní práce, s. 81; V čem vidíte poslání časopisu? (anketa o *Ž.*), *Žijeme* 1, 1931/32, s. 6; ● ref. *Ž.*: nr. (A. C. Nor), *Telegraf* 25. 4. 1931; -dín., *Venkov* 5. 7. a 30. 8. 1931; an., *Slavische Rundschau* 1931, s. 370 ●; K. Teige in *Fušujeme 1931 čili Modernistické diletantství* (kritika listu), *LitN* 5, 1930/31, č. 17 a 18 (k tomu Redakce: *Literární noviny, Žijeme* 1, 1931/32, s. 248); K. Herain in *Činnost ústředí Svazu československého díla...*, *Žijeme* 1, 1931/32, s. 156; L. Žák: *Kultura a společenský řád* (zhodnocení 1. roč. Magazínu DP), *Magazín DP* 1, 1933/34, s. 289; L. Vlčková in *Za povrchem masové kultury*, kat. *Družstevní práce – Sutnar, Sudek* (2006, s. 29).

pš

Vladimír Žikeš

Působnost 1925–1949

Plzeňské vydavatelství bibliofilů, pak pražské nakladatelství zaměřené na uměleckohistorické publikace a kulturněhistorické studie; knihkupectví, antikvariát, aukční, výstavní a přednášková síň Pražský salon.

Nakladatelství založil a po celou dobu řídil Vladimír Ž. (* 5. 2. 1906 Plzeň, † 4. 1. 1980 Liptovský Mikuláš, Slovensko). Vystudoval 5 tříd gymnázia a obchodní akademii v Plzni (mat.

1926), externě studoval na pražské filoz. fakultě dějiny umění se specializací na dějiny knihtisku a knižních vazeb. Zaměstnan byl v Uměleckoprůmyslovém muzeu města Plzně, 1927 krátce jako redaktor v pražském nakladatelství F. Topič. Od 1925 vydával v Plzni bibliofilie, 1929 přenesl činnost do Prahy, kde zprvu krátce vydával i pod jménem své přítelkyně Marie (Marion) Sovákové. 1927–31 byl členem Klubu moderních nakladatelů Kmen. Ve svých tiscích uplatnil i vlastní překlady z francouzštiny (J. Bois /pseud. V. Boháč/, J. Bricaud, G. Hanotaux). Produkci od počátku orientoval i na zahraničního zákazníka a v jazykových mutacích vydával zprvu bibliofilie (J. A. Komenský, E. A. Poe; jen ve francouzském originálu vydal *Le petit testament F. Villona*), později zejména reprezentační uměleckohistorické publikace. 1932 byl pokutován za neoprávněné provozování nakladatelské živnosti, 1937 získal nakladatelskou koncesi a 1941 koupil od L. Korábové-Součkové knihkupectví v Karlově ul. Od počátku okupace se zapojil do ilegální činnosti (1939 přivezl od diplomata V. Vaňka ze Stockholmu šifrovací klíč pro radiové spojení s Londýnem, později na výzvu L. Linharta spolupracoval se skupinou, z níž se 1941 zformoval Nár. revoluční výbor inteligence). V květnu 1942 přešel svému zatčení odchodem na Moravu, kde po pobytu na moravsko-slovenském pomezí v Beskydech přešel v srpnu na Slovensko. Pod jmény J. Košťal a J. Mrózek s krycím zaměstnáním knižního zástupce nakladatelství a knihtiskárny Fr. Urbánek a spol. v Trnavě pracoval v příležitostných zaměstnáních, zejména jako nosič v horských chatách. Udržoval kontakty s odbojovými skupinami a shromažďoval zpravodajské informace pro londýnskou exilovou vládu. Za Slovenského nár. povstání (1944) organizoval v Banské Bystrici propagační dílny, počátkem 1945 v Košicích tiskl publikace Komunistické strany Slovenska. V květnu 1945 se vrátil do Prahy a obnovil závod, 1944 likvidovaný převedením do Orbisu. Zprvu zastával významné funkce v profesních organizacích (do prosince 1946 byl členem výboru Klubu knižní tvorby Kmen, do února 1947 předsedou nakladatelského odboru Svazu čes. knihkupců a nakladatelů), postupně však na ně rezignoval a soustředil se na budování vlastního podniku. Nakladatelskou činnost obnovil sborníkem dokumentů *Bojující Československo 1938–1945*, vytištěným ještě

v Košicích. Jako součást knihkupectví vybudoval v Colloredo-Mansfeldském paláci v Karlově ul. oddělení cizojazyčné literatury, vědecký antikvariát a čítárnu zahraničních časopisů. Počátkem prosince 1945 otevřel v dalších prostorách paláce výstavou slovenské Skupiny 29. augusta Pražský salon (interiéry navrhli J. Krofta a K. Šváb), v němž pořádal výstavy, zpravidla spjaté s činností knihkupectví a antikvariátu, aukce knih a grafiky a přednášky k aktuálním kulturním, politickým a společenským tématům. 1945 a 1947 byl Ž. vyznamenán za zásluhy o osvobození republiky. V červenci 1948 získal knihkupeckou koncesi, již v listopadu 1948 však byl do závodu dosazen zmocněncem ministerstva informací a osvěty a 1949 byl přes Ž. odpor včleněn jeho závod do Státního nakladatelství dětské knihy (ještě 1949 Ž. dohodl spolupráci se slovenským nakladatelstvím cestovního ruchu). Nakladatelův schovaneček, překladatel z angličtiny a redaktor nakladatelství Č. Sovák (1923–2005) byl odsouzen v politickém procesu k dlouhodobému žaláři. Z knihkupectví vznikla prodejna antikvariátu Orbis, později n. p. Kniha. Ž. žil krátce na Slovensku, po nuceném návratu do Prahy střídal různá zaměstnání (horník, antikvář, dělník v mrazárnách a v nemocnici, noční vrátný), 1967 odešel definitivně na Slovensko, kde žil v Demänovské dolině a do 1974 působil v ateliéru cestovního ruchu Slovtour v Liptovském Mikuláši. V pamětech *Slovenské povstání bez mýtů a legend ze 70. let* (knižně posmrtně 1990) zobecnil vlastní zkušenosti v předvídavou prognózu vývoje česko-slovenských vztahů. Pohřben byl v Praze, strojopisný sborníček *In memoriam Vladimíra Žikeše* (b. d., 1980) přinesl smuteční projev B. Nováka, kondolenci J. Seiferta a vzpomínkovou stať Č. Sováka (šifra čs). – V Plzni působil v Martinské ul. 4, v Praze nejprve na Smíchově (Poděbradova 22), od 1931 na Starém Městě čp. 981 (Národní 19, dnes 17), kde 1937 zřídil oficiální nakladatelství. Postupně přesídlil na Staré Město čp. 189 (Karlova 2), kde měl 1941–42 knihkupectví, 1945–49 též nakladatelství a Pražský salon.

Vydavatelskou činnost zahájil Ž. v Plzni bibliofilskou knižnicí *Věž* (1925–28, 5 sv.) s verši A. Bebra a E. Valenty, dramatem J. Marii a vlastním překladem G. Hanotauxe z francouzštiny. Další beletristické bibliofilské knižnice se nerozvinuly. V Plzni zahájil sbírky *Hekaté* (1925, 1 sv.; J. Bricaud: Černá mše) a *Viola*

(1927, 1 sv.; V. Nezval: Dobrodružství noci a vě-jřfe), v Praze připravoval v obdobném zaměření pod jménem M. Sovákové knižnici *Libri rari et curiosi* (1929–30; vyšel jen příležitostný tisk Ch. Lancelina O inkubech víry a vědy a jako 1. sv. Satanova církev J. Boise) a pod svým jménem *Žikešovu edici* (1932–36, 2 sv.; J. S. Machar: Peníze, reedice J. V. Sládka). Následovaly exkluzivně vypravené umělecko-historické publikace (J. Čadík: Dílo Josefa Drahoňovského aj.) a za okupace zejména kulturněhistorické studie, později soustředěné do několika knižnic. Na knižnici pragensí *Žikešův pražský špalíček* (1940–48, 9 sv.) se autorsky podílel zejména kmenový spolupracovník nakladatelství A. Novotný, dále V. Líva a M. V. Kratochvíl. *Žikešův špalíček o umění* přinesl v řadě A – výtvarné umění (1941–47, 5 sv.) po překladech starších odborných statí (L. B. Alberti, C. Cennini, Leonardo da Vinci, R. M. Rilke) též sborník o sporu současného sovětského a moderního umění *Střetnutí* (ed. O. Mrkvička), v řadě B – hudba, divadlo tanec (1941, 1 sv.) jen hudební anekdoty B. Dobrovolného. V dodatečně koncipovaném *Žikešově špalíčku kulturněhistorickém* (1947–48, 3 sv.) vyšla mj. edice chebských zlomků *Legendy o blahoslavené Anežce* (ed. M. Mladějovská) a statí o minulosti karetních her v Čechách. Z londýnského nakladatelství Fama Ltd. Ž. převzal tituly knižnice komentovaných uměleckých reprodukcí *Galerie světových mistrů* (též *Světová edice mistrů*, 1947–48, 5 sv.), jejíž skromnější obdoba *Malá edice mistrů* (1946–48, 7 sv.) byla věnována převážně českému umění (H. Böttinger, F. Kupka aj.). Jediná beletristická knižnice *Romány dneška* (1948, 1 sv.) se již nerozvinula. Nejmenším dětem byla určena knižnice *Žikešova dětská alba* (též *Dětem pro radost*, 1948, 2 sv., red. P. Hykeš). Další poválečná nebeletristická produkce (politická publicistika, memoáry, eseje, reportáže) zůstala s výjimkou *Mezinárodní politické knihovny* (1945–46, 2 sv.: P. Drtina, W. L. Willkie) rozptýlena mimo knižnice. Ústředí českosl. hospodyně vydávalo v nakladatelství knižnici populárně-naučných publikací *Knihy pro ženy* (1948, 8 sv., red. V. Kloseová). – *Věstník Nové knihy týdne* (1946–49, roč. 1–4, zanikl č. 10, 20. 5. 1949) otiskoval knihkupeckou bibliografii a informace o novinkách nakladatelství, případně knižních výstavách v Pražském salonu. – Na výzdobě Ž. plzeňských bibliofilii se podíleli A. Bílek, J. Hodek, F. Koblíha,

M. Marešová a K. Živný. Graficky knihy upravoval zejména J. Solar, dále K. Dyrynk, M. Kaláb, F. Kysela. Od 40. let se na grafické podobě knih podíleli především V. Kubašta, R. Lander a M. Stretti. Originální vazby pořizoval zejména A. Jirout. Produkci doplňovala alba fotografií (J. Vaněk) a grafiky (A. J. Alex, C. Bouda, P. Dillinger, K. Hnilíčková, P. Schwarzenbergová).

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře a umění*: Hekaté (1925); Věž (1925–28); Viola (1927); *Libri rari et curiosi* (1929–30); *Žikešova edice* (1932–36); *Žikešův pražský špalíček* (1940–48); *Žikešův špalíček o umění* (1941–47); *Malá edice mistrů* (1946–48); *Žikešův špalíček kulturněhistorický* (1947–48); *Galerie světových mistrů* (též *Světová edice mistrů*, 1947–48); *Romány dneška* (1948); *Žikešova dětská alba* (též *Dětem pro radost*, 1948). – *Ostatní*: *Mezinárodní politická knihovna* (1945–46); *Knihy pro ženy* (1948). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce*: J. A. Komenský: *Angelus pacis* (1926); J. Čadík: *Dílo Josefa Drahoňovského* (1933) + *Josef Drahoňovský – sochař a glyptik* (1937) + *SVU Myslbek* (1937); L. Mandaus: *W. A. Mozart a Don Giovanni* (1937); A. Novotný: *Staropražské senzace* (1937) + *Helena Johnová* (1940) + *Čtení o paláci Colloredo-Mansfeldů* (1945) + *Pražský porcelán* (1949); M. Rutte, F. Bartoš: *Moderní česká scéna* (1938); V. Wagner: *Barok v Čechách* (1940) + *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana* (1946); H. Böttinger: *Lidi a lidičky* (1941, pseud. Dr. Desiderius, texty J. Spilka); J. Švehla: *Česká karikatura 19. století* (1941); E. Beneš: *Nová slovanská politika* (1946); J. K. Garaj: *Slováci a Češi* (1946); A. Jirásek: *Úvahy o chirurgii a chirurgovi* (1947); sb. *Franz Kafka a Praha* (1947); J. Masaryk: *Ani opona, ani most...* (1947); Ch. G. Masaryková: *Listy do vězení* (1947); J. B. Kozák: *O lidu a lidech* (1948); A. Masaryková: *Vzpomínám...* (1948). – *Překlady*: *Recueil de poèmes tchèques* (ant., 1928, předml. C. Maclair); S. Przybyszewski: *Chopin a národ* (1929); *Plutarchos: Rady manželské* (1945); *Publius Syrus: Myšlenky* (1946); *Decimus Iunius Iuvenalis: Satiry* (1948). ■ PERIODIKUM: *Nové knihy týdne* (1946–49). ■

BIBLIOGRAFIE: *Krásná kniha jako krásný dárek k Vánocům* (b. d., 1927); *Krásné knihy nakladatele V. Ž.* (b. d., 1940); *Dobré knihy* (b. d., 1946). ■ LITERATURA: an. (J. Šnobl): *Plzeň a bibliofilie*, *LitN* 1927, č. 8; J. Kuna in *Dvakrát oživená knihkupecká tradice*, *Knihkupec a nakladatel* 1945, s. 257; -al (V. Šmejkal): nekrolog V. Ž., *Zprávy Spolku čes. bibliofilů* v Praze 1980, s. 55; Č. Sovák in V. Ž.: *Slovenské povstání bez mýtů a legend* (1990) + *Duch salonu v barokním paláci*, *LidN* 10. 2. 1996, příl. *Národní* 9; M. Friedl: *Zapomínání V. Ž.*, *Haló noviny* 25. 1. 2006.

az

František Žilka

* 1. 6. 1871 *Dolní Rosička* (Dolní Rozsíčka)
u Nového Města na Moravě
† 9. 2. 1944 *Praha*

Autor novodobého překladu Nového zákona a nábožensko- a kulturněhistorických prací; překladatel z řečtiny, angličtiny a němčiny; teolog.

Psal se i F. N. Žilka (N. dle manželčina rodného jm. Neumannová). – Pocházel ze selské evangelické rodiny; v dětství na něj vedle babičky ze starého písmáckého rodu a silně nábožensky založené matky působil senior evangelické církve B. Fleischer z Rovečného. Obecnou školu navštěvoval v Blažkově, poté absolvoval české klasické gymnázium v Brně (mat. 1890). 1890–96 studoval teologii a filozofii na univerzitách ve Vídni, Halle (1892–94), Edinburghu, Lausanne a Praze (1896 ordinován na kněze). Do 1898 byl osobním vikářem časlavského faráře F. Kozáka (otce filozofa J. B. Kozáka), 1899–1901 působil v Táboře jako samostatný diasporní duchovní pro oblast jižních Čech, 1901–19 v Mělníku, kde založil městský sbor reformované církve, získal faru a stal se náměstkem superintendenta (v dubnu 1919 se oženil). Za 1. světové války byl konseniorem pražského seniorátu, podílel se na vzniku česko-bratrské církve evangelické, v níž se 1918 sloučili evangelíci luterského a reformovaného vyznání. 1919 se stal profesorem novozákonní vědy na nově založené Husově českosl. evangelické fakultě bohoslovecké v Praze (první profesorský sbor tvořil s G. A. Skalským a F. Hrejsou, pětkrát byl jejím děkanem). Pensionován byl 1939. Od 1920 žil střídavě v Praze-Vinohradech a na letním bytě v Mělníku. – Od studentských let se aktivně účastnil společenského, zejména náboženského života (mj. předseda Kruhu čes. studentů a Akademického spolku pro povznesení národního sebevědomí ve Vídni, člen spolku J. A. Komenského, spoluzakladatel Kostnické jednoty a pořadatel oslav J. Husa, člen ekumenické rady protestantských a pravoslavných církví, též člen Zemské školní rady); působil též v mezinárodních organizacích (např. Světová aliance pro přátelství mezi národy prostřednictvím církví, světová konference Víry a řádu – Faith and Order). Přednášel na domácím i mezinárodním fóru pro vybrané publikum i širší veřejnost nejen o tématech speciálně církevních

a teologických, ale i obecně historických, sociálních a politických (přednášky a články údajně publikoval ze značné části anonymně). Byl spolupracovníkem encyklopedických děl (mj. Ottova slovníku naučného a Dějin lidstva redigovaných J. Šustou) a redaktorem či členem redakčních rad několika časopisů (téměř 40 let řídil v Naší době rubriku Rozhledy po životě náboženském a církevním) a příležitostných sborníků. Podnikal řadu studijních, propagačních a pracovních cest (1910, 1921 a 1924 USA, 1920 Švýcarsko a Itálie, 1925 Švédsko, četné cesty do Skotska, Německa, Francie aj.). Proslul jako vysoce mravná osobnost kritického, nicméně tolerantního ducha a získal četná ocenění své činnosti (čestné doktoráty, rytíř francouzské Čestné legie aj.). Za 2. světové války soukromě vyučoval, veřejně přednášel a pracoval v Evangelickém díle, jehož byl spoluzakladatelem. Od podzimu 1943 měl zdravotní potíže, prodělal operaci, zemřel po onemocnění dýchacích cest. Pohřben byl na evangelickém hřbitově v Mělníku.

Převážnou část Ž. literárního díla tvoří odborné a popularizující náboženskohistorické práce, překlady a edice (často s komentáři). Ve studiích o J. Husovi, F. Palackém, K. Havlíčkovi Borovském a T. G. Masarykovi sledoval především jejich společenskou a náboženskou působení; nezabýval se speciálně jejich literární tvorbou. Významným slovesným činem byl Ž. překlad Nového zákona, první od překladu Blahoslavova (1915 revidovaného J. Karafiátem). Ž. vycházel z kritického vydání řeckého textu, které pořídil E. Nestlé (konzultoval s grecistou F. Stiebitzem, jazykově překlad opravil E. Smetánka); jeho exegetická odvaha a úsilí o modernizaci textu vyvolaly živý zájem. Kromě biblických textů překládal odborné teologické práce (G. M. Grant, A. Harnack) i beletrii (I. Maclaren, I. Zangwill aj.). Vydával zejména Husovy spisy.

PSEUDONYM, ŠIFRY: F. Xaver; F. Ž., Ž. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy Času (1905); sb. Českoslovenští evangelíci T. G. Masarykovi (1930); Čin (1935); Dějiny lidstva. Od pravěku k dnešku 2 (1936); Die christliche Welt (Lipsko); Evangelische Deutschland; Hlasy ze Siona; Hus; roč. Chudým dětem (Brno 1935, s tit. Bible a český národ); sb. Jan Hus. Kníže Václav (1929, Památka knížete Václava a my, i sep.); Kalich (1911–41); Kostnické jiskry (od 1913); Lid. noviny (od 1926); Náboženské rozhledy; Nár. osvobození (od 1925); Naše doba (1897–1941); sb. Naše

pokrokovost a Řím (1925, Vývoj a podstata klerikalismu); Naše řeč (1935); Nové Čechy (1934); alm. Orloj (1905–07; 1905 Základy Tábora, 1906 Cyril a Metoděj, 1907 Karel Havlíček, i sep.); Památník Palackého (Val. Meziříčí 1926); Prager Presse (1934); sb. Proti válce – pro mír (1932); Ročenka Husovy českosl. evangelické fakulty teologické v Praze (od 1920); Rudé právo (1932); Sborník dr. K. Farského (1929); Sborník (Husovy českosl. evangelické fakulty teologické v Praze) za druhé desetiletí 1929–1939 (1939); Sborník J. Kvačalovi k 70. narozeninám (Bratislava 1933); Sborník k prvnímu desetiletí Husovy fakulty 1919–1929 (1930); Sborník Palackého (1926); Slavische Rundschau (1935); Slovo a slovesnost (1936); sb. 60 let českého gymnázia v Brně (1927); The Slavonic Review (Londýn 1929); Tvorba (1938); – posmrtně: Čes. bratr (1969); Evangelický týdeník (1996); Kostnické jiskry (1971). ■ KNIŽNĚ: *Kulturněhistorické práce*: František Palacký (1898); Jan Hus. Jeho doba, život a význam (přednáška, b. d., 1899; dopln. vyd. 1904 s tit. Jan Hus. Jeho doba a okolí, život a činnost, povaha a význam); Památce Husově (b. d., 1901); Základy Tábora a zásady táborů (1902); Cyril a Metoděj (1905); Karel Havlíček (1906); Jan Kalvín (1909); Dějiny světových náboženství (1924); Mistr Jan Hus jako náboženská osobnost (1925); Začátky a základy křesťanského náboženství 1. Dějiny novozákonní doby (1925); Dokončit dílo Husovo! (1930); T. G. Masaryk jako náboženská osobnost a jeho boj o náboženství (1935); Zbožnost J. A. Komenského (řeč, 1943). – *Překlady*: A. Harnack: Dějiny dogmatu (1903); I. Maclaren: Drumtochtské obrázky (1903, s J. Bartošem) + Lidé z Drumtochty (1931, nov. samost. překl.); N. Hawthorne: Rudé písmeno (1904); M. Rutherford: Vlastní životopis 1, 2 (1905, 1906); G. M. Grant: Náboženství světová (1909); I. Zangwill: Tragédie ghetta (1910) + Z tragédií a komedií ghetta (1913, pseud. F. Xaver); Začátky a základy křesťanského náboženství 5. Výklad Nového zákona 1, 2 (1930, 1931); 1. Podobenství Ježíšova, 2. Ježíšovo kázání na hoře, i výklady; Nový zákon (1933; opr. vyd. 1934); Tak pravil Ježíš (1941, výběr výroků). – *Ostatní práce*: Výklad Desatera božích přikázání (b. d., kolem 1900); Půl století náboženské svobody (1912); Česká reformace (1917–18); Na troskách (dvě řeči, b. d., 1918); Národnost a náboženství (přednáška, b. d., 1919); Noví lidé (1921); Pro přátelství mezi národy (1922); Potřebujeme náboženství? (přednáška, 1925); Náboženská filozofie a náboženská organizace (1925); Křesťanské církve a mezinárodní vztahy (1925); Mezi státem a církví (přednáška, b. d., 1926); Pro svobodu církve a státu (řeč, 1926); Otče náš. Denní přemýšlení (1933); Modlitba Otče náš vyložena slovy Ježíšovými a evangelii... (1936); Za jednotu křesťanstva (1937, s M. Krejčím); Arcibiskup Nathan Söderblom, apoštol křesťanské jednoty (1938); Poslání menšiny (1938, s O. Odstrčillem); Na prahu manželství... (1941); Naše křesťanství. Kritické a konstruktivní úvahy o náboženství

dneška a pro dnešek (1941); Ježíš Kristus 1. Jeho učení podle synoptických evangelii (studie, 1942); – posmrtně: Ježíš Kristus 2. Historie jeho utrpení, smrti a vzkříšení podle všech čtyř evangelii (studie, 1947); Pavel z Tarsu a apoštolský věk křesťanské církve (skripta, 1983). ■ REDIGOVAL *časopisy*: From the Country of John Hus (1923–26, dub.), Kalich (1924–44), Kostnické jiskry (1925–28, s A. Boháčem a F. Linhartem), i cizojazyčná příl. Kostnických jisker 1923–27), The Brotherhood: Courier protestant de Tchécoslovaquie (1926–27, 1931–32); *sborník*: Českoslovenští evangelici T. G. Masarykovi (1930). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Duch spisů Husových (b. d., 1901); Vybrané spisy Mistra Jana Husi 1, 2 (1899, 1902) + (J. Hus): Postila čili Vyložení svatých čtení nedělních (1906) + Vzkazy věrným Čechům (výbor výroků, 1938) + Dcerka (1946, posmrtně; upr. vyd. 1995); Hus pro nás (výbor výroků, 1917); Člověk a Bůh. Výběr z posvátných knih světových náboženství (1926); Hlas víry (sb. modliteb, 1927); Modlitba Otče náš vyložena slovy Ježíšovými a evangelii... (výbor a výklad, 1933); Tak pravil Ježíš (výbor výroků, 1941, i překl.). ■

LITERATURA: J. Karafiát: ref. František Palacký, Reformované listy 1898, s. 6; V. Flajšhans: ref. Jan Hus, NL 14. 7. 1899 + ref. ed. Vybrané spisy Mistra Jana Husi 1, 2, NL 29. 12. 1899 a 13. 7. 1900; A. Novák: ref. překl. A. Harnack, Čes. mysl 1903, s. 401; –rr–: ref. překl. I. Maclaren: Drumtochtské obrázky, Besedy Času 1903, s. 373; an.: ref. překl. N. Hawthorne, Besedy Času 1905, s. 93; K. Kr. (Krofta): ref. ed. Hus pro nás, Čes. revue 11, 1917/18, s. 703; ● ref. Dějiny světových náboženství: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 30. 4. 1924; E. Svoboda, NO 7. 10. 1924 ●; B.: ref. Dějiny novozákonní doby, Kalich 10, 1925/26, seš. 2, s. 52; –P. (O. Parma): ref. ed. Člověk a Bůh, Večerní Čes. slovo 5. 5. 1927; ● k sedesátinám: J. B. Kozák, NO 31. 5. 1931; an., Naše kniha 1931, s. 189 ●; –e.: ref. překl. I. Maclaren: Lidé z Drumtochty, Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 164; ● ref. překl. Nový zákon: J. B. Kozák, Čes. slovo 10. 12. 1933; A. Novák, LidN 24. 12. 1933; F. K. (Kovář), Čes. osvěta 30, 1933/34, s. 180 a 31, 1934/35, s. 198; Líva, Střední škola 14, 1933/34, s. 218; P. Eisner, Prager Presse 28. 1. 1934; n. (M. Novotný), Rozhledy 1934, č. 4; F. Stiebitz, LidN 9. 5. 1934; f. r., Index 1934, s. 83; J. Konopásek, Nové Čechy 17, 1934/35, s. 11 ●; ● ref. ed. J. Hus: Vzkazy věrným Čechům: an., Prager Presse 7. 8. 1938; tk (F. Trávníček), LidN 16. 10. 1938; Kbč. (J. Kubiček), Čes. osvěta 35, 1938/39, s. 69 ●; ● ref. Naše křesťanství: P. Váša, LidN 4. 1. 1941; R. M. Dacík, Na hlubinu 1941, s. 429; kbč. (J. Kubiček), Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 26 ●; ● k sedmdesátinám: F. Bednář, Kalich 1941, s. 97; P. Váša, tamtéž 1941, s. 105 + LidN 1. 6. 1941; J. Dus, Naše doba 1941, s. 457 ●; an.: Přednášky v PLK..., SaS 1941, s. 167; ● nekrology: an., Nár. politika 10. a 11. 2. 1944; an., Nár. práce 10. 2. 1944; vl, LidN 11. 2. 1944; F. M. Bartoš, Naše doba 1944, s. 241 + Naše věda 1946, s. 59; an. (M. Bič, dub.), Ročenka Husovy českosl.

Žipek

evangelické fakulty bohoslovecké 1938–46 (1947), s. 46 ●; J. Svoboda: k 10. výr. úmrtí, Čes. bratr 1954, č. 3; R. Zahálka: k 20. výr. úmrtí, Kostnické jiskry 1964, č. 6; Ds (J. Dus): k 25. výr. úmrtí, Čes. bratr 1969, č. 5; ● ke 100. výr. nar.: J. Dus st., Čes. bratr 1971, č. 5; A. Frinta, Křesťanská revue 1971, s. 123; J. Dus, tamtéž, s. 132 (F. Ž. a Jan Karafiát); do (F. Dobiáš), Kostnické jiskry 1971, č. 21; J. B. Souček, tamtéž; M. Kaňák, Čes. zápas 1971, č. 24 ●; M. Klapušová: Vzpomínky k letošnému jubileu prof. dr. F. Ž., Kostnické jiskry 1981, č. 34; též (T. Č. Zelinka): F. Ž., tamtéž 1985, č. 35; N. Rejchrtová in ed. J. Hus: Dcerka (2. vyd. 1995).

jip

Alois Žipek

* 21. 6. 1885 *Předmítř u Blatné*

† 21. 9. 1950 *Praha*

Prozaik, kulturněpolitický publicista, překladatel; osvětový pracovník.

Narodil se v učitelské rodině. Nižší gymnázium navštěvoval v Plzni, vyšší v Praze. Po maturitě (1904) studoval na pražské filoz. fakultě češtinu a němčinu a 1911 získal aprobaci pro jejich vyučování na střední škole. V Praze působil na několika školách (mj. na Masarykově reálce, poté na obchodní akademii v Karlíně), zároveň se po 1. světové válce věnoval veřejnému životu jako komunální politik, člen národněsocialistické strany: nejprve 1919–22 byl starostou Nuslí, od 1923 členem a kulturním referentem městské rady Velké Prahy, od 1925 předsedou Svazu českosl. měst a obcí. Prahu pak zastupoval v několika institucích domácích (Zemská školní rada, Městská spořitelna, intendant Městských divadel pražských) i zahraničních (Mezinárodní unie měst v Bruselu). 1938 byl jako kulturní referent pověřen organizací převozu ostatků K. H. Máchy do Prahy; jako řečník vystupoval při mnoha kulturních příležitostech. Procestoval takřka celou Evropu.

Jako beletrista Ž. psal především konvenčně laděné povídky a romány poznamenané dobovou vlnou naturalismu, s romantizující fabulací, soustředěně zejména na život dobové vesnice. V raných povídkách (*V soumraku*, *Stín domova*) i v románu *Lovci štěstí* vylíčil s důrazem na dějovou nevšednost osudy smyslností pronásledovaných a drsným životem vesnice pokřivených charakterů, jejichž životní rozlety vesměs končí tragicky. Zobrazoval postavy žen, ať

nevěrných a propadnuvších alkoholu, nebo naopak tragicky hynoucích láskou i obětujících se v službě pro druhé: v povídkách (*Ženy*) i v pražském románu, v němž bezohledná kurtizána zničí život úspěšného umělce (*Sladké zlo*). Zhýralé prostředí městských boháčů přitom líčil až křiklavě vyostřeně vůči spořádanému venkovu. Pedagogický zřetel pak převládá v drobné povídce pro mládež, sledující s pochopením nitro dorůstajícího chlapce (*Vláda student*). Jediná, útlá sbírka veršů (*Na křídlech svobody*) předznamenala poválečný posun Ž. literární aktivity směrem k tématu válečného dění a k dokumentární a kulturněpolitické publicistice. Ž. rovněž redigoval knihy o 1. světové válce v podobě sborníků i dokumentů (Válka národů 1914–1918 a účast českého národa v boji za svobodu), sledujících osud české země a Čechů ve válečném zázemí (Domov za války); o zrcadlo tehdejšího českého svědomí usiloval v původní práci *Přede dnem*. Hlavně ve spolupráci s J. Grmelou vznikly propagační publikace o Praze, zaměřené zejména do zahraničí, i sborníčky zasvěcené oběma meziválečným prezidentům a tehdejšímu pražskému primátorovi K. Baxovi. Jako překladatel se Ž. zabýval zejména francouzskými texty.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jan Hron (Vesna), Louis Armande, Louis Arrouet; A. Ž., E. P., Žk. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. slovo (1924–30, i Večerní Čes. slovo); Dokumenty naší národní revoluce (1923–25); Horkého týdeník (1909); Lit. noviny (1930); Malý čtenář (1910–11); Pražská lid. revue (1910–17); sb. 70 let primátora hl. města Prahy JUDr. Karla Baxy 1862–1932 (1932); Svět (1915); Světozor (1910); Telegraf (1935); Vesna (Ml. Boleslav); Věstník hl. města Prahy (30. léta). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a kulturněpolitická publicistika*: V soumraku (P b. d., 1911, pseud. Louis Armande); Stín domova (PP 1911); Lekniny na bařině (R 1911); Vláda student (P pro ml., 1912); Nezvěstní a zajatci (1914); Lovci štěstí (R 1918); Dobrá sestra Máry (píseň, b. d., 1918); Sarajevo (píseň, b. d., 1918); Páter Albán z Emauz (píseň, b. d., 1919); Na křídlech svobody (BB 1919); Milan R. Štefánik (1919); Ženy (PP 1920); Za Husem (P pro ml., 1921); Světová válka. Její vznik, průběh a důsledky (1923); Přede dnem (P 1925); Sladké zlo (R 1930). – *Překlady*: S. Ioffé: V českých řadách (1919); C. Farrère: Na smrt (1920); J. D'Esme: Thi-Ba, něžný květ Annamu (1925); E. M. de Vogüé: Mrtví mluví (1926); Alkifron: Listy hetér a milovníků (b. d., 1926). – *Ostatní práce*: Sociální politika v obcích (1923); Praha (1937, s J. Grmelou a L. Jarolímekem, i něm., franc. a angl. verze); Praha. Přírodní krásy Prahy (1939, s J. Grmelou, i franc. a angl. verze). ■ REDIGOVAL

časopis: Dokumenty naší národní revoluce (1923–25); *sborníky*: Válka národů 1914–1918 a účast českého národa v boji za svobodu 1–5 (1921–22), Domov za války 1–5 (1929–31), 70 let primátora hl. města Prahy JUDr. Karla Baxy 1862–1932 (1932, s J. Grmelou a M. Hladíkem), Návštěva pana prezidenta republiky dr. Edvarda Beneše na Staroměstské radnici 27. 1. 1936 (1936, s J. Grmelou), TGM (zvláštní č. Věstníku hl. města Prahy, 1937). ■

LITERATURA: L. Jarolímek: Prof. A. Ž. K padesátým narozeninám kulturního referenta Velké Prahy (1935). ■ V. K.: ref. Stín domova, Pražská lid. revue 1911, s. 48 + ref. Vláda student, tamtéž 1913, s. 57; an.: ref. Lovci štěstí, Ženské listy 1919, s. 8; an.: ref. Ženy, Zlatá Praha 1920, s. 339; F. S. Frabša: A. Ž., in Čeští spisovatelé dnešní doby (1923, s. 159); ● ref. Světová válka: = (J. Vodák), Čes. slovo 3. 5. 1924; F. Šimek, Střední škola 1924, s. 346 ●; ● ref. ed. Domov za války: -och- (F. S. Procházka), Zvon 28, 1928/29, s. 417; = (J. Vodák), Čes. slovo 28. 8. 1929 a 21. 3. 1930; an., Nár. práce 30. 8. 1929; p. (A. M. Píša), Večerník PL 26. 9. 1929; K. Š. (Štorch), RA 5, 1929/30, s. 71 ●; ● ref. Sladké zlo: V. Brtník, Venkov 12. 9. 1930; vr. (V. Ryba), PL 7. 12. 1930; F. L. (Lukáš), Čin 2, 1930/31, s. 66; Jena, Čes. osvěta 27, 1930/31, s. 429 ●; ● k padesátinám: E. V. (Valenta), NO 21. 6. 1935; -btk- (V. Brtník), Zvon 35, 1935/36, s. 560 ●; an.: oznámení úmrtí, Svob. slovo 26. 9. 1950.

mhs

Václav Žirovnický

* 19. 7. 1818 *Hradec Králové*
† 10. 4. 1880 *Brno*

Editor a publicista, autor prací o dějinách české literatury.

Podpisoval se i Vácslav Ž., německé práce Wenzel Ž. – V rodišti vychodil normální školu (spoluzák, pozdější spolubydlicí V. V. Tomek). Ve Vídni pokračoval ve studiu na univerzitě a dával soukromé hodiny ve šlechtických rodinách Berchtoldů a Salmů, kolem 1841 přišel do Prahy, kde univerzitní studia ukončil. Žil ve skromných poměrech, působil dále jako domácí učitel a živil se příležitostnou redakční prací. Od 1850 učil jako suplent češtinu, historii a matematiku na gymnáziích a reálkách v Německém (Havlíčkově) Brodě, 1854–55 v Klattověch (žák R. Mayer) a Jičíně. Od 1858, kdy složil učitelské zkoušky, vyučoval němčinu a češtinu na vyšší reálce v Olomouci, 1860 získal definitivu. V této době se začal soustavně věnovat redakční práci: s ředitelem reálky J. V. Houškou inicioval vznik beletristického a po-

učného časopisu Hvězda (s občasnou hospodářskou přílohou), vydal dva ročníky učitelského almanachu Zora a připravil k vydání několik beletristických titulů, jejichž výtěžek měl přispět k zajištění velehradských cyrilometodějských oslav. Kvůli finančnímu zajištění rodiny se stal 1862 také korektorem odborných článků a fejetonů v časopisu Moravan; za otištění článku Úpadek našich domácích řemesel a jeho původ, zaměřeného proti liberální hospodářské politice vídeňské vlády, byl v říjnu 1863 s jeho autorem F. J. Kubičkem a tiskařem F. Slavíkem obžalován pro přestupek tiskového zákona, odsouzen k trestu tříměsíčního žaláře a zbaven místa na reálce (trest mu byl sice poté snížen, nakonec dostal i císařskou milost, rehabilitován však údajně nebyl). Posléze odešel do Brna, kde pracoval v redakcích vládních Moravských novin a hospodářského týdeníku Rolník, a vyučoval až do smrti češtinu na německé obecné reálce. Zemřel na zápal plic, pohřben byl v Brně, později byly jeho ostatky převezeny do rodinné hrobky v Ivančicích.

Ž. se věnoval literatuře již za svého vídeňského pobytu (skládal kuplety a adaptoval dramata pro lidová jeviště). Ve 40. letech psal příležitostně kulturněhistorické články do Květů. S V. V. Tomkem vypracoval rejstříky k Palackého edici třetího dílu Archivu českého a k druhému vydání Jungmannovy Historie literatury české. V gymnaziálních zprávách se pokusil popsat Jungmannovo filologické působení a ze širších hledisek estetických analyzovat báseň Oldřich a Jaromír z RK. Později (za působení v Olomouci a Brně) převážila v Ž. činnosti potřeba věnovat se práci redakční, editorské a publicistické. Pro několik českých beletristických, pedagogických a národohospodářských periodik a almanachů, které sehrály nezanedbatelnou úlohu při konstituování českého národního hnutí na Moravě, zajišťoval příspěvky a pečoval o jejich jazykovou úpravu. Sporadicky se věnoval literární kritice (Hvězda), v Moravských novinách publikoval též menší příspěvky s politickou a hospodářskou tematikou. – V. P. V. Žirovnický, příspěvatel Večerního vyrazení, uvedený v Michlově Ouplném literaturním létopise... (1839, s. 348) je pravděpodobně Ž. jmenovec.

ŠIFRA: Ž. ■ PŘÍSPĚVKY in: Hvězda (Olomouc 1859–62); Jahresbericht von dem kaiserl. königl. Gymnasium zu Klattau (1854–55; 1854 Jungmanns Verdienste um die böhmische Sprache und Literatur, 1855 Kriticko-estetický rozbor básně Rukopisu krá-

Žitek

lovedvorského Oldřich a Jaromír...); Květy (1843); Moravan (Olomouc 1862–63); Mor. noviny (Brno 1872–80); Pražské noviny (1859); Rolník (Brno 1872–80); alm. Věnc (Olomouc 1860); alm. Zora (Olomouc 1860). ■ KNIŽNĚ. *Překlad*: A. Wintersperger: Rukověť pro představené obcí... (1865). ■ KORESPONDENCE: K. Adámek: Z mých styků s Moravany (Adámkovi, úryvky z 1860–61), ČMM 1910, s. 2; K. V. Adámek: Literární počátky Karla Adámka (Adámkovi, úryvky z 1859–62), Věstník KČSN 1927, s. 94. ■ REDIGOVAL *časopis*: Hvězda (1859–62, do č. 5); *knižnici*: Velehrad. Bibliotéka zábavného čtení (Olomouc 1862). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: alm. Věnc. K oslavě blahosl. Jana Sarkandra... (1860); alm. Zora (1860–61). ■

LITERATURA: ● nekrology: an., Čes. noviny 13. 4. 1880; an., Pokrok 13. 4. 1880; an., NL 15. 4. 1880; F. A. Urbánek, Urbánkův věstník bibliografický 1880, s. 96; an., Koleda 1880, s. 192 ●; A. Glos: Časopis Hvězda, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1910, s. 113; J. Horňanský: Profesor V. Ž., Náš domov 1925, s. 169; R. Fischer in Olomoucký památník 1818–1918 (1938, s. 372).

vs

Petr Žitavský viz in Kronika zbraslavská

Václav Žitek

* 5. 9. 1795 *Štáhlavice* (Štáhlavy) u Rokycan
† 8. 4. 1878 *Smolnice* u Loun

Autor písňových textů, též pro mládež, básník, autor literatury pro děti, editor.

Psal se a byl psán i Al. Věnceslav Žitek, A. Věnceslav Žitek, Věnceslav Žitek, Ant. Václ. Žitek, A. V. Žitek. – Syn „polního mistra“ (ovčáka). Vystudoval gymnázium a tzv. filozofii v Plzni (národně se uvědomil působením svého učitele J. V. Sedláčka). Po absolvování teologických studií v Praze (vysvěcen 1821) byl instalován na místo kaplana ve Smečně. Pod vlivem pedagogické činnosti smečenského děkana, vikáře a dozorce slánských škol M. Šimáka se Ž. začal ve zvýšené míře věnovat výchovnému působení: skládal a adaptoval literaturu pro děti, pořádal školní slavnosti a zabezpečoval je i po hmotné stránce; proslul i jako výborný hudebník. 1826–35 byl kaplanem ve Mšeci, 1836–46 v Srbči na Rakovnicku, 1847–52 farářem v Cítolibech na Lounsku, od 1852 ve Smolnici, kde žil až do smrti.

1848

Ž. debutoval za filozofických studií v Hýblových Rozmanitostech básní *Sladký nářek*, která svou sentimentálně milostnou tematikou i provedením prozrazovala inspiraci ohlasovou poezií V. Hanky, německou sentimentální a preromantickou tvorbou i lidovou, kramářskou a kancionálovou písní. Svou milostnou písňovou poezií, někdy charakterizovanou náhledem didaxí (*Slovíčko Ty*, adaptace z němčiny) či elegičností (*Vlasta*), často též zhudebňoval; ve své době byla mezi mládeží velmi oblíbená, zařazovala se do sbírek společenského zpěvu a byla v nich přetiskována až do konce 19. století. Ž. sám byl 1821 editorem nejstarší sbírky českého společenského zpěvu (Devatero písní pro jeden hlas při kytáře...), kterou sestavil z vlastních písní a z písní svých pražských přátel (J. Hukal, F. A. Rokos, F. Turinský; hudba mj. J. Čermák, J. Lemoch, F. Pohl). Později psal i příležitostnou poezii oslavující místní představitele kléru a šlechty. Část výchovné beletrie z knihy *Odměna mravným a pilným dítkám...* psané ve formě povídek-exempel (se závěrečným zveršovaným „naučením“), stavějících do protikladu osudy potrestaných rozmařilých hříšníků a chudých docházejících zasloužené odměny, je nepřiznaným překladem z německé předlohy (Die Belohnung der sittlichen und fleissigen Kinder). Četné písňové texty s náměty místopisnými (*Píseň o pokladu*), pedagogickými (*Píseň po škole*) a zveršované modlitby (*Ranní píseň*) jsou společně s notovou přílohou původním Ž. dílem. Koncem 30. let přestal publikovat.

ŠIFRA: A. V. Ž. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čechoslav (1820–21); Čes. včela (1836); Dobroslav (1821); Poučené i zábavné listy (1838); Pražské noviny (1837); Rozličnosti Pražských novin (1831); Rozmanitosti (1817–19; 1818 sv. J, B Slovíčko Ty); – posmrtně: Čes. lid (1930, Pohádky – hádanky – z r. 1825); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Citové osadníků slánských a smečenských při obdržení velikého zlatého čestného penízu... , kterýmžto Jeho c. k. Milost... Matěje Šimáka... vyznamenal (B, Slaný 1821, hudba F. Mensi); Citové osadníků smečenských při instalaci... Matěje Šimáka... pražského vikáře a dozorce národních škol okrslku slánského... a děkana smečenského (kantáta, 1821, hudba J. Lemoch); Odměna mravným a pilným dítkám k vzdělání, prospěchu i vyražení (BB a PP, Slaný 1825); Píseň při sbírce pro chudou školní mládež (B, Slaný 1827, hudba J. Lemoch); Zpěv Jeho Osvícenosti... Adolfu knížeti ze Švarcenberku a... Eleonoře... kněžně... ze Švarcenberku... obětován

od... poddaných panství mšecenského (B 1830, hudba J. Lemoch). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Devatero písní pro jeden hlas při kytáře... (1821, i přísp.). ■

LITERATURA: H. (J. Hýbl, dub.): ref. Odměna mravným a pilným dítkám..., Čechoslav 1825, s. 648; A. Mattuška: O vzniku a původcích některých znárodněných písní českých, Zábavné listy 1885, s. 143; Č. Zíbrt: České lidové pověsti v rouše básnickém 2. A. V. Ž., předchůdce K. J. Erbena ve zpracování pověsti o pokladu r. 1825 (Píseň o pokladu), ČL 1908, s. 81; F. Strejček: Sto let od Hýblových Rozmanitostí, Topičův sborník 4, 1916/17, s. 322; E. Felix in Literární Plzeň v obryse 2 (1933, s. 24); B. Václavěk in Písemnictví a lidová tradice (1938) + in (s R. Smetanou) Český národní zpěvník (1940, též edice písní Slovičko Ty, Vlasta); Z. Nejedlý in B. Smetana 3 (1951, s. 222); O. Bartoš in Lounsko v díle Karla Konráda a Konstantina Biebla (1960, s. 9).

vpb

Karel Žitný

* 3. 4. 1889 *Praha*

† 13. 12. 1967 *Praha*

Autor pedagogicko-beletristických záznamů a črt z dětství a školního života, básník a publicista.

Syn pradleny, vyrůstal v chudých poměrech na Malé Straně, kde absolvoval obecnou a měšťanskou školu. 1905–09 studoval státní učitelský ústav (1911 zkouška způsobilosti pro školy obecné). 1909–12 působil jako výpomocný učitel na pražských obecných a měšťanských školách na Karlově, Hradčanech, Palmovce aj., od 1910 na Maninách. Od 1912 učil na obecné škole chlapecké v Holešovicích (Praha-H.), na sklonku 1. světové války pomáhal i jako vychovatel v táboře pro podvyživené děti v Ném. (Havl.) Brodě. 1921 se stal členem KSČ a spoluautorem jejího školského programu. 1922 holešovickou školu přeměnil (s J. Sedlákem) na Pokusnou pracovní školu (kterou 1926–27 též řídil), po jejím zrušení 1927 zde byl učitelem a od 1939 řídícím učitelem. 1942 odešel na vlastní žádost do výslužby, aby přešel perzekucím ze strany okupačních úřadů, a pracoval v pražské městské ústřední knihovně. Od 1945 byl opět ředitelem obecné školy v Holešovicích. 1952 odešel do důchodu. 1953–56 byl z politických důvodů vězněn. Podlehl druhému záchvatu mozkové mrtvice, jeho popel byl rozptýlen na louce za zbraslavským kostelem.

Do literatury Ž. vstoupil lyrickými pokusy zachytit mladické sebepoznávání, překonávání

pocitů skepse a hledání lásky k životu ve sbírce s krajinnými i sociálními motivy *Očima vidíme*, na niž navázal již harmoničtější i vyrovnanější knihou přírodní a milostné lyriky *Jarní hekatomba* (část pozdějšího souboru z 1918–19 Písně milostné otiskl časopisecky, většina zůstala v rukopisu). Ž. poválečná tvorba byla úzce spjata s jeho profesí. Ze svých pedagogických pozorování a záznamů vycházel v souboru psychologických i naučných, pochmurně i nadějeplně laděných črt ze života dětí *Na břehu černého jezera* a především v úspěšném cyklu próz na pomezí beletrie a odborné literatury *Výchova charakteru v dětské obci (Lod' se solí, Dravým proudem života, Loučení)*. Formou deníkových zápisů, črt, reportáží a úvah (opíral se též o záznamy svých kolegů) dokumentoval své působení v experimentální holešovické škole, podrobně a názorně (v různorodých příhodách a pohledech a se zřetelem k vlivu sociálního a rodinného prostředí pražské periferie) popsal reformní, eticky zaměřené vychovatelské metody založené na rozvíjení individuální (umělecké) tvořivosti v sepětí s kolektivní (pracovní) odpovědností a s využitím konkrétních životních okolností (ovlivněn myšlenkami L. N. Tolstého, podněty J. Uhra, přítele F. Krcha ad.). Se Ž. osvětovou a pedagogickou činností souvisela rovněž jeho odborná a kulturní publicistika i kritika literatury pro mládež, kterou tiskl v časopisech. Nevydány zůstaly jeho práce dokončené ve 2. polovině 60. let: soubor próz *U Malého Bakcha*, autobiografický román z doby okupace *Most k radosti a upravená verze cyklu Výchova charakteru v dětské obci s tit. Chléb a sůl*.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Karel Jizera; K. Ž., Ž. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy Času (1913); Časopis českosl. obce učitelské (1924); sb. Deset let práce bytového družstva dělníků a zřízcův železničních v Praze (1921); Jiskry (1921); Kohoutek; Komunistická revue (1924); Komunistka (1923); Mladý proletář (1920); Mladý socialista (1918–20); Ochotnické divadlo (1957); Osvěta (1913); Právo lidu (od 1920, i příl. Dělnická besídka); Pražská škola (1919–37); Pražské školství (1937); Proletkult (1922); Rudé květy (1919–20, i BB ze souboru Písně milostné); Rudé právo (od 1920); Smíchovský obzor (1909); Škola a rodina (1919); Večerní Praha; Věstník Masarykovy ligy proti tuberkulóze (1920); Věstník pedagogický (1924–41); Vyšší národ (1922–24, příl. Besídka); Za oponou (1936–38); Zlatý máj; Zvon (1922); Ženské noviny (1919–20, 1934); Ženský list (1920); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000,

Živá tvorba

ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Očima vidíme (BB 1911, pseud. Karel Jizera); Jarní hekatomba (BB 1914); Na břehu černého jezera (PP 1920; P O tvarohové buchtě in Pohádky Holubice, b. d., 1922, s pracemi jiných); Loď se solí (PP 1931, 1. d. cyklu Výchova charakteru v dětské obci); Dravým proudem života (PP 1932, 2. d. cyklu); Loučení (PP 1934, 3. d. cyklu). – *Ostatní práce*: Výchova ke komunismu 1. Nárys socialistické školy (1922). ■

LITERATURA: ● ref. Očima vidíme: K. Fiala, MR 1911/12, sv. 24, s. 203; Ant. Veselý, Čes. revue 5, 1911/12, s. 250; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 12, 1911/12, s. 268; M. (V. Martínek), MSIR 8, 1911/12, s. 231; G. W. (Winter), LidN 19. 5. 1912; L. N. Zvěřina, Osvěta 1912, s. 147 ●; ● ref. Jarní hekatomba: R. Medek, MR 1913/14, sv. 28, s. 338; L. Patočka, Nár. obzor 8, 1913/14, č. 26; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 14, 1913/14, s. 362; G. W. (Winter), PL 22. 2. 1914; L. N. Zvěřina, Osvěta 1914, s. 311 ●; ● ref. Na břehu černého jezera: J. H. (Hora), RP 6. 2. 1921; V. F. S. (Suk), Střední škola 1922, s. 38 ●; A. J. Doležal: ref. Výchova ke komunismu 1, Proletkult 2, 1923/24, s. 206; ● ref. Loď se solí: = (J. Vodák), Čes. slovo 25. 11. 1931; K. J. (Juda), Střední škola 12, 1931/32, s. 135; J. Ošmera, Čin 3, 1931/32, s. 591; V. (K. Velemínský), Věstník pedagogický 1932, č. 1; an., Index 1932, s. 24; Šk., Venkov 21. 1. 1932; p. (A. M. Píša), PL 24. 3. 1932; If. (I. J. Fischerová), NO 4. 4. 1933 ●; ● ref. Dravým proudem života: J. O. (Ošmera), Čin 3, 1931/32, s. 1003; E. V. (Vlasák), NO 11. 5. 1932; J. V. P. (Pleva), Index 1932, s. 97; J. R. (Růžička), Volná myšlenka 1932, č. 45 (i ref. Loď se solí); p. (A. M. Píša), PL 12. 10. 1932; jbk., Dělnická osvěta 1932, s. 290; K. J. (Juda), Střední škola 13, 1932/33, s. 47; A. Juppa, Čes. slovo 8. 3. 1933 ●; ● ref. Loučení: P. (Ant. Procházka), Vyšší národ 1933, s. 106; K. J. (Juda), Střední škola 14, 1933/34, s. 218; K. V. (Velemínský), Věstník pedagogický 1934, č. 1; = (J. Vodák), Čes. slovo 30. 3. 1934; J. Uher, Demokratický střed 6. 4. 1934; E. V. (Vlasák), NO 25. 4. 1934; an., LidN 27. 5. 1934; B. Karpišková, Ženské noviny 1934, č. 25; -lkl- (L. Kratochvíl), Rozhledy 1935, č. 7, s. 60 ●; V. Kaňa: Vychovávejte nám nové lidi, LidN 26. 8. 1951; J. Sedlák in Z lavice za katedru (1960); (Sp) (V. Spěváček): Učitel chudých, Pravda 5. 4. 1969 + (pod vl. jm.) K. Ž., život a dílo, Socialistická škola 15, 1974/75, s. 136 + in Průkopníci českých pokusných škol (1978).

lm

Živá tvorba

1942–1944

Literární a umělecký měsíčník skupiny Aktivisté, kriticky reflektující současnou literaturu a s ní i divadlo, film, výtvarné umění a hudební život.

Podtitul: 1942–44 (roč. 1–3) Literárněumělecký měsíčník. – *Redaktoři*: 1942–44 (roč. 1–3) J. Janoušek

(též odpovědný red.), V. Kolátor. – *Vydavatel*: Aktivisté, literární umělecký kruh, Praha. – *Periodicita*: 1942/43 (roč. 1) 1× měsíčně od října do června, vždy 12. v měsíci (č. 1 19. 10., v prosinci dvojčíslo 3–4); 1943/44 (roč. 2) 1× měsíčně od září do června, vždy 1.; 1944/45 (roč. 3) pouze č. 1 1. 9. 1944, pak vydávání zastaveno.

Ž. t. vznikla namísto obou časopisů vydávaných skupinou Aktivisté a zastavených za hejdrichiády; z nich měsíčník Aktivisté skončil 5. číslem 5. roč. (24. 6. 1942), měsíčník Uboj 2. číslem 7. roč. (16. 6. 1942). Ž. t. na ně plynule navázala programově, personálně (redakce, autorský okruh) i uspořádáním: vedle Akordu a Řádu byla ve své době jediným českým kritickým časopisem. Přestala vycházet „podle vládního nařízení ze dne 22. 8. 1944 o zmocnění ministrů k mimořádným opatřením k provedení totálního nasazení“. Po válce odsoudil Syndikát čes. spisovatelů Ž. t., Aktivisty i Uboj jakožto časopisy (za druhé republiky a německé okupace) svým duchem a tendencí „národní a státní zájem poškozující a tedy se ctí českého spisovatele neslučitelné“.

Ž. t. chtěla osobivě být „bystře reagujícím orgánem na všechny závažné otázky kulturní a literárněumělecké“ (roč. 1, č. 1) a „statečně“ rozlišovat, „co je jen padělkem nebo konjunkturální módou, zaměřujíc své úsilí k duchovnímu prospěchu národního celku“ (roč. 2, č. 1). Vždy lační literárního zviditelnění a žárliví na lépe hodnocené a úspěšnější kolegy, mohli Aktivisté konečně opanovat jeviště českého literárního života, vyprázdňené jak od většiny zastavených časopisů a zlikvidovaných spolků, tak od autorů nepublikujících, zakázaných, zatčených, emigrovavších. V podmínkách všeobecného válečného rozvratu a tragického ohrožení národní existence volala Ž. t. po naplnění programových zásad skupiny, které se snesly s ideologickými směrnicemi oficiálního německého umění (životní klad, optimismus, heroismus, sebedůvěra, široká přístupnost), nabádala k tvorbě společensky užitečných děl zalidněných aktivními lidskými typy a poměřovala posuzované práce úzce vymezenými modely jednotlivých druhů: v poezii vyžadovala polohu „smyslově jitrivou a zjasňující“, v próze „opravdovou epiku“ a „pravou románovou architekturu“, v dramatu „přísnou dramatickou skladebnost“ a „jasný scénický rozvrh“. Setrvala, následujíc dřívější skupinové časopisy, v averzi vůči avantgardnímu divadlu a vů-

či veškeré literatuře ovlivněné tzv. západními vzory; z publikujících autorů brojila zejména proti K. Bednářovi a jeho koncepci nahého člověka. V kritické části se pěstovaly esej a úvaha, souhrnné referáty i recenze o jednotlivinách, pojednání, vyznání, glosy; značně omezený rozsah časopisu vedl ke krátkosti příspěvků veškerého typu. Současnou protektorátní knižní produkci původní i překladovou (poněkud soustavněji mladou lyriku a vesnickou prózu) sledovali vůdčí literární kritik Ž. t. J. Janoušek (jemuž lze patrně připsat i šifry J., -j-, Jšk, -ou-), A. Černík (který rovněž psal informativní glosy, i pod šiframi A. Č., ač, ač., a. č., čk, čk.), J. Kadlec (i šifra J. K.), J. Karen, F. Kožík, A. Procházka, J. Suchánek (i šifra J. S.), J. V. Svoboda, D. Šajtar, A. Vaněček (pravděpodobně i pod šifrou Avk.), Ant. Veselý (i šifra A. V.), Z. M. Zenger, šifra O. P. (patrně O. Picková); v 9. č. 1. roč. byl otištěn projev J. Glazarové nad rakví J. Havlíčka, v 2. č. 1. roč. polemizoval V. Minařík s Freyovým spiskem *Boj o pohádku*. Psaní o německé literatuře současnosti i minulosti obstarával hlavně B. Penka. *Literárněhistorické příspěvky* uveřejňovali zejména M. Novotný, B. Slavík a Ant. Veselý, dále též J. Biskup, B. Pernica a K. Polák. *Estetické úvahy* publikoval soustavně J. Morák (o literární kritice psal v 5. č. 1. roč. a ve 4. č. 2. roč.), dále V. Grulich a K. Liška, autorská vyznání vyšla od K. Hadrbolece, F. Kožíka a A. Šrámka. *O dramatu a divadle* (speciálně též o „nové dramaturgii“) psal úvahy a kritiky zejména V. Kolátor (i šifra Vl. K.), dále H. Dobeš, J. Horák, E. Janský, J. Pospíšil, J. Sajíc, Z. Suchánek, A. F. Šulc, P. Tkadlec, šifra O. P. (patrně O. Picková); v 2.–4. čísle 1. roč. proběhla polemika F. Tetauera (jakožto autora knihy *Drama i jeho svět*) s jeho kritikem J. Pokorným. *O obecných otázkách filmu* i o problematice současné české kinematografie uvažoval hlavně A. Černík, dále též J. Hlaváček, V. Kolátor a A. F. Šulc. *O výtvarném umění* (souborné výstavy, i mimopražské, knihy o výtvarnících atd.) psal nejčastěji Z. M. Zenger (šifry ZMZ., zmz, zmz.), dále O. Bárta (i šifra -oba), O. J. Blažiček, J. Bleha, J. Hlaváček (také o německém umění; možná i pod šiframi -jek, -jh-), M. Koutecký, B. Lifka (o knižní grafice), R. Rouček (snad i pod šifrou -č-), B. Štorm. *Hudbou* (zejména pražským hudebním životem) se zabývaly šifry -a., π, textem libret a písní J. R. Pečenka. – Původními básněmi přispěli do Ž. t. Z. Bár, O. Bárta, K. R. Boušek, A. Ha-

vel, R. Hladík, M. Hlávka, F. Hrbek, J. Kadlec, F. Kožík, J. Macháček, K. N. Novotný, L. Nusková, B. Olbrichová, B. Penka, L. Sova, A. Spálenka, J. Suchánek, Z. Suchánek, J. Škvor, J. Šotola, V. Štěpař, F. Tesař, J. Tkadlec, A. Vaněček, Ant. Veselý. Z cizích autorů byli překládáni básníci písníci hlavně německy (H. Carossa, R. Dehmel, R. Huchová, R. M. Rilke, I. Seidelová, F. Seidl, R. Schaumannová, Th. Storm, G. Trakl; překládal ponějvíce B. Penka, též F. Listopad, J. V. Svoboda, V. Štěpař, šifra J. S. – patrně J. Suchánek), dále přinesla Ž. t. ukázky z poezie francouzské, italské (Dante v překladu O. F. Bablera), čínské a indické. – *Prózu* publikovali H. Dvořáková, J. Janoušek, J. Karen, G. Pošmourná, M. Prušáková, A. Šrámek, B. Štorm, A. Vaněček, J. Weiss. – Časopis byl ilustrován černobílými reprodukcemi převážně současných českých malířů.

LITERATURA: M. Bauer: Literární aktivismus v roce 1945 (komentář k dokumentům týkajícím se též Ž. t.), Tvar 1999, č. 18.

jo

Jiří Živný

* 24. 5. 1876 Žižkov (Praha-Ž.)

† 9. 7. 1948 Praha

Dramatik, překladatel z angličtiny a francouzštiny z okruhu Moderní revue.

Podepisoval se též Josef Ž. – Vystudoval nižší gymnázium a poté obchodní akademii v Praze. Od 1898 pracoval jako písař městské rady. 1900 nastoupil do Městské spořitelny v Praze, kde působil zprvu jako praktikant, od 1910 úředník, od 1926 pokladník, 1927 se stal vrchním pokladníkem. 1931 odešel do důchodu.

Těžiště Ž. literární aktivity spočívalo v překladech próz i esejů symbolistního a estétského ražení (především pro knižnice okruhu Moderní revue). Se snahou o plynulost a o věrnost stylistické vytříbenosti a imaginativnosti předlohou se soustředil zvláště na díla, která hnuti evropské moderny přelomu století významně inspirovala (E. A. Poe, H. de Balzac) a utvářela (O. Wilde, W. Pater). Z angličtiny dále přeložil prózy s fantastickými náměty (H. G. Wells, A. Machen), z francouzštiny válečné (L. Dumur) a satirické prózy (C. Vautel). Časopisecky uvedl též díla C. Bleibtreua, H. Rebella,

L. Bloye. V konverzační tragikomedii *Motýlek* Ž. načrtl studii muže neschopného stálého milostného citu. V časopisech publikoval rovněž aktovku *Vyhnanci* (na téma vyhnání z ráje) a příležitostné verše a drobné prózy ovlivněné symbolismem i novoklasicistními tendencemi. Po 1. světové válce přispíval k pravivému zaměření *Moderní revue* kulturněpolitickými články, psal též referáty o původní i překladové beletrii.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Almar, Jiří Almar, V. Jiřík; J. Ž. ■ PŘÍSPĚVKY in: Lumír (1911, 1918); *Moderní revue* (1901–22; 1917 D *Vyhnanci*); *Samostatnost* (1911–13), sb. *Tanec smrti* (1917); – posmrtně: ant. *Píseň o nosu* (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Motýlek* (D 1917, i prem.). – *Překlady*: O. Wilde: *Balada o žaláři v Readingu* (b. d., 1901, pseud. Jiří Almar; nový překlad 1919) + *Básně v próze a jiné práce* (1909, s N. Fomešem, tj. A. Procházkou); H. G. Wells: *Ostrov doktora Moreaua* (b. d., 1901, pseud. V. Jiřík); E. A. Poe: *Dobrodružství Arthura Gordona Pyma* (b. d., 1902) + *Berenice a jiné povídky* (b. d., 1903) + *Bezpříkladné dobrodružství Hanse Pfalla* (1908) + *Démon perverzity* (1909) + *Stín* (1916) + *Odcizený dopis, Zlatý chrobák, Von Kempelen a jeho objev, Mystifikace* (1918) + *Morella* (1919) + *Dvě povídky* (1926) + *Metzengerstein* (1926) + *Zrádné srdce* (1929) + *Eureka* (1931); A. Machen: *Vnitřní světlo, Velký bůh Pan* (1905); W. Pater: *Imaginární portréty* (1907); H. de Balzac: *Honorina* (1909) + *Ztracené iluze* (1919) + *Beatrice* (1925); L. Dumur: *Řezník verdunský* (1924, s A. Procházkou) + *Červený kříž a bílý kříž* (b. d., 1929); T. Dóbsan: *Tanec kolem zlatého telete* (1925); C. Vautel: *Měšťácké pošetilosti* (1926) + *Pozemský ráj znovu otevřený* (1926) + *Pan farář mezi chudými* (b. d., 1929). ■ REDIGOVAL *knižnice*: *Knihovna* (1920–26), *Časovosti* (1921). ■

LITERATURA: J. Reichmann: ref. překl. E. A. Poe: *Bezpříkladné dobrodružství Hanse Pfalla*, *Novina* 1908, s. 663; ● ref. *Motýlek* (insc. 1917 v *Uranii* a 1918 ve *Vinohrad. divadle*): H. Jelínek, *Lumír* 46, 1917/18, s. 94; Alap (A. Procházka), *MR* 1917/18, sv. 32, s. 243; K. Engelmüller, *Zlatá Praha* 35, 1917/18, s. 600; Kolda (E. Konrád), *Lípa* 1, 1917/18, s. 828; J. H. (Hilbert), *Venkov* 30. 8. 1918; V., *PL* 30. 8. 1918; jv. (J. Vodák), *LidN* 1. 9. 1918; Dr. J. Borecký, *Osvěta* 1918, s. 640; M. Majerová, *Ženský svět* 1918, s. 256; J. V. Sedlák, *Kmen* 2, 1918/19, s. 218 ●; B. Polan: ref. překl. O. Wilde: *Balada o žaláři v Readingu*, *Kmen* 3, 1919/20, s. 122; E. J. (Jurčinová): ref. překl. L. Dumur: *Červený kříž a bílý kříž*, *LidN* 15. 6. 1929; R. Konečný: ref. překl. E. A. Poe: *Eureka*, *LidN* 14. 5. 1931.

Im

Život

1921–1948, od 2005

Sborník, později časopis členů výtvarného odboru *Umělecké besedy* s bohatou obrazovou složkou; zabýval se teorií i historií výtvarného umění v celém jeho časovém rozsahu a v tomto rámci vedle architektury nepravidelně uváděl i literární tvorbu.

Podtitul: 1921 (roč. 1) *Výtvarný sborník*; 1922 (roč. 2) *Sborník nové krásy* (na tit. listě *Nové umění – konstrukce, soudobá intelektuální aktivita*); 1923–25 (roč. 3–5) *Výtvarný sborník*; 1926 (na tit. listě 1927, roč. 6) *Výtvarný a literární sborník*; 1928 (roč. 7) *Výtvarnické album. Sborník Výtvarného odboru Umělecké besedy*; 1928/29–1929/30 (roč. 8–9) *Výtvarný a literární sborník*; 1930/31–1931/32 (roč. 10–11) *Výtvarný sborník*; 1933/34–1937/38 (roč. 12–16) *List pro výtvarnou práci a uměleckou kulturu*; 1941 (roč. 17) *Sborník pro výtvarnou práci a uměleckou kulturu*; 1942/43–1943/44 (roč. 18–19) *Studie o výtvarné práci a umělecké kultuře*; 1946/47–1948 (roč. 20–21) *List pro výtvarnou práci a uměleckou kulturu*; od 2005 (roč. 1) *Revue Umělecké besedy. Revue pro literaturu, hudbu a výtvarné umění. – Redaktoři*: 1921 (roč. 1) K. Holan, V. Rada, J. K. Říha; 1922 (roč. 2) J. Krejcar; 1923 (roč. 3) K. Holan, P. Kotík, J. Zrzavý; 1924 (roč. 4) M. Hégr, K. Holan, P. Kotík s red. kruhem; 1925 (roč. 5) V. Rabas s red. kruhem; 1926 (roč. 6) F. V. Mokřý, J. Knap; 1928 (roč. 7) V. Rabas; 1928/29–1929/30 (roč. 8–9) O. Kerhart, V. Rada, V. Řezáč; 1930/31 (roč. 10) V. Rabas; 1931/32 (roč. 11) M. Hégr; 1933/34–1935/36 (roč. 12–14) V. Holan s red. kruhem; 1936/37–1937/38 (roč. 15–16) V. Holan, K. Šourek s red. kruhem; 1941 (roč. 17) K. Šourek s red. kruhem; 1942/43 (roč. 18) J. Chalupický, J. Kaplický; 1943/44 (roč. 19) M. Míčko s red. kruhem; 1946/47 (roč. 20) do č. 3 J. Kotalík, M. Míčko s red. kruhem, od dvojčísla 4–5 jen J. Kotalík; 1948 (roč. 21) J. Kotalík, J. Neumann s red. kruhem; od 2005 V. Skalická. – *Vydavatel*: 1921–48 (roč. 1–21) *Výtvarný odbor Umělecké besedy* (vlastním nákl. 1936–38, roč. 15–16 v nakl. Fr. Borový), Praha; od 2005 (roč. 1) *Umělecká beseda*, Praha. – *Periodicita*: 1921–26 (roč. 1–6) a 1928–1931/32 (roč. 7–11) 1× ročně; 1933/34–1937/38 (roč. 12–16) 10× ročně; 1941–1942/43 (roč. 17–18) 3× ročně; 1943/44 (roč. 19) 6× ročně; 1946/47 (roč. 20) 10× ročně; 1948 (roč. 21) 4 čísla do 15. 7.; od 2005 (roč. 1) 1 svazek ročně. – *Příloha*: 1936/37 (roč. 15) *Čtrnáctého září 1937*. T. G. Masarykovi.

Ve svých proměnách obrazůl Ž. vývoj tvorby členské základny výtvarného odboru *Umělecké besedy*. Lze v něm rozeznat tři výraznější období. První zhruba do jeho změny v měsíčník, kdy při takřka periodickém střídání redaktorů bylo trvalejším cílem listu hledání rovnováhy mezi přítomností a tradicí a mezi

domácí a cizí (zvláště francouzskou) inspirací a v této vyváženosti směřování českého umění k světovosti. Převahu v Ž. měla trvale obrazová (občas i barevná) složka. Druhé období počínající přechodem na měsíčník bylo spojeno s příchodem básníka V. Holana do redakce a s ním i s rapidním rozšířením prostoru studie i posílením účasti domácích i cizích poezie. Třetí období válečné a poválečné bylo v Ž. i redaktorsky (nejprve J. Chaloupecký, po válce J. Kotlík) svázáno zejména s vystoupením teoretiků, výtvarníků i literátů Skupiny 42. V listu průběžně rozděleném na obrazovou a textovou část byla jen jedna nepravidelná rubrika *Kronika* (později *Život*) obsahující informace o aktuálním, zvláště výtvarném dění, výstavách, přednáškách doma i v zahraničí. Vedle studií a článků textovou část listu vyplňovaly i ukázky z korespondence a bohatá výbava citátů, výroků významných domácích i zahraničních výtvarníků, spisovatelů a filozofů. Zvláště v pozdějším období byla celá čísla Ž. nebo alespoň jejich část tematicky sjednocována: už 1923 (roč. 3) byla takto představena česká gotika a pak 1936/37 (roč. 15) scénografie, básnickou přílohu vyvolalo 1937 úmrtí T. G. Masaryka, 1937/38 (roč. 16) bylo uvedeno umění přírodních národů a baroko, 1941 (roč. 17) téma vlasti, domova a české krajiny, 1943/44 (roč. 19) V. Sedláček a dále středověk a renesanční umění, 1946/47 (roč. 20) skupina 42, 1948 (roč. 21) M. Aleš, J. Šíma. Časopis byl zastaven v rámci poúnorových zásahů do vydávání periodik. Obnoven byl jako revue Umělecké besedy.

Z programového schématu první fáze Ž. výrazně vybočil 1922 2. roč. redigovaný J. Krejcarem. Byl věnován výtvarnému a architektonickému purismu a konstruktivismu v jeho rozvětvení do všech oblastí života novodobé civilizace (výtvarnictví, urbanismus, architektura, literatura, divadlo, hudba, film, estetika a design stroje, reklama aj.). I proto byli ke spolupráci přizváni literáti Devětsilu (A. Černík, J. Honzl, V. Nezval, J. Seifert, K. Schulz, V. Štulec a K. Teige). Jim, právě tak jako zahraničním účastníkům (P. Behrens, L. Deluc, J. Epstein, E. Faure, Le Corbusier, A. Ozenfant, A. Perret aj.), redakce vyslovila poděkování za spolupráci. Ročenka chtěla programově představit nové umění jako neodmyslitelnou součást života a zdůraznit jeho souvislost s ostatní lidskou aktivitou. Proto obrátila pozornost

i mimo výtvarné umění, aby bylo dosaženo toho, že umění přestane být pouhou dekorací života, a aby proti akademické uměleckosti a vysněným krásám nabízelo krásu a zdraví skutečného života a v tomto smyslu také přestalo být uměním. Heslo I. Erenburga vyznávající konec umění též uvozuje ukázkou z jeho knihy *A přeče se točí*. Literární část sborníku předvedla především dvě reprezentativní čísla Devětsilu: báseň *Všecky krásy světa* J. Seiferta a scénu *Depeše na kolečkách* V. Nezvala, k nimž se družila oslava technické civilizace K. Schulze (*Jazz nad mořem*) i verše J. Voskovce. K. Schulz tu vystoupil i jako prozaik s povídkou *Sever-západ-východ-jih*, A. Černík studií o futurismu, J. Honzl s protestem proti stavbám kamenných divadel, K. Teige s pojednáním o kinu a filmu. Výtvarnému umění byly zasvěceny stati J. Jíry, J. Krejčara, V. Štulce a K. Teiga. – V dalších ročnících Ž. byla beletrie sporadicky zastoupena jen 1923 (roč. 3) verši J. Wolkra z doby, kdy už nebyl členem Devětsilu, a prózou Č. Jeřábka. Výrazněji se připomenula až 1926 (roč. 6), když Ž. spoluredigoval J. Knap. Na rozdíl od devětsilských literátů z roč. 2 v něm byli zastoupeni prozaici z generace starší (J. Kopta, F. Kropáč, F. Kubka, Z. Rón, M. Rutte) a generačně i umělecky nesořodá směsice básníků, počínaje A. Sovou přes S. Hanuše až k J. B. Čapkovi, J. Čarkovi, K. Erbanovi, S. Špálové, F. Velkoborskému, slovenskou poezii tu reprezentoval E. B. Lukáč. I když se 1928/29 (roč. 8) stal členem redakce V. Řezáč, verše v následujících dvou ročnících tiskli jen J. Hora, V. Nezval a V. Závada, prózu J. Mařánek a sám V. Řezáč. Poprvé se objevil překlad veršů (J. Moréas od F. Břbla). O moderní estetice tu psal V. Raffel, o hudbě J. Ježek a o divadle J. Frejka. – Pětiletá aktivita V. Holana v redakci znamenala od 1933/34 (roč. 12) především nástup básnických překladů. Obstarával je redaktor sám (R. M. Rilke, H. von Hofmannsthal, P. J. Jouve), hojně též J. Palivec (S. Mallarmé, P. Valéry, L. de Góngora), ojedinele americké básníky uváděl A. Vaněček, F. Jammes byl představen S. Kadlecem, R. Brooke J. Skalickým. P. Valéryho tlumočil i M. Hégr a šifra -o- M. Prousta. J. Hora přidal překlady veršů i prózy B. Pasternaka. Také původní poezie rozšířila svůj prostor. Vedle současných básníků (F. Branislav, F. Halas, S. Hanuš, V. Holan, J. Hora, S. K. Neumann, V. Nezval, J. Seifert, F. X. Šalda, J. Zahradníček i Slovák

Život Adama a Evy

R. Dilong) se nejčastěji v rámci jednotlivých tematických cyklů vyskytly ukázky ze starší české literatury, z české poezie lidové i poezie africké (černošské i staroegyptské) a asijské. Příloha k úmrtí T. G. Masaryka vedle starší básně S. K. Neumanna přinesla aktuální verše O. Fischera, J. Hory, V. Nezvala, J. Seiferta, K. Tomana a V. Závady. Méně početně byla zastoupena próza (J. Zahradníček, pohádky J. Š. Kubína, črta F. Křeliny, ukázka z tehdy velmi populárních pamětí A. Beera). Dosavadní převaze výtvarných pojednání začaly za redakce V. Holana konkurovat společensky úvahové (K. Čapek: Evropa, J. Čapek: Česká skutečnost) i k obecnějším uměleckým otázkám zaměřené stati (J. Čapek: Co má člověk z umění, Umění přírodních národů, M. Dvořák: O smyslu básnického díla, V. Nebeský: Život a básně). O vztahu mezi folklorem a tzv. vysokým uměním psal P. Bogatyřev, o scénografii E. F. Burian, J. Frejka, K. H. Hilar, V. Hofman, J. Honzl, M. Kouřil, K. Šourek, J. Träger, F. Tröster. O scéně jako součásti dramatu uvažoval V. Nezval, zatímco funkci divadla v nové době („Divadlo buď bude lidové, nebo nebude vůbec“) glosoval R. Rolland. Nově se vyskytl práce literárněhistorické (V. Bitnar: Duch českého baroka, V. Černý: O F. Halasovi, M. Dvořák: Rodný kraj v díle J. Demla, R. Jakobson: O cestách české poezie gotické, O. Králík: Ke struktuře díla J. Hory, A. Novák: Smutek J. A. Komenského). K dřívějším ukázkám z korespondence výtvarných umělců přibýly nyní i výtahy z listů spisovatelů (J. J. Langer, R. Weiner; L. Carroll, P. Valéry). – Vstup J. Chaluppeckého do redakce 1942 (roč. 18) znamenal výrazný generační posun v publikování poezie. Spolu s F. Hrubínem se objevily i verše J. Kainara, J. Koláře, M. Součkové, rysy nastupující generace pak zjišťovala stať J. Chaluppeckého Generace, obecně považovaná za předznamenání Skupiny 42. Volba studií se v rámci výtvarného listu ve stupňující míře orientovala na obecné společenské jevy (J. Chaluppecký, O. Kerhart, J. Patočka, F. Pujman, O. Stefan, K. Šourek), na filozofické otázky zejména soudobého existencialismu (J. Chaluppecký o S. Kierkegaardovi, překlad K. Jasperse a dále C. Bell, C. G. Jung) a zvláště na teoretické problémy umělecké tvorby a vzájemné vztahy jejích druhů (P. Den, J. Chaluppecký, V. Navrátil, J. Patočka, V. Rada, O. Srbová, O. Stefan, K. Šourek, V. Úlehla). – Po návratu 1943/44 (roč. 19) k záležitostem převážně vý-

tvárným za redakce M. Míčka literární tvorbu reprezentovaly jen verše L. Čivrného, F. Hrubína a malířské motivy J. Seiferta a prózu úryvek z románu Kámen a bolest K. Schulze a též překlady šifry mm prózy F. Hölderlina a veršů Novalisových. – Poválečné dva ročníky se projeví především verši autorů Skupiny 42 (I. Blatný, J. Hanč, J. Hauková, J. Kainar, J. Kolář), z nichž někteří se angažovali i jako překladatelé (J. Hauková – L. Hughes, J. Kolář s J. Kotalíkem – T. S. Eliot). Vedle nich se v Ž. objevily už jen verše J. Čapka z koncentračního tábora a básně J. M. Tomeše. Po válce vystoupili i noví mladí překladatelé: L. Fikar (I. Erenburg, T. Ševčenko), J. Jedlička (arménská poezie), A. Kroupa (T. Tzara), F. Listopad (P. Tyčyna), J. Pilař (L. Staff) a J. Vladislav (P. de Ronsard), jež doplnili ještě F. Halas (Michelangelo Buonarroti) a M. Míčko (P. Valéry). Mezi statěmi měla i pro literární tvorbu význam kritická analýza uměleckých proudů uvnitř mladé generace J. Chaluppeckého, navazující na stejnojmennou stať válečnou i jeho pojednání o novém realismu. Výraznější ohlas dobových tendencí se odrážel ve statích o vztahu umění a lidu a o výchově k umění (O. Kerhart, J. Kaplický). Jinak se poválečné ročníky znovu převážně věnovaly výtvarnému umění.

LITERATURA: ● ref. Ž.: jt., Venkov 31. 1. 1932; J. Seifert, Almanach Kmene 1934/35, s. 213; jbs (J. B. Svrček), LidN 23. 2. 1935 + 24. 8. 1935 + 6. 12. 1935; F. P. M. (Malý), Samostatnost 1935, č. 33–34; ma (O. Mrkvička), LidN 28. 6. 1935; an., Venkov 25. 9. 1938 ●; F. Šmejkal: Český konstruktivismus, Umění 1982, s. 214; J. Opelík in ant. Láska a smrt (1984); K. Passuth: Sborník Ž. 2, Umění 1987, s. 9; V. Lahoda: Devětsil a sociální civilismus, tamtéž, s. 69; R. Matys in V umění volnost (2003).

js, zp

Život 2 viz in Život

Život Adama a Evy (1, 2)

14. století

Veršované a prozaické zpracování tématu prvotního hříchu a vyhánění z ráje.

Z první poloviny 14. století se dochoval zlomek veršovaného Ž. A. a E.; v době o několik desetiletí pozdější vzniklo dvojí prozaické zpracování tématu.

1. Zlomek *veršovaného Ž. A. a E.* (celkem 100 veršů, zčásti neúplných) obsahuje trosky vyprávění o obelstění Evy hadem. Báseň, složená strofami schématu 2.8a + 3.8b, je dokladem jedné z charakteristických tendencí vývoje staročeského verše (a staročeské veršované epiky): křížení lyrických a epických forem. – 2. *Prozaický Ž. A. a E.*, vypravující o životě prarodičů po vyhnání z ráje, se dochoval ve dvou recenzích (podle J. Polívky to jsou dva na sobě nezávislé překlady latinského apokryfu *Vita Adae et Evae*, jehož jednotlivé verze vznikly ve 3.–13. století). Do jedné z těchto recenzí je vsunuta kratičká (také samostatně dochovaná) legenda o původu dřeva kříže, na němž byl umučen Kristus (později bylo na začátek této recenze přidáno podle knihy *Genesis* vyprávění o stvoření Adama a Evy, jejich hříchu a vyhnání z ráje). Překlad apokryfu o Adamovi a Evě, rovněž s interpolovanou Legendou o dřevu kříže Kristova, byl pojat také do tzv. Solferna.

EDICE: 1. *Veršovaný Ž. A. a E.*: in ČČM 1884, s. 238 (ed. A. Patera); in sb. *Wissenschaft im Volkstumskampf. Festschrift E. Gierach* (Liberec 1941, s. 177, ed. F. Repp); in LF 1957, s. 204 (ed. R. Jakobson; rekonstrukce). – 2. *Prozaický Ž. A. a E.*: in Krok 1888, s. 212 a pokr. (ed. F. X. Prusík); in ant. *Próza z doby Karla IV.* (1938, ed. J. Vilikovský; novočes. úprava); in ant. *Próza českého středověku* (1983, ed. J. Kolář a M. Nedvěďová). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 31 (prvotisk prozaického Ž. A. a E.). ■ LITERATURA: 1. *Veršovaný Ž. A. a E.*: A. Patera: *Staročeské zbytky o Adamovi a Evě ze 14. století*, ČČM 1884, s. 238; F. Repp: *Die alttschechische Legende von Adam und Eva*, sb. *Wissenschaft im Volkstumskampf. Festschrift E. Gierach* (Liberec 1941); R. Jakobson: *Staročeská báseň o prvotním hříchu*, LF 1957, s. 204. – 2. *Prozaický Ž. A. a E.*: J. Polívka in *Drobné příspěvky literárněhistorické* (1891; též o Legendě o dřevu kříže Kristova, s ed.); V. Jagić in *Slawische Beiträge zu den biblischen Apokryphen 7*, *Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften in Wien, phil.-hist. Klasse 42*, 1893, s. 64; J. Polívka: *Die Vita Adae et Evae in der altböhmischen Literatur*, *Archiv für slavische Philologie* (Berlín) 1895, s. 186; M. Nedvěďová in ant. *Próza českého středověku* (1983); J. Lehár: *Stylistika variant staročeského Ž. A. a E.*, in *Studie o sémantizaci formy* (2005).

jl

Život Jozefův

14. století

Prozaická biblická povídka.

Anonymní Ž. J. (uváděn i s tit. *Život Josefa Egyptského*) parafrázuje životopis Josefa Egyptského, obsažený v starozákonní knize *Genesis* (kap. 37–50). Podle údaje v nadpisu se autor českého zpracování držel latinské předlohy přeložené 1336 z arabského originálu „bratrem Alfunziem z Hispánie“.

Je pravděpodobné, že Ž. J. měl skutečně latinskou předlohu přeloženou z arabštiny. Původ arabského originálu byl snad židovský: motiv Josefova kouzelného poháru, jež má staročeská povídka oproti bibli navíc, se shoduje s arabskou verzí pověsti dochovanou *Firdausím*, ale vyskytuje se také v haggádském písemnictví. Staročeské zpracování Josefova života se dochovalo v opisech z druhé poloviny 15. století, soudí se však, že vzniklo o století dříve. Toto datování se opírá především o jazykové archaismy; Ž. J. se pravděpodobně také týkají odkazy na „jedny knížky“ o Josefu Egyptském ve spisech Tomáše ze Štítného. V rukopisné tradici (a později v tištěných knížkách lidového čtení) se Ž. J. stal spolu s povídkou *Asenech* součástí *Poručenství dvanácti patriarch.*

EDICE: in ČČM 1862, s. 175 (ed. A. J. Vřátko); in Krok 1887, s. 260 a 1888, s. 23 a pokr. (ed. F. X. Prusík); in ant. *Próza českého středověku* (1983, ed. J. Kolář a M. Nedvěďová). – *Ukázky in*: ant. *Próza z doby Karla IV.* (1938, ed. J. Vilikovský; novočes. úprava). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis 16 117 – 16 122. ■ LITERATURA: F. X. Prusík: *Duchovní romány: Josef a Asenech. Život Josefův, Adam a Eva*, Krok 1887, s. 260 a pokr., a 1888, s. 23 a pokr.; F. Černý: *Paběrky z moravského zemského archivu. 7. Román o Josefovi Egyptském*, *Věstník ČAVU* 1900, s. 570; M. Nedvěďová: *Staročeské knihy o rodu a běhu života Jozefova*, LF 1982, s. 216; J. Kolář, M. Nedvěďová in ant. *Próza českého středověku* (1983); P. Trost: *K staročeskému Životu Josefa Egyptského*, LF 1984, s. 47 → *Studie o jazycích a literatuře* (1995); J. Lehár: *Stylistika variant staročeského Života Adama a Evy*, in *Studie o sémantizaci formy* (2005).

jl

Život Krista Pána

Před 1357

Životopis Ježíše Krista.

Předlohou Ž. K. P. byly *Meditationes vitae Christi*, neprávem připsované sv. Bonaventu-

Život sv. Benedikta

rovi (koncem 13. století je napsal pravděpodobně neznámý mnich františkánského klášteřa v San Gimignano); jejich těžištěm je mystický výklad Kristova života.

Ž. K. P. podle Pseudo-Bonaventurova spisu volně upravil pro české šlechtické publikum z podnětu Karla IV. neznámý dominikán, který je též autorem staročeského Pasionálu. Ve své úpravě (podobně jako v Pasionálu, v němž jí použil) potlačil rozjímání a zdůraznil děj; k tomuto účelu čerpal hlavně z evangelíí, Skutků apoštolů a staročeského zpracování Nikodéma evangelia. Podobně jako v Pasionálu hojně využil stylistických postupů vypracovaných homiletikou. Ž. K. P. je spolu s Pasionálem jedním z východisek vývoje české prózy.

EDICE: Ž. K. P. (2006, ed. M. Stluka). – *Ukázky in: Výbor z literatury české 1* (1845); *Rozmanitost. Příspěvky k dějinám starší české literatury 1* (1880, ed. F. Menčík); ant. *Próza z doby Karla IV.* (1938, ed. J. Vilikovský; novočes. úprava); *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu* (1957, ed. B. Havránek a J. Hrabák s jinými). ■

LITERATURA: P. J. Šafařík: *Život Pána Ježíše Krista, sb. Rozbor staročeské literatury 2* (1841, s. 58) → *Sebrané spisy 3* (1865); J. Truhlář: *O staročeském Ž. K. P. a nově poznaném jeho zlomku*, LF 1884, s. 283 (s ed. zlomku); A. Patera: *Muzejní zbytky staročeského Ž. K. P. ze 14. století*, ČČM 1885, s. 299 (s ed. zlomků); J. Vilikovský: *Staročeský Pasionál a Ž. K. P., Řád 1940, s. 407 a pokr. → Písemnictví českého středověku* (1948); J. P. (Pražák): *Křížovnícký zlomek Ž. K. P., Studie o rukopisech 16, 1977, s. 127*; J. Krása: *Dosud neznámý fragment českého překladu Ž. K. P. ...*, tamtéž, s. 128 (o ilustracích zlomku); A. Vidmanová: *K dataci staročeského Pasionálu*, LF 1982, s. 200 + in *Jakub de Voragine: Legenda aurea* (1984; přeprac. vyd. 1998) + *K původní podobě a textové tradici staročeského Pasionálu*, LF 1985, s. 16; V. Kyas in *Česká bible v dějinách národního písemnictví* (1997); M. Stluka: *Vztahy mezi staročeským Ž. K. P. a staročeským Pasionálem podle jejich nejstarších rukopisných zápisů*, LF 2003, s. 1; J. Malura in ed. Ž. K. P. (2006).

jl

Život sv. Benedikta

10.–11. století

Staroslověnské zpracování latinské legendy.

Nejstarší životopis sv. Benedikta, zakladatele řádu benediktinů, napsal v 6. století Řehoř Veliký:

tvorí 2. knihu jeho Dialogů s jáhnem Petrem. V rámci úplného překladu Dialogů byl Ž. sv. B. dvakrát přeložen do staroslověnské (pokaždé v Bulharsku, v 10. a 14. století). Vedle toho existuje samostatný překlad 2. knihy Dialogů, dochovaný v jediném, srbském rukopise ze 14. století (chová jej Ruská národní knihovna v Petrohradě). Z 36 kapitol latinského životopisu jich je přeloženo pouze 27; i ty jsou často jen stručně převypravovány (většinou je porušena forma dialogu, jsou vynechány všechny kapitoly obsahující historická fakta a je vypuštěn značný počet osobních a místních jmen). Benediktův život je podán tak, že by mohl proběhnout v kterékoliv době a na kterémkoli místě.

Tento překlad Ž. sv. B. bývá kladen do Čech 10.–11. století; jednak proto, že jde o překlad z latiny, jednak proto, že uvedení mužské větve benediktinů do Čech 993 dávalo pro vznik takového textu reálný důvod. Jazyk památky je však zcela ojedinělý (kromě některých jevů, které by mohly být pokládány za bohemismy, je tu řada grecismů, zvláště syntaktických) a nemá obdobu v jiné staroslověnské památce českého původu. V jediném dochovaném rukopise jsou vynechávky, zkomolená místa a lexicální synonyma ze starší i mladší vrstvy staroslověnské; to vše svědčí o existenci řady opisů mezi originálem a dochovaným rukopisem. Český původ Ž. sv. B. nelze jednoznačně dokázat ani popřít. Pokud vznikl v Čechách, přicházel by jako konkrétní místo vzniku v úvahu Břevnovský nebo Sázavský klášter.

EDICE: A. I. Sobolevskij in *Žitije prepodobnogo Benedikta Nursijskogo po serbskomu spisku XIV veka, Izvestija Otdelenija ruskogo jazyka i slovesnosti Imperatorskoj akademii nauk* (Petrohrad) 8, 1903, s. 121; in *An Anthology of Church Slavonic Texts of Western (Czech) Origin* (Mnichov 1979, ed. F. V. Mareš). ■

LITERATURA: F. Thomson: *A Survey of the Vitae Allegedly Translated from Latin in Slavonic in Bohemia in the Tenth and Eleventh Century*, Atti dell VIII Congresso internazionale di studi sull alto medioevo (Spoleto 1983); E. Bláhová: *Staroslověnský Život Benediktův*, *Slavia* 1992, s. 395; Z. Hauptová: *Církevněslovanské písemnictví v přemyslovských Čechách*, sb. *Jazyk a literatura v historické perspektivě* (1998, s. 34); F. V. Mareš: *Církevněslovanské písemnictví v Čechách*, in *Cyrilometodějská tradice a slavistika* (2000, psáno asi 1970). – Viz též EDICE.

eb

Život svaté Kateřiny

3. čtvrtina 14. století

Veršovaná legenda.

Název Ž. sv. K. dala legendě edice J. Pečírky (který ji 1850 objevil v Královské knihovně ve Stockholmu) a K. J. Erbena; záhy se však vžil název *Legenda o sv. Kateřině* (někdy se označovala jako Stockholmská nebo Větší legenda o sv. Kateřině pro rozlišení od jiné, kratší legendy o sv. Kateřině, nazývané v starší odborné literatuře Brněnská legenda o sv. Kateřině, v novější Umučení sv. Kateřiny). K názvu, který podle latinského závěru dosud jediného známého rukopisu vytvořili první vydavatelé, se téměř po stu letech vrátila edice V. Vážného. – Údaje o životě sv. Kateřiny (jejíž umučení se klade k roku 305 nebo 307 do Alexandrie), podle podání středověkých legend dcery alexandrijského krále Kosta, nepokládá už od 18. století bádání o církevních dějinách za historicky průkazné; osobnosti světice dal výraznou podobu teprve její kult, který se v západní církvi rozšířil od 11. století: soustředil se jednak na její mučednictví a zázraky, jednak na učenost, která se jí připisuje. V Čechách byl propagátorem kultu sv. Kateřiny sám Karel IV., který jejímú zázračnému přispění připisoval, že 1332 zvítězil v bitvě u hradu San Felice v severní Itálii a vyvázl z ní živ. Byla vyslovena domněnka, že Ž. sv. K. vznikl na Karlův pokyn; text díla však pro ni nedává žádnou oporu a ani jeho celkový ráz neodpovídá císařovým literárním zájmům.

Neznámý básník, nepochybně odchovanec latinských škol a pravděpodobně duchovní, který podle všech známek působil na některém feudálním dvoře, si vzal látku ze dvou latinských prozaických legend (*Fuit in insula Cypri a Tradunt annales historiae*), ale dal jí nový smysl: zdůraznil v postavě hrdinky spojení učenosti, která vítězí nad pohanstvím, s krásou, jež je ozářena urozeností, a sloučil hagiografický námět s citovou kulturou vypěstovanou kurtoazní tradicí. Vyprávění o životě pohanské princezny, která dala před sňatkem s císařovým synem přednost lásce ke Kristu, nedala se odvrátit od křesťanské víry ani padesáti učenci a zůstala nebeskému ženichovi věrná i přes nejstrašnější mučení, odkrývá citové hlubiny předtím ani potom ve staročeském básnictví nevídané. V rámci dvojího vidění, v němž se

roztoužené dívce zjevuje Kristus – ve scenerii rozkvetlé přírody a v popisu nebeské síně obložené drahokamy –, autor rozehrává barevné, mihotavé kouzlo radostné, zduchovnělé smyslovosti; ve scéně Kateřinina bičování staví do dráždivé blízkosti vznešenost a ponížení, něhu a surovost, esoterickou symboliku barev a naturalisticky podané detaily zmučeného těla. Mezi obdobnými krajnostmi balancuje jeho formální cítění. Píše osmislabičným sdruženě rýmovaným veršem, který má svou stavbou blízko k verši Alexandreidy – tj. standardním typem rozměrného epického verše kodifikovaným kolem roku 1300 –, ale mění v pravidlo, co bylo v Alexandreidě ozvláštňující výjimkou: za prvé hojně pracuje s přesahy, za druhé s tzv. lomením rýmu (jinak řečeno: v hojně míře klade syntaktickou pauzu dovnitř verše, nikoli na jeho konec a rozděluje jí dvojverší spjatá rýmem). Rozbývá tím plynulý proud osmislabičných dvojverší a místy se přibližuje próze, zároveň však zdůrazňuje rytmické a eufonické hodnoty verše; systematicky porušuje soulad mezi syntaktickým a rytmickým členěním, ale stále znovu jej zase obnovuje. Množství tázacích vět dává básni vzestupnou melodiku a celou polovinu jejího textu tvoří přímé řeči, v nichž se střídá dramatický patos s lyrickou vroucností. Proniknut motivy a představitelstvem kurtoazní poezie, ocitá se Ž. sv. K. v těsné blízkosti dvorského románu.

EDICE: Ž. sv. K. *Legenda* (1860, ed. J. Pečírka a K. J. Erben; paleografické vyd. a transkripce; srov. J. Jireček, *Rozpravy z oboru historie, filologie a literatury* 1, Vídeň 1860, s. 96); Ž. sv. K. (1860, ed. K. J. Erben; transkripce); *Die altöechische Katharinenlegende der Stockholm-Brüner Handschrift* (1913, ed. F. Spina, transliterované vyd. s legendou *Fuit in insula Cypri* a odkazy na paralelní místa legendy *Tradunt annales historiae*, ed. in J. U. Jarník: *Dvě verze starofrancouzské legendy o sv. Kateřině Alexandrijské*, 1895; srov. E. Smetánka, *LF* 1913, s. 462, s doplňkem v *LF* 1914, s. 160, a *Archiv für slavische Philologie*, Berlín 1914, s. 553; 1913 změn. vyd. s tit. *Die altöechische Katharinenlegende*); *Legenda o sv. Kateřině* (1941, ed. J. Vilikovsky, transkribované vyd.; vyd. 1946 se stručnějším komentářem; srov. J. Vašica, *Akord* 9, 1941/42, s. 91 → *Eseje a studie ze starší české literatury*, 2001, F. Šimek, *ČMF* 1947, s. 235, a J. Daňhelka, *Slovenská věda* 1, 1947/48, s. 34); in H. Kunstmann: *Denkmäler der alttschechischen Literatur von ihren Anfängen bis zur Hussitenbewegung* (Berlín 1955; transliterované vyd.); in *Dvě legendy z doby Karlovy. Legenda o sv. Prokopu, Ž. sv. K.* (1959, ed. V. Vážný; transkribované vyd., s úvodem A. Škarky); in G. M. Cummins:

Život svaté Kateřiny

The Language of the Old Czech Legenda o sv. Kateřině (Mnichov 1975; transkribované vyd.); Ž. sv. K. (1999, ed. E. Petru na základě ed. V. Vážného; obs. i novočes. překl. J. Pelána). – *Ukázky in*: Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovy (1957). – *Překlady do nové češtiny*: in *Nová legenda zlatá 2* (1928, neúplné vyd., přel. F. Šimek); *Legenda o sv. Kateřině* (1941, přel. J. Hrabák); *Legenda o sv. Kateřině* (1958, přel. K. Bednář); *Legenda o sv. Kateřině* (1983, přel. J. Pelán → 1999 in Ž. sv. K.). ■

BIBLIOGRAFIE: in *Dvě legendy z doby Karlovy*. *Legenda o sv. Prokopu*, Ž. sv. K. (1959, ed. J. Hrabák a V. Vážný). ■ **LITERATURA**: F. Menčík: *Rozbor legendy o sv. Kateřině* (Praha, Vídeň 1881); J. M. Černý: *Legenda o sv. Kateřině a Rukopisové královský a zelenohorský. Příspěvek k obraně jejich pravosti* (1886); G. M. Cummins: *The Language of the Old Czech Legenda o sv. Kateřině* (Mnichov 1975). ■ J. Pečírka a K. J. Erben in ed. Ž. sv. K. (1860), *Erbenova studie* (s tit. *Próza a divadlo*) → *Dílo K. J. Erbeny 2* (1939); B. Jedlička: *Příspěvky ku kritice a výkladu Štokholmské legendy o sv. Kateřině*, *Sitzungsberichte KBGW – Zprávy KČSN 1873*, s. 83 + *Příspěvky ku kritice a výkladu štokholmské legendy o sv. Kateřině*, LF 1874, s. 56; J. Gebauer: *Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských*, LF 1882, s. 287; J. V. Novák: *O básnické stránce slohu legendy o sv. Kateřině a epických písní rukopisu Královědvorského*, 4. zpráva c. k. vyššího státního gymnázia ve Val. Meziříčí 1883/84; J. Pelikán: *Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských*, LF 1885, s. 130; A. Havlík: *O rýmech přehlásky u > i s původním u a i*, LF 1887, s. 240; V. Kebrle: *Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských*, LF 1887, s. 254; J. Jireček: *O zvláštnostech češtiny ve starých rukopisech moravských*, *Abhandlungen KBGW – Rozpravy KČSN 1887*, č. 1; J. Pelikán: *Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských*, LF 1888, s. 105; V. Kebrle: *Příspěvky ku kritice a výkladu textů staročeských*, LF 1888, s. 108; J. Pelikán: *Příspěvky ke kritice a výkladu štokholmské legendy o sv. Kateřině*, LF 1891, s. 64; V. Flajšhans: *Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských*, LF 1893, s. 327; B. Jedlička: *Studie o štokholmské legendě kateřinské*, LF 1894, s. 44; J. Pelikán: *Slova číla, v číle, včíl, sb. Rozpravy filologické věnované Janu Gebauerovi* (1898; k tomu F. Spina, *Archiv für slavische Philologie*, Berlín 1914, s. 554); A. Havlík: *K otázce významu slovných shod rýmových pro poznání příbuznosti skládání staročeských*, *ČCM 1900*, s. 404; B. Jedlička: *Studie o štokholmské legendě kateřinské*, LF 1907, s. 225 a pokr.; P. Lang: *Slovanské složeniny jmenné s předponami a, ja, e*, *Sborník filologický 1911*, s. 115; F. Spina in ed. *Die alttschechische Katharinenlegende der Stockholm-Brüner Handschrift* (1913); J. Mk. (Menšík): *K Spinově vydání legendy o sv. Kateřině*, *ČMF 1915*, s. 265; J. Pelikán: *Příspěvky k výkladu slov*, LF 1918, s. 19 a pokr.; B. Jedlička: *Příspěvky ke kritice a výkladu štokholmské legendy o sv. Kateřině* (v. 2036–2084),

Sborník filologický 1926, s. 39; R. Jakobson in *Spor duše s tělem – O nebezpečném času smrti* (1927, ed. R. Jakobson a S. Petřira; opr. vyd. 2002) → *Poetická funkce* (1995); F. Liewehr: *Zur alttschechischen Katharinenlegende*, *Slawistische Schulblätter 1927*, č. 2–3 (srov. poznámku O. Hujera, LF 1927, s. 367); J. Pelikán: *Příspěvky k výkladu slov*, LF 1929, s. 232; R. Jakobson: *Verš staročeský*, *Českosl. vlastivěda 3. Jazyk* (1934) → *Poetická funkce* (1995); V. Flajšhans: *K výkladu textů staročeských*, LF 1936, s. 239; B. Havránek: *Vývoj spisovného jazyka českého*, *Českosl. vlastivěda*, ř. 2. *Spisovný jazyk český a slovenský* (1936); J. Ružička: *Der Versbau der altmagyarischen und der alttschechischen Katharinenlegende*, *Slavische Rundschau 1938*, č. 6; J. Vilikovsky in ed. *Legenda o sv. Kateřině* (1941; srov. ref. J. Hrabáka, *SaS 1943*, s. 44) → *Písemnictví českého středověku* (1948); F. Liewehr: *Schwierige Stellen alttschechischer Literaturdenkmäler*, *Slavia 1944*, s. 141; F. Svěrák: *Rýmová tradice ve staročeských skladbách*, *Ročenka pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně 1947*, s. 177; J. Hrabák: *Ze studií o adjektivním a adverbialním živlu v Roudnickém umučení a v Legendě o sv. Kateřině*, LF 1947, s. 105 a pokr. + *O významové stránce adjektivního a adverbialního živlu v Roudnickém umučení a v Legendě o sv. Kateřině*, sb. *Pocta F. Trávníčkovi a F. Wollmanovi* (1948); K. Horálek in *Staré veršované legendy a lidová tradice* (1948); F. Svejkovský: *Skupina veršovaných legend doby Karlovy*, LF 1951, s. 123 a pokr.; F. Ryšánek: *Příspěvky ke kritice a výkladu staročeských textů*, LF 1953, s. 130; A. Škarka in *Dvě legendy z doby Karlovy*. *Legenda o sv. Prokopu*, Ž. sv. K. (1959, ed. J. Hrabák a V. Vážný) → *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986); L. Zatočil: *Die gereimte Katharinenlegende im Codex Nr. 206 der Stiftsbibliothek in Göttweig nebst einem Prager Fragment*, *SPFF Brno*, ř. D – lit. vědná, 1972, č. 19 + *Sprachliche und Textkritische Bemerkungen zur gereimten Katharinenlegende der Wiener Handschrift 2841 aus der 2. Hälfte des 14. Jahrhunderts*, *SPFF Brno*, ř. A – jazykovědná, 1976, č. 24 + *Die gereimte Katharinenlegende im Wiener Codex Nr. 2841 aus der 2. Hälfte des 14. Jahrhunderts*, *SPFF Brno* ř. D – lit. vědná, 1978–79, č. 25–26 + *Eine mittelniederdeutsche Katharinenlegende in Prosa und ihre Beziehung zur alttschechischen Version*, *SPFF Brno*, ř. D – lit. vědná, 1980, č. 27; J. Lehár: *Drahé Izaldy napitie*, *ČLit 1980*, s. 552 → *Nejstarší česká epika* (1983) + in *Legenda o sv. Kateřině* (1983, přel. J. Pelán); R. Jakobson: *Iz istorii epičeskich form v češskoj poezii XIV veka*, *Selected Writings 6*, sv. 2 (Berlín, Amsterdam, New York 1985, psáno 1922–24); U. Bamborschke: *Erzähl- und Gattungsprobleme der alttschechischen grossen Katharinen – Legende*, sb. *Gattung und Narration in den älteren slavischen Literaturen* (Wiesbaden 1987); I. Fic: *O obraze ve svatokateřinské legendě z doby Karlovy*, *Host 1993*, č. 1; E. Petru: *Symbolika drahokamů a barev v Ž. sv. K.*, *Slavia*

1995, s. 381 → Vzdálené hlasy. Studie o starší české literatuře (1996); O. Mészáros: Filozofická dišputa v maďarskej a v českej veršovanej legende o sv. Kataríne z Alexandrie, SLit (Bratislava) 1996, s. 186; D. Dobiáš: Legenda o sv. Kateřině a její překlad do nové češtiny, sb. Šnykeriky. Miroslavu Červenkovici k pětadesátinám... (1997); A. Thomas in Anne's Bohemia. Czech Literature and Society, 1310–1420 (Minneapolis 1998; 2005 čes. s tit. Čechy královny Anny. Česká literatura a společnost v letech 1310–1420); E. Petrů in Ž. sv. K. (1999); J. Purkrábek: Můj milý je běloskvoucí i červený. K literárním předlohám Ž. sv. K., Slovo a smysl 2006, č. 5.

jl

Život sv. Václava

První polovina 10. století

První staroslověnská legenda o sv. Václavu; klíčová památka české václavské hagiografie.

Ž. sv. V. se dochoval jednak v rukopisech staroruských liturgických lekcionářů („toržestvennik“, „minei čeťji“) a sborníků ze 16.–17. století, jednak v charvátskohlaholských breviářích ze 14.–15. století. Objevil jej 1827 A. Ch. Vostokov. Od té doby se vede polemika o podobu archetypu legendy, o místo a dobu jejího vzniku, o její historickou funkci a její hodnotu jakožto historického pramene, o její vztah k václavským legendám latinským. Rekonstrukce archetypu (o níž se pokusil M. Weingart) vychází z trojí textové tradice: staroruské rukopisy dochovaly tzv. redakci vostokovskou (V) a minejní s podredakcemi sborníkovou (Sb) a vlastní minejní (M), chorvátské breviáře redakci charvátskohlaholskou s rukopisy římským (R), lublaňským (L) a novljanským (N) a s rukopisnými zlomky moskevským a druhým novljanským. Ž. sv. V. zřejmě vznikl v Čechách za vlády Václavova nástupce Boleslava I. Řada starších učenců kladla jeho vznik na Rus nebo do Chorvatska a někteří badatelé posouvají jeho datování do doby od konce 10. až do 2. poloviny 11. století. Pouze předpokládá, že Ž. sv. V. vznikl v Čechách v 1. polovině 10. století, však vysvětluje jeho izolované postavení mezi všemi ostatními václavskými legendami.

Věcně střízlivé, stručné vyprávění Ž. sv. V. má ráz biografie sepsané očitým svědkem, znalým mnoha podrobností. Jako jediné ve václavské hagiografii odráží reálnou spole-

čensko-politickou situaci Čech v procesu jejich sjednocování; politické pozadí Václavova zavraždění v něm není překryto obrazem svatého monarchy s mnišskými sklony, jenž má legitimovat vládnoucí rod mladé křesťanské země. Ve vztahu k rodícímu se Václavovu kultu má slovanská legenda funkci zakladatelskou (svědčí o tom titulatura hrdiny, chybějící zázraky a především skutečnost, že se autor nemodlí ke svému hrdinovi, ale za něho). Styl legendy se vyznačuje prostotou, smyslem pro realistický detail, důrazem na přímou řeč u jednajících osob. Text je vystavěn podle předem rozvrženého plánu a navazuje na byzantskou literární tradici, zprostředkovanou cyrilometodějským slovesným odkazem. K velkomoravským hagiografickým vzorům se Ž. sv. V. hlásí přebíraním slovních obrátů, frazeologismů, stylistických a kompozičních prvků (toto přebírání nemá povahu prostých literárních výpůjček, nýbrž odkazů na autority, jež je pro středověk příznačné). Hlavním autorovým vzorem byl velkomoravský Život Metodějův, jak jednotlivostmi, tak celkovým pojetím legendy jako historizující apologie hrdiny, jehož dílo bylo násilnou smrtí jen zdánlivě a dočasně zmařeno.

EDICE: *Redakce V:* A. Ch. Vostokov in Skazanije ob ubijeni sv. Vjačeslava, knjazja češskogo, Moskovskij vestnik 1827, s. 82; V. Hanka in Petrohradská legenda o sv. Václavu, ČČM 1830, s. 453 (zpráva a čes. překlad); W. Wattenbach in Die slawische Liturgie in Böhmen und die altrussische Legende vom heiligen Wenzel, Abhandlungen der hist.-phil. Gesellschaft in Breslau (Vratislav) 1857, s. 205 (otisk Vostokovova vyd., s něm. překladem); in Slawische Bibliothek 2 (Viedeň 1858, s. 271, ed. F. Miklošič; otisk Vostokovova vyd. s lat. překladem); I. I. Sreznevskij in Filologičeskije nabljudenija A. Ch. Vostokova 4 (Petrohrad 1865, s. 91; otisk Vostokovova vyd.); F. Pastnek in Slovanská legenda o sv. Václavu, Věstník KČSN 1903, s. 39 (podle opisu A. I. Sobolevského pořizného pro toto vydání); V. Gruzín in Slovanský svatý Václav (1929, příl. 2, s. 115; s čes. překladem); N. J. Sebrjanskij in Ruské redakce původní staroslověnské legendy o sv. Václavu, Sborník staroslověnských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmile (1929, ed. J. Vajs); A. I. Rogov in Skazanija o načale češskogo gosudarstva v drevnerusskoj pismennosti (Moskva 1970, s. 34; s rus. překladem). – *Překlad do češtiny:* in Staroslověnské legendy českého původu (1976, ed. A. I. Rogov, E. Bláhová a V. Konzal, s. 68). – *Redakce M:* I. I. Sreznevskij in Čtenija v Imperatorskom obščestve istorii i drevnostej rossijskich (Petrohrad) 1845, d. 3; in FRB 1 (1873, ed. J. Kolář, s čes. překladem); in Velikije Minei-Čeťji, sobrannyje

Život sv. Václava

Vserossijskim mitropolitom Makarijem, Pamjatniki slavjano-russkoj pismennosti 1/3 (Petrohrad 1883, sl. 2186); N. J. Serebrjanskij in Ruské redakce původní staroslověnské legendy o sv. Václavu, Sborník staroslověnských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmile (1929, ed. J. Vajs, s. čes. překladem). – *Redakce Sb:* A. I. Rogov in Skazanija o načale češskogo gosudarstva v drevnerusskoj pismennosti (Moskva 1970, s. 59, s. rus. překladem). – *Překlad do češtiny:* in Staroslověnské legendy českého původu (1976, ed. A. I. Rogov, E. Bláhová a V. Konzal, s. 115). – *Redakce L:* V. Jagić in Legenda o sv. Vjačeslave, Russkij filologičeskij vestnik (Varšava) 1902, s. 92; V. Vondrák in Nový text hlaholský církevněslovanské legendy o sv. Václavu, ČCM 1903, s. 435. – *Redakce N:* F. Pastrnek in Slovanská legenda o sv. Václavu, Věstník KČSN 1903, s. 39; J. Vajs in Charvátskohlaholská redakce původní staroslověnské legendy o sv. Václavu, Sborník staroslověnských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmile (1929, ed. J. Vajs, s. čes. překladem). – *Redakce R:* V. Jagić in Analecta Romana 3, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1903, s. 9. – *Rekonstrukce:* M. Weingart in První česko-církevněslovanská legenda o sv. Václavu, Svatováclavský sborník 1 (1934, s. lat. překladem, i sep.). – *Překlady do češtiny:* in ant. Na úsvitu křesťanství (1942, ed. V. Chaloupecký, přel. J. Vašica); in Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957, přel. J. Vašica); F. Dvorník in Svatý Václav (Řím 1968, přel. J. Vašica); in Nejstarší legendy přemyslovských Čech (1969, ed. O. Králík, přel. J. Vašica, s. drobnými úpravami O. Králíka). ■

LITERATURA: A. Ch. Vostokov: Skazanije ob ubijení sv. Vjačeslava, knjazja češskogo, Moskovskij vestnik 1827, s. 82; S. Russov: Zamečanie na staju ob ubijení sv. Vjačeslava, knjazja češskogo, Severnyj archiv (Petrohrad) 1827, s. 239; F. Palacký: O umučení sv. Václava, podle legendy slovanské, úvaha kritická, ČCM 1837, s. 406 (s poznámkami P. J. Šafaříka); M. Büdinger: Zur Kritik altböhmischer Geschichte, Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien (Vídeň) 1857, s. 512; J. Kalousek in Obrana knížete Václava Svatého proti smyšlenkám a křivým úsudkům o jeho povaze (1872); V. Vondrák: Zur Würdigung der altslavischen Wenzeslegende und der Legende vom heiligen Prokop, Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse (Vídeň) 127, 1892, 13. Abh.; A. I. Sobolevskij: Cerkovnoslavjanskije teksty moravskogo proischoždenija, Russkij filologičeskij vestnik (Varšava) 1900, s. 150; F. Pastrnek: Slovanská legenda o sv. Václavu, Věstník KČSN 1903, s. 1; J. Pekař in Nejstarší kronika česká (1903); V. Vondrák in O původu Kyjevských listů a Pražských zlomků a o bohemismech v starších církevněslověnských památkách vůbec (1904, s. 91); J. Pekař in Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians (1906); F. Stejskal in Svatý Václav (1925); F. Vacek: Úvahy a posudky o literatuře svatováclavské, Sborník Historického kroužku 1926,

s. 33, 1927, s. 1 a pokr., 1928, s. 44 a pokr., 1929, s. 6 a pokr.; A. Naegle in Der heilige Wenzel, der Landespatron Böhmens (1928); F. M. Bartoš in Kníže Václav svatý v dějinách a v legendě (1929); V. Novotný in Český kníže Václav Svatý (1929); J. Slavík: Svatý Václav a slovanské legendy, Sborník statej posvěščených P. N. Miljukovu. 1859–1929 (1929) + Sv. Václav a ráz počátků křesťanství u Slovanů, Slovanský přehled 1929, s. 330 a pokr.; J. Vajs: Postřiziny sv. Václava, Časopis katol. duchovenstva 1929, s. 48; V. Gruzín in Slovanský svatý Václav (1929); A. Florovskij: Počitanije sv. Vjačeslava, knjazja češskogo, na Rusi, Naučnyje trudy Russkogo narodnogo universiteta v Prage 2, 1929, s. 305; Sborník staroslověnských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmile (1929, ed. J. Vajs); J. Pekař: Svatý Václav, ČČH 1929, s. 237 → Svatováclavský sborník 1 (1934); J. Vašica: Sv. Václav v památkách církevněslovanských, Hlídky 1929, s. 285 a pokr. (čes. překl. přednášky De sancto Venceslao in documentis litterarum Palaeslovenicis, sb. Acta Conventus Pragensis pro studiis orientilibus a. MCMXXIX celebrati, Olomouc 1930); B. Havránek: ref. Sborník staroslověnských literárních památek o sv. Václavu a sv. Ludmile + J. Slavík: Sv. Václav a slovanské legendy + J. Vašica: De sancto Venceslao..., ČMM 1931, s. 192; M. Weingart: První česko-církevněslovanská legenda o svatém Václavu. Rozbor filologický, Svatováclavský sborník 1 (1934, i sep.) + La première légende de St. Venceslas, écrite en vieux slave et d'origine tchèque, Byzantinoslavica 6, 1935/36, s. 1 (1935 sep.); V. Chaloupecký: Prameny 10. století. Legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile, Svatováclavský sborník 2/2 (1939); O. Jansen (R. Jakobson): Český podíl na církevněslovanské kultuře, sb. Co daly naše země Evropě a lidstvu (1939) → Poetická funkce (1995); J. Vašica: První staroslověnská legenda o sv. Václavu, ant. Na úsvitu křesťanství (1942); Z. Kalandra in České pohanství (1947); R. Urbánek in Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmílských i václavských a její autor 1, 2 (1947, 1948); B. Havránek: Kritické poznámky k první staroslověnské legendě o sv. Václavu, J. Frček: Byl sv. Václav postřizen podle ritu východního, či západního?, obojí sb. Slovanské studie (1948); F. M. Bartoš: O Dobrovského pojetí osudů slovanské bohoslužby v Čechách, Sborník historický 1, 1953, s. 7; O. Králík in K počátkům literatury v přemyslovských Čechách (1960) + K historii textu 1. staroslověnské legendy václavské, Slavia 1960, s. 434 + in Sázavské písemnictví 11. století (1961); R. Večerka: Bohemismy v první stl. legendě václavské, Slavia 1961, s. 417; Z. Fiala: Dva kritické příspěvky ke starým dějinám českým, Sborník historický 9, 1962, s. 5; R. Večerka in Slovanské počátky české knižní vzdělanosti (1963); F. Graus: Slovanská liturgie a písemnictví v přemyslovských Čechách 10. století, ČsČH 1966, s. 473; O. Králík: Vozniknovenije 1-go staroslavjanskogo Žitija Vjačeslava, Byzantinoslavica 1966, s. 131; D. Třeštík: Miscellanea k 1. staroslověnské le-

Život Tobiašův viz Tobiaš

Životy sv. Konstantina a Metoděje

Před 882 (Život Konstantinův)

Asi 885–886 (Život Metodějův)

Staroslověnské životopisy tvůrců slovanské liturgie a literatury.

1. Ž. K. je dosud znám z více než 80 rukopisů, jež je možno rozdělit do dvou základních skupin: na rukopisy jihoslovanské a východoslovanské proveniencie. Žádný z dochovaných rukopisů není starší než z 15. století, přesto dnes už panuje všeobecná shoda, že Ž. K. byl napsán na Velké Moravě krátce po Konstantinově smrti. Autorem Ž. K. byl některý z Konstantinových žáků, kteří s ním přišli na Moravu z Byzance. Většinou se soudí, že jím byl Kliment Ochridský, prokázat to však nelze. Naproti tomu je téměř jisté, že autor pracoval pod vedením nebo přímo za spoluúčasti samého Metoděje. Starší názor, že Ž. K. byl napsán nejprve řecky a teprve později přeložen do staroslověnštiny, byl novějším badáním spolehlivě vyvrácen. – 2. Kdy vznikl Ž. M., nelze jednoznačně určit. Řada nepřímých důkazů však přesvědčivě ukazuje, že byl napsán na Velké Moravě, brzy po smrti arcibiskupa Metoděje v dubnu 885, tj. ještě před vyhnáním slovanského duchovenstva z Moravy. Historickým indiciím, jež svědčí pro tento názor, odpovídá archaický slovník, který obsahuje četné západoslovanské prvky (moravismy). Autor Ž. M. byl jistě Metodějovým žákem, zdá se však, že s autorem Ž. K. totožný není. Ž. M. se dochoval v podstatně menším počtu rukopisů než Ž. K.; všechny dochované rukopisy Ž. M. vycházejí ze společného archetypu, který je reprezentován ruským rukopisem v tzv. Uspenském sborníku z konce 12. století. Ž. M. je v něm zapsán vedle staroslověnského překladu legendy o sv. Vítu, patronu pražského kostela; to naznačuje, že se dostal na Rus z přemyslovských Čech.

1. Ž. K. je první původní prozaické dílo napsané ve staroslověnském jazyku. Nově vytvořená staroslověnská literatura jím dosáhla rázem uměleckého vrcholu, který zůstal pro celé generace slovansky píšících autorů nedostížitelným vzorem. Autor Ž. K. vycházel z tradic byzantské literatury a rétoriky, za svůj vzor si zvolil vrcholná díla soudobé byzantské hagio-

gendě o sv. Václavu: „Každý, kdo povstává proti pánu svému, podoben jest Jidášovi“, ČsČH 1967, s. 337; B. N. Florja: Václavská legenda a boriso-glebovský kult, ČsČH 1968, s. 82; O. Králík in ant. Nejstarší legendy přemyslovských Čech (1969) → Osvobozená slova (1995); F. Dvorník in Byzantine Missions among the Slavs (New Brunswick 1970; čes. 1970 s tit. Byzantské misie u Slovanů); A. I. Rogov in Skazanija o načale češskogo gosudarstva v drevnerusskoj pismennosti (Moskva 1970); O. Králík in Labyrinth davných dějin českých (1970) + in Nejstarší rodokmen české literatury (1971); V. Davídek in Co bylo před Prahou (1971); F. V. Mareš: Das Todesjahr des hl. Wenzel in der 1. kirchenslawischen Wenzelslegende, Wiener slavistisches Jahrbuch 1972, s. 192 → (čes.) Cyrilometodějská tradice a slavistika (2000); O. Králík: Nové pochybnosti o tzv. Kristiánovi, LF 1973, s. 246; H. Jilek: Die Wenzels- und Ludmila-Legenden des 10. und 11. Jahrhunderts, Zeitschrift für Ostforschung (Marburg) 1975, s. 79; O. Králík in Kosmova kronika a předchozí tradice (1976); A. I. Rogov, E. Bláhová, V. Konzal in sb. Staroslověnské legendy českého původu (1976); J. Podhorný: Sporné otázky dvou staroslověnských legend václavských, Slavia 1976, s. 159; F. V. Mareš: Nejasno mjesto „dospěm“ iněmi“ u 1. staroslavenskoj legendi o sv. Večeslavu, Filologija (Záhřeb) 1978, s. 207 + Textgeschichtliche Erwägungen zur 1. kirchenslawischen Wenzelslegende im Lichte einer dunklen Stelle, sb. Byzance et les Slaves. Mélanges Ivan Dujev (Paříž 1979) → (obojí čes.) Cyrilometodějská tradice a slavistika (2000); V. Tkadlčík: Kdo udělil postřiziny sv. Václavu?, LF 1980, s. 209; E. Pražák: K významu slovanských literárních památek českého původu v ruských rukopisech, sb. Českosl. slavistika. Literatura, folklor (1983) → Stati o české středověké literatuře (1996); V. Tkadlčík: První staroslověnská legenda o sv. Václavu a Besědy sv. Řehoře Velikého, A. A. Turilov: Novyj spisok vostočkovskoj legendy, oboj sb. Litterae Slavicae mediae aevi. Francisco Venceslao Mareš sexagenario oblatæ (Mnichov 1985); V. Konzal: První slovanská legenda václavská a její Sitz im Leben, sb. Studia mediaevalia Pragensia (1988, s. 113); E. Bláhová: Ke klasifikaci českocírkevněslovanských památek, Slavia 1993, s. 427; D. Třeštík in Počátky Přemyslovců (1997); Z. Hauptová: Církevněslovanské písemnictví v přemyslovských Čechách, sb. Jazyk a literatura v historické perspektivě (1998, s. 29); J. Hošna: Intertextové vztahy ve svatováclavské legendistice, sb. Speculum mediae aevi – Zrcadlo středověku (1998); F. V. Mareš: Církevněslovanské písemnictví v Čechách, in Cyrilometodějská tradice a slavistika (2000; psáno asi 1970); H. Kölln in Westkirchliches in altkirchenslawischer Literatur aus Grossmähren und Böhmen (Kodaň 2003); V. Viktora: Příspěvek k interpretaci staroslověnského Života knížete Václava, in K pramenům národní literatury (2003).

vkf

Životy sv. Konstantina a Metoděje

grafie – zvláště ta, jež byla napsána ve vysokém literárním stylu a určena pro vzdělané vrstvy – a inspiroval se spisy Řehoře Nazianského, který byl duchovním a literárním vzorem Konstantinovým. Literární finesy řecké rétoriky a poezie vyjádřil jazykem, který jeho učitel jen o několik roků dříve přetvořil z barbarského mluveného dialektu v jazyk literární. Ž. K. je jako celek dílo historicky hodnověrné; většina údajů, jež obsahuje, jsou události buď historicky prokázané, nebo aspoň velmi pravděpodobné, i když stylizaci některých z nich autor přizpůsobil tendenci díla. Kompozicí a užitím obvyklých legendárních prvků (topoi) se Ž. K. neliší od soudobých byzantských životů světců. Obsahuje vyličení Konstantinových zázraků, zejména při cestách k Arabům a k Chazarům; jako důkaz Konstantinovy svatosti se podle Ž. K. děly i na jeho hrobě v Římě. Těchto legendárních prvků je však v Ž. K. obsaženo velmi málo; netvoří hlavní složku děje ani základ autorovy argumentace. Více než polovinu textu tvoří vypsání čtyř teologických disputací, které Konstantin skutečně nebo údajně vedl s různými protivníky pravé křesťanské víry: disputace se sesazeným ikonoklastickým patriarchou Jannisem na obranu úcty k svatým obrazům, disputace s arabskými učenici na dvoře jejich kalifa, polemiky s judaismem na dvoře chazarského chána a konečně obrany slovanské liturgie proti latinskému duchovenstvu v Benátkách. Polemiky světce s heretiky nebo jinověrci nebyly v byzantské hagiografii neobvyklé. Ž. K. však obsahuje teologické polemiky o několika různých tématech a polemiky v něm zaujímají neobvykle velký rozsah. Konstantinovo poselství k Chazarům lze spolehlivě prokázat nezávislými prameny a je velmi pravděpodobné, že v Benátkách skutečně disputoval s latinským kněžstvem. V disputaci s judaisty a s odpůrci slovanské liturgie životopisec použil jako předlohy Konstantinových původních spisů; první z nich podle jeho tvrzení přeložil Metoděj do slovanského jazyka a obrana slovanského liturgického jazyka je očividně založena na apologetickém spisu, který Konstantin předložil v Římě papeži (nasvědčuje tomu skutečnost, že biblické citáty použité zde na podporu Konstantinovy argumentace byly převzaty do listů papežů Hadriána II. a Jana VIII. týkajících se slovanské liturgie). Historičnost Konstantinovy cesty k Arabům se naproti tomu je-

ví přinejmenším jako velice sporná a možnost, že by Konstantin byl oficiálně pověřen polemizovat se sesazeným patriarchou, lze téměř s jistotou vyloučit. Ale i pro tyto údajné Konstantinovy disputace autor Ž. K. použil jako podkladu reálně existujících Konstantinových spisů, jeho dvou raných řeckých polemik, jež napsal v Konstantinopoli. Začleněním zkrácených verzí Konstantinových polemických spisů do Ž. K. vzniklo jakési teologické kompendium, které mělo slovanské církvi na Moravě sloužit jako základní zdroj informací o hlavních dogmatických otázkách, které byly tehdy v Byzanci živé; v soudobé byzantské hagiografii nemá po této stránce Ž. K. obdoby. Jeho autor sledoval ještě další záměr. Celé jeho líčení je prostoupeno důrazem na Konstantinovu lásku ke vzdělání a na jeho učenost, kterou spojuje s Písmem (v 14. kapitole, v rozhovoru s císařem, činí Konstantin existenci „knih“, tj. bible, v slovanském jazyce nezbytnou podmínkou svého misijního působení na Moravě, protože bez nich by prý snaha o obrácení Slovanů musela skončit herezí). Tvrzení, že ortodoxní křesťanská víra se musí opírat o autoritu Písma, mělo poskytnout ospravedlnění Konstantinova novátorského díla. Začlenění disputací do textu Ž. K. mělo také ukázat Konstantina jako dokonalého znalce Písma, který víc než kdo jiný byl povolán k tomu, aby vysvětlil, co je v souladu s jeho učením. První tři disputace připravují půdu čtvrté, v níž Konstantin obhájí své vlastní dílo: zavedení slovanského jazyka do liturgie a vytvoření slovanské literatury. – 2. Ž. M. vznikl za zcela rozdílných podmínek. Po smrti arcibiskupa Metoděje se slovanská církev na Moravě, vystavená silicím útokům franckého duchovenstva, ocitla v ohrožení své existence, protože po nástupu Štěpána V. ztratila podporu papežského stolce. Za této situace se jeden z Metodějových žáků rozhodl vyličěním života svého učitele obhájit jeho činnost a přesvědčit knížete Svatopluka i jeho velmože, že je i v jejich vlastním zájmu, aby Metodějovo dílo nezavrhovali. Ž. M. je spis výrazně apologetický. Stěží je možno jej nazvat hagiografickou legendou. Legendární topoi jsou v něm omezeny na minimum, neobsahuje jediný zázrak nebo nadpřirozený úkaz. Autorovi byly očividně vzorem životy konstantinopolských patriarchů a opatů (zvláště díla Ignatia Diakona), které sehrály v Byzanci významnou roli v církevně politických zápasech. Ž. M. se

od Ž. K. výrazně liší. Neobsahuje žádné teologické disputace, zato popisuje zápasy, které Metoděj sváděl se svými protivníky. Vlastnímu vylíčení Metodějova života je předeslán rozsáhlý úvod. Obsahuje stručnou biblickou historii, která podává výčet velkých postav Starého i Nového zákona, a jakousi církevní historii, skládající se z přehledu prvních šesti ekumenických koncilů, osobností, jež se jich zúčastnily, a herezí, které na nich byly odsouzeny. S těmito biblickými a církevními osobnostmi pak autor Metoděje srovnává, používaje citátů z panegyriku Řehoře Nazianského na sv. Athanasia. Taková srovnání (synkrisis) patřila k běžným hagiografickým prostředkům; autor Ž. M. však zřejmě sledoval prologem konkrétní záměr. Jako předlohy pro přehled církevních koncilů užil zřejmě části vyznání víry (professio fidei), které Metoděj musel přednést a písemně předložit papeži Janu VIII. a které tento papež v bulle *Industriae tuae* výslovně schválil jako pravověrné. Uvedením Metodějova díla potvrzeného samým papežem chtěl životopisec zřejmě čelit osočování francouzských kněží, že Metoděj učil v rozporu s články víry. Vlastní vylíčení Metodějova života je velmi stručné, střízlivé a věcné. Autor striktně podřídil výběr událostí apologetické tendenci. Obhajoba Metodějova působení je vystavěna na několika tezí: Metoděj byl pro své poslání skvěle připraven, protože znal slovanský jazyk a v mládí byl pověřen správou jedné oblasti obývané Slovany; neusiloval o žádné funkce a hodnosti, ujal se jich vždy jen na žádost slovanských panovníků; byl ustanoven panonsko-moravským arcibiskupem a v této funkci potvrzen dvěma římskými papeži; jeho dílo posléze schválil i konstantinopolský patriarcha; jeho působení bylo schváleno i byzantským císařem a francouzským panovníkem; jako správce moravské církve přinesl moravskému státu prospěch a rozšíření jeho moci, zatímco příklon k jeho protivníkům vyústil v pohromu a neštěstí. Aby tyto teze co nejpřesvědčivěji dokumentoval, uvádí autor Ž. M. řadu listů vydaných různými panovníky a papeži. Tato úzkostlivá snaha o dokumentární přesnost je v hagiografické tvorbě výjimečná. Obrana Metodějova působení je úzce spojena s ostrou polemikou proti francouzskému duchovenstvu působícímu na Moravě. Autor zdůrazňuje, že Metoděj jednal vždy v souladu s papežským stolicí a že se mu od něho dostávalo podpory. Je pozoruhodné, že

dílo, které vzniklo v prostředí byzantské misie, opakovaně vyslovuje uznání papežského primátu v církvi. Toto uznání však neznamená zaujetí protibyzantského postoje. V Ž. M. je (podobně jako v Ž. K.) vyjádřena byzantská politická teorie, podle níž byl byzantský císař jako Kristův náměstek na zemi nejvyšším světským vládcem a byzantská říše byla netoliko přímým pokračováním říše římské, ale také královstvím Kristovým na zemi, vrcholem právního řádu a zdrojem vši civilizace a kultury. – Ž. K. a Ž. M. jsou nejčistším projevem duchovního a kulturního prostředí, které Konstantin a Metoděj na Velké Moravě vytvořili. Jeho charakteristickým rysem byl duch raně křesťanského univerzalizmu. V době vrcholícího konfliktu mezi východní a západní církví a mocenského soupeření mezi Římem a Konstantinopolí dokázali bratři zůstat stranou sporů obou mocností, aby mohli pracovat ve prospěch národa, jemuž byli poslání sloužit. Inspirováni vzory raně křesťanského Východu, spojili své církevní politické poslání se záměrem vytvořit slovanskou literaturu, jež by se stala základem kulturního vývoje všech slovanských národů. Byla to převratná myšlenka, jež daleko přesáhla myšlení jejich současníků jak na Západě, tak v samé Byzanci. Ž. K. a Ž. M., věnované obraně tohoto díla, zároveň patří k nejcennějším památkám staroslověnské literatury.

EDICE: A. V. Gorskij in *O svv. Kirille i Mefodii, Moskvitjanin (Moskva) 1843*, s. 405; P. J. Šafařík in *Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův (1851; 2., dopln. vyd. 1873)*; E. Dümmler in *Die pannonsche Legende vom hl. Methodius, Archiv für Kunde der österreichischen Geschichtsquellen (Vídeň) 1854*, s. 147; O. Bodjanskij in *Čtenija v Imperatorskom občestve istorii i drevnostej rossijskich (Moskva 1863, kn. 2, 1864, kn. 2, 1873, kn. 1)*; E. Dümmler, F. Miklošič in *Die Legende vom hl. Cyrillus, Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse (Vídeň) 1870, 19*, s. 203; F. Miklošič in *Vita s. Methodii russico-slovenice et latine (Vídeň 1870)*; in *FRB 1 (1873, ed. F. Perwolf, s. čes. překladem)*; A. Voronov in *Glavnejšije istočniki dlja istorii svv. Kirilla i Mefodija (Kyjev 1877)*; J. Vajs in „Panonský“ životopis sv. Metoda, *Časopis katol. duhovenstva 1901*, s. 384 a pokr. (s čes. překladem); F. Pastrnek in *Dějiny slovanských apoštolů sv. Cyrila a Metoda s rozбором a otiškem hlavních pramenů (1902)*; N. L. Tunickij in *Materialy dlja istorii, žizni i dejatelnosti učenikov svv. Kirilla i Mefodija 1 (Sergijev Posad 1918)*; A. Teodorov-Balan in *Kiril i Metodi 1 (Sofie 1920)*; P. A. Lavrov in *Materialy po istorii*

Životy sv. Konstantina a Metoděje

vzniknovenija drevnejšej slavjanskoj pismennosti (Leningrad 1930); F. Grivec, F. Tomšič in Constantinus et Methodius Thessalonicenses. Fontes (Záhřeb 1960); D. S. Radojičić in Hilendarski rukopisi o postanku slovenske pismenosti (Novi Sad 1963); in Magnae Moraviae fontes historici 2 (Brno 1967, ed. R. Večerka, s čes. překladem); A. Vaillant in Textes vieux-slaves (Paříž 1968); B. S. Angelov, Ch. Kodov in Kliment Ochridski, Sábрани sáčnenija 3. Prostrani žitija na Kiril i Metodij (Sofie 1973). – *Překlady do češtiny*: V. Hanka in O sv. Kyrile i Metodiu, ČČM 1846, s. 5; in Sborník velehradský, nová ř. 6, 1935, s. 143 (přel. J. a J. Němcovi); in ant. Na úsvitu křesťanství (1942, ed. V. Chaloupecký, přel. J. Vašica); in Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957, ukázky, přel. J. Vašica); J. Vašica in Literární památky epochy velkomoravské 863–885 (1966; dopln. vyd. 1996). ■

BIBLIOGRAFIE: G. A. Iljinskij: Opyt sistematičeskoj kirillo-mefod'jevskoj bibliografii (Sofie 1934); M. Popruženko, S. Romanski: Kirilometodievská bibliografija za 1934–1940 god. (Sofie 1942); I. J. Možajeva: Bibliografija po kirillo-mefodijevskoj problematike 1945–1974 gg. (Moskva 1980); I. Dujčev, A. Kirmagova, A. Paunova: Kirilometodievská bibliografija 1940–1980 (Sofie 1983); S. Nikolova: Kirilometodievská bibliografija 1516–1934 (Sofie 2003); průběžná bibliografie v časopise Byzantinoslavica od 1949, příl. Bibliographie, odd. 10. ■ **LITERATURA**: F. Dvorník: Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance (1933); V. Vavřínek: Staroslověnské životy Konstantina a Metoděje (1963); sb. Cyrillo-Methodiana. Zur Frühgeschichte des Christentums bei den Slawen 863–1963 (Kolín n. R., Štýrský Hradec 1964); Magna Moravia. Sborník k 1100. výročí příchodu byzantské mise na Moravu (1965); sb. Cyrillo-Methodianische Fragen. Slawische Philologie und Altertumskunde, Acta Congressus historiae Slavicae Salisburgensis in memoriam SS. Cyrilli et Methodii anno 1963 celebrati (Wiesbaden 1968); sb. Konstantin-Kyrill aus Thessalonike (Würzburg 1969); Konstantin-Kiril Filosof. Jubileum sborník po slučaj 1100-godišninata ot smárta mu (Sofie 1969); sb. Methodiana. Beiträge zur Zeit und Persönlichkeit, sowie zum Schicksal und Werk des hl. Method (Videň, Kolín n. R., Štýrský Hradec 1976); sb. Sveta brata Ciril in Metod v zgodovinskih virih (Lublaň 1985); sb. Velká Morava a počátky českoslověnské státnosti (1985); sb. Odkaz soluňských bratří (1987); sb. Christianity among the Slavs. The Heritage of Saints Cyril and Methodius (Řím 1988); sb. Symposium Methodianum. Beiträge der internationalen Tagung in Regensburg (Neuried 1988); sb. Legacy of Saints Cyril and Methodius to Kiev and Moscow (Soluň 1992). ■ J. Dobrovský in Cyrill und Method, der Slawen Apostel (1823; 1948 s tit. Cyril a Metod, apoštolové slovanští, ed. J. Vajs); O. M. Bodjanskij in O vremeni proischoždenija slavjanskich pismen (Moskva 1855); F. Rački in Vjiek i dje-

lovanje sv. Ćirila i Metodija, slovjenskih apoštolov (Záhřeb 1859); J. A. Ginzler in Geschichte der Slawenapostel Cyrill und Method und der slawischen Liturgie (Videň 1861); V. Bilbasov in Kirill i Mefodij po dokumentalnym istočnikam (Petrohrad 1868); L. Léger in Cyrille et Méthode (Paříž 1868); J. Golubinskij in Svjatyje Konstantin i Mefodij, pervoučiteli slavjanskije (Moskva 1885); V. Jagić in Vopros o Kirille i Mefodii v slavjanskoj filologii (Petrohrad 1885); Z. K. Goltz in Geschichte der Slawenapostel Konstantinus (Kyrillus) und Methodius. Quellenmässig untersucht und dargestellt (Gotha 1897); V. A. Lamanskij: Slavjanskoje žitije sv. Kirilla kak religiozno-epičeskoje proizvedenije i kak istoričeskij istočnik, Žurnal Ministerstva narodnogo prosvěščenija (Petrohrad) 1903, s. 345; F. Snopek in Konstantin-Cyrl a Metoděj, slovanští apoštolé (Olomouc 1908; 2. vyd. 1920 s tit. Sv. Cyril a Metoděj, apoštolé slovanští); N. V. Jastrebov in Sbornik istočnikov dlja istorii, žizni i dejatelnosti Kirilla i Mefodija, apostolov slavjanskich (Petrohrad 1911); A. Brückner in Die Wahrheit über die Slawenapostel (Tübingen 1913); V. Jagić in Entstehungsgeschichte der kirchenslawischen Sprache (Berlín 1913); P. A. Lavrov in Kyrilo ta Metodij v davnoslavjanskomu pysmenstvu (Kyjev 1928); F. Dvorník in Byzancia a Velká Morava, sb. Říša velkomoravská (1933); J. Stanislav in Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda (Bratislava 1933); F. Grivec in Vitae Constantini et Methodii versio latina, Acta Academiae Velehradensis 17, 1941, s. 1 a pokr.; P. Meyvaert, P. Devos: Trois énigmes cyrillo-méthodiennes de la Légende italique résolues grâce à un document inédit, Analecta Bollandiana (Brusel) 73, 1955; I. Ševčenko in The Definition of Philosophy in the Life of Saint Constantine, sb. For Roman Jakobson (Haag 1956); E. Georgiev in Kiril i Metodij, osnovopoložnici na slavjanskite literaturi (Sofie 1956); J. Bujnoch in Zwischen Rom und Byzanz (Štýrský Hradec, Videň, Kolín n. R. 1958; 2., dopln. vyd. 1972); T. Lehr-Spławiński: Żywoty Konstantina i Metodego (Poznaň 1959); F. Grivec in Konstantin und Method, Lehrer der Slawen (Wiesbaden 1960); Z. R. Dittrich in Christianity in Great-Moravia (Groningen 1962); V. Vavřínek: Staroslověnské životy Konstantina a Metoděje a panegyriky Řehoře z Nazianzu, LF 1962, s. 96; F. Dvorník in Byzantine Missions among the Slavs (New Brunswick 1970; čes. 1970 s tit. Byzantské misie u Slovanů); S. Nikolova: Sávremenno sástojanie na Kirilo-Metodievite proučvanija v čužbina, Spisanie na Bálgarskata akademija na naukite (Sofie) 1973, s. 21 a pokr.; B. N. Florja in Skazanija o načale slavjanskoj pismennosti (Moskva 1981); in sb. Ochránci Evropy (Řím 1981); V. Vavřínek, B. Zástěrová: Byzantium's Role in the Formation of Great Moravian Culture, Byzantinoslavica 1982, s. 161; S. B. Bernštejn in Konstantin Filosof i Mefodij (Moskva 1984); I. Petrović: I frammenti della Vita Constantini nei testi croati e russi, Byzantinoslavica 1985, s. 5;

H. G. Thümmel: Die Disputation über die Bilder in der Vita des Konstantin, tamtéž, s. 19; A. Avenarius: Die Ideologie der Byzantiner und un ihre Widerspiegelung in der Vita Constantini, tamtéž, s. 25; Ch. Trendafilov: Die altkirchenslawische Vita Constantini und die Traditionen der altslawischen Exegese, tamtéž, s. 33; P. Ratkoš: Die Sankt-Petrus-Kirmes in Grossmähren gemäss der Vita Methodii, tamtéž, s. 61; V. Kyas: Problém původního textu Ž. K. a M., Slavia 1985, s. 174; in Chiliada i sto godini ot smärtta na Metodij, Kirilo-metodievski studii 4 (Sofie 1987); J. Lešny in Konstantin i Metody – apostoľowie Słowian (Poznaň 1987); A. E. Tachiaos in Cyril and Methodius of Thessalonica. The acculturation of the Slavs (Soluň 1989); in sb. Meždunaroden simpozium 1100 godini ot blaženata končina na sv. Metodij 1, 2 (Sofie 1989); B. Zlámal: Slovanští apoštolové svatí Konstantin-Cyryl a Metoděj, sb. Bohemia sancta (1989); G. Ziffer: La tradizione della letteratura cirillometodiana, Ricerche slavistiche (Řím) 39–40, 1992–93, sv. 1, s. 263; V. Vavřínek: Učil se svatý Cyril na Krymu latinsky?, Slavia 2005, s. 141. – Viz též EDICE.

vva

Životy sv. Otců

2. polovina 14. století

Soubor prozaických legend.

Předlohou Ž. sv. O. byly latinské Vitae patrum, životopisy a výroky prvních křesťanských poustevníků, mnichů a řeholnic v Egyptě, Palestině a Sýrii; jádrem tohoto souboru, postupně vznikajícího od 4. století, jsou latinské překlady řeckých spisů pocházejících z různé doby a od různých autorů (jeho měnící se text ustálilo teprve vydání H. Rosweyda z 1615).

Český překlad, dochovaný v opisech z 15. století, obsahuje životopis sv. Antonína, Pavla Thébského, Malchův a sv. Hilariona, Historii mnichů egyptských (Historia monachorum in Aegypto), Výroky sv. Otců (Apophthegmata patrum), výtahy ze Sulpicia Severa a Cassiana, životopisy Simeona Stylity, sv. Eufrosyny a sv. Mariny a Chválu poustevnictví (Laus eremiticae vitae). – Vyprávění o sv. Janovi (zpracované podle Historia monachorum) obsahuje zbytky veršů a rýmů, které svědčí o tom, že před ním existoval nedochovaný přepis nikoli prozaický, ale veršovaný. V 1. polovině 15. století byly do češtiny nově přeloženy životopisy sv. Eufrosyny a sv. Mariny. V 16. století přeložil Vitae patrum do češtiny Řehoř Hrubý z Jelení.

EDICE: Staročeské Ž. sv. Otcův (1909, ed. E. Smetánka). – Ukázky in: Výbor z literatury české 1 (1845, sl. 1161); ant. Próza z doby Karla IV. (1938, ed. J. Vilikovský; novočes. úprava); Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957, ed. B. Havránek a J. Hrabák s jinými). ■

LITERATURA: V. Prach: Trosky staročeské rýmované legendy, sb. Rozpravy filologické věnované Janu Gebauerovi (1898); E. Smetánka: O staročeských Ž. sv. Otcův, Věstník KČSN 1904, s. 1 + in ed. Staročeské Ž. sv. Otcův (1909); F. Svejkský in Skupina veršovaných legend doby Karlovy, LF 1951, s. 278.

jl

Václav Žižala viz Václav Ž. Donovský
(Dodatky, 4. díl)

Otokar Žižka

* 27. 12. 1907 Poštorná u Břeclavi

† 5. 8. 1963 Praha

Básník milostné lyriky, krajinných obrazů Slovácka a expresivních veršů s tématy společenského zla a války, spoluautor básnických sbírek připravených společně s R. Žižkovou.

Podpisoval se i Otokar (někdy Otokar Z. nebo Z. O.) Žižka, ojedinele Iwo Ž. – Syn notáře, který žil v cizině; jeho nevlastní otec, povoláním advokát, zemřel 1918 na tuberkulózu. Ž. byl tehdy v primě břeclavského gymnázia a tento zážitek smrti ho na delší dobu poznamenal. Po maturitě 1928 vstoupil v Brně do kněžského semináře, po dvou letech přestoupil na brněnskou filoz. fakultu, studium však nedokončil; věnoval se především literatuře, publikoval v časopisech i knižně a pokoušel se vydávat bibliofilské knižnice. Po vykonání zkoušky učitelské způsobilosti učil na českých menšinových školách ve Velkých Hošticích u Opavy, pak v Krnově, 1938 (s působností od 1. 9.) byl přeložen jako ředitel menšinové školy do Rybníčka u Šternberka a po mobilizaci (byl nevoják) zastupoval ředitele v blízkém Újezdě; zde byli s manželkou zatčeni zfašizovanými Němci a po záboru pohraničí vyhoštěni za demarkační linii. Ž. pak působil až do konce války v Myslibořicích u Mor. Budějovic, účastnil se také odboje vydáváním a šířením letáků. 1945 se přestěhoval s rodinou do Prahy; učil na základní škole, byl i konzultantem

ministerstva školství (pro zřizování základních škol v pohraničí), současně na pražské filoz. fakultě dokončil studium (doktorát 1946 prací *Josef Chaloupka aneb Trosky křídél Ikarových*). Poté pracoval jako ředitel ústřední knihovny fakulty všeobecného lékařství. – V rozpětí 1928–48 vydával svou poezii i poezii své ženy R. Žižkové buď sám v bibliofilských edicích a soukromých tiscích mecenášů, nebo u bibliofilsky zaměřených nakladatelů a tiskařů (F. J. Müller, F. Obzina, třebíčský J. Filip, J. Picka aj.); některé sbírky vyšly pod patronací bibliofilských kroužků (Velké Hoštice, Krnov, Myslibořice), v nichž vůdčí roli měl sám Ž., pak i jeho žena. Oba se přátelili s malířem K. Svolinským, jenž se výtvarně podílel na několika jejich knížkách. Po 1948 Ž. již nepublikoval. Pohřben byl v Poštorné.

Dar obraznosti a pohotové zvládnání básnických forem se v Ž. díle projevil osobitým poetickým výrazem, také však značnou improvizací uvolněností až verbalismem. Inspiroval se různými podněty, zprvu mu byla blízká sociální poezie J. Wolkra, záhy se však přikláněl, zvláště v reflexivních verších, k symbolice a verši O. Březiny (svůj vztah tehdy vyjádřil i pseud. Otokar S. Březenský, užívaným v čas. příspěvcích). Po raném debutu *Květ ve váze* vydával v rychlém sledu další drobné svazky, do nichž vedle milostných a krajinných motivů pronikalo osobně prožívané téma smrti, zla i společenských příkoří. Sbírkky z 30. let přinesly nostalgicky podbarvenou poezii se vzpomínkami na prožitě lásky (*Elegie*), přibývalo v nich reflexivní lyriky a také reminiscenci rodného Slovácka (*Jaru našeptáno* aj.). Předzvěst hrozičho válečného nebezpečí vyjádřila expresivní skladba *Apokalypsa*, sbírky z let před Mnichovem (*Zem, nejkrásnější hvězda* aj.) obsahovaly verše úzkosti a děsu z dění ve světě, které oproti básním na oslavu života a lásky vyznívaly pateticky. Ž. se inspiroval rodným krajem, za okupace se tyto básnické návraty staly ještě častějšími (i ve společných sbírkách s R. Žižkovou). V poválečné poezii vedle projevu radosti z osvobození (včetně poděkování Rudé armádě) a vyznání lásky k životu a domovu stále znělo memento válečných hrůz (*Vraždění, Válka* aj.); nejpůsobivější však zůstával jako básník milostné lyriky a krajinných obrazů jižní Moravy. Nově pak začal zveřejňovat i prózy námětově těžící z pověstí Břeclavska (*Starosvětské vyprávění*

o bosorce Mare, též společně s R. Ž. *Z lučního kvítí*). – Řadu sbírek vydal Ž. ve společném autorství s R. Žižkovou (většinou bez uvedení autorství jednotlivých básní); v nich se tu více, tu méně projevila křehká lyričnost R. Ž. a osobitěji i obraznost O. Ž.

PSEUDONYM: Otokar S. Březenský (Slovácký obzor aj.). ■ PŘÍSPĚVKY in: Akord (1942); Archa (Olomouc 1929); Cesta (1929); Čes. dělník (1941–42); Lid. noviny (1927–30, 1940–43); Lit. noviny; Nár. práce (1939–43); Niva (Brno); Slovácký obzor (Hodonín); Středisko (Brno 1933); Studentský časopis; Zvon (1928–29); – posmrtně: sb. Tiché verše poštorenských básníků (1992). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: (vlastní práce:) Květ ve váze (BB 1928); Jižní Morava (BB 1928); Konec slavnosti (BB 1929); Žluté hudby (BB 1929); Hlas v mlze (BB 1929); Tvář v plamenech (BB 1930, podp. Iwo Žižka); Elegie (BB 1932); Zaklínač (BB 1932); Jaru našeptáno (BB 1933); Katedrály (BB 1933); Závrati (B 1933); Vína (BB 1934); Jablko pokryté polibky (BB 1934); Apokalypsa (BB 1935); Zem, nejkrásnější hvězda (BB 1938); Nad hlubinou (B 1938); Večerní píseň pro klavír (B 1941); Vraždění (BB 1945); Hněv (BB 1948); Tři básně (BB 1948); Starosvětské vyprávění o bosorce Mare (P 1948); – (společné práce s R. Žižkovou:) Bosorky pod břevlanským zámekem (BB 1938); Jde o život (BB 1938); Cesta v obilí (BB 1939); Žízeň prachu (BB b. d., 1940); Pšenice a hrozny (BB 1940); Dvojzpěv (BB 1941); Okouzlení (BB 1943); Vyšky (BB 1943); Válka (BB b. d., 1947); Z lučního kvítí (P 1947); Cesta lesem (BB b. d., 1948). – *Překlad*: Hrst rýže (1946, výběr z čínské lyriky). – *Výbor*: O. a R. Ž.: Vůně jablka (1941). ■ REDIGOVAL *knižnice* (s R. Žižkovou): Albatros (1938, 1945–48), Cukrová píšťalka (1946, 1 sv.). ■

BIBLIOGRAFIE: M. Holánková, J. Chmelová: O. Ž. Personální bibliografie k 80. výr. narození (Okres. knihovna Břeclav 1987, rozmnož.). ■ LITERATURA: (samost. práce:) ● ref. Květ ve váze: -pa (F. S. Procházka), Zvon 28, 1927/28, s. 575; J. V. Sedlák, Tribuna 21. 6. 1928 ●; ● ref. Konec slavnosti: -pa (F. S. Procházka), Zvon 29, 1928/29, s. 461; an., LitN 1929, č. 8; A. N. (Novák), LidN 23. 3. 1929; jz. (J. Zatloukal), Stan 1929, s. 31; V. P. (Prokúpek), Venkov 22. 9. 1929 ●; J. Bartuška: ref. Žluté hudby (i další sbírky), Archa 1929, s. 277; ● ref. Hlas v mlze: -pa (F. S. Procházka), Zvon 30, 1929/30, s. 658; M. (E. Masák), Archa 1930, s. 77 ●; ● ref. Elegie: J. V. P. (Pleva), Index 1932, s. 63; -or. (A. C. Nor), Rozhledy 1933, s. 8 ●; Z. Vavřík in O. Ž.: Zem, nejkrásnější hvězda (1938); ● ref. Zem, nejkrásnější hvězda: B. Slavík, Zvon 38, 1937/38, s. 721; kp. (K. Polák), PL 10. 9. 1938; J. Kohout (H. Bonn), KM 1939, s. 118; M. Dvořák, Akord 7, 1939/40, s. 164 (i ref. O. a R. Ž.: Jde o život); ühl (B. Mühlstein), Naše zprávy 1940, č. 88 ●; M. Dvořák: ref. Vraždění, Akord 12, 1945/46, s. 222;

há: ref. překl. Hrst rýže, Svob. noviny 23. 2. 1947; (společné sbírky s R. Žižkovou:) ● ref. Jde o život: AMP. (A. M. Píša), Nár. práce 17. 2. 1939; P. Bok (B. Václavěk), Index 1939, s. 36; B. Slavík, LidN 19. 6. 1939; J. V. S. (Sedlák), Venkov 22. 7. 1939 ●; ● ref. Cesta v obilí: B. Slavík, LidN 26. 12. 1939; K. P. (Polák), Nár. práce 6. 1. 1940 ●; ● ref. Žízeň prachu: B. Slavík, LidN 16. 9. 1940; amp. (A. M. Píša), Nár. práce 21. 10. 1940 ●; ● ref. Vůně jablka: P. Bojar, Studentský časopis 20, 1940/41, s. 294; J. Heyduk, LidN 18. 5. 1941, příl.; strn. (J. Strnadel), Nár. práce 22. 6. 1941, příl.; P. Štěpánek, Řád 1941, s. 327; M. Dvořák, Akord 9, 1941/42, s. 74 ●; J. Červinka: ref. Výšky, Akord 10, 1942/43, s. 383; ● ref. Okouzlení: M. D. (Dočekal, dub.), Akord 11, 1943/44, s. 155; J. Morák, Řád 1944, s. 42 ●; ● ref. Válka: A. M. Píša, Kytice 1947, s. 280; -hzk (J. Honzík), Práce 19. 8. 1947; -ta (E. Frynta), LD 7. 9. 1947 ●; jmč (J. Mikulič): Nedožitě pětadesátiny O. Ž., NŽ (Břeclav) 1973, č. 2; (vr). (V. Richter): Zapomenutý slovácký básník, Zeměd. noviny 28. 8. 1973; jm (J. Mikulič): Poštorenský básník O. Ž., Břeclavský zpravodaj 1982, říjen + Miloval rodnou Poštornou, Malovaný kraj 1984, č. 1 + Vzpomínáme poštorenského básníka, tamtéž 1993, č. 1 + Víno malířů a básníků (o přátelství O. Ž. s malířem R. Gajdošem), tamtéž 1993, č. 3; -bk- (B. Kolář): V Rybníčku žili básníci, Hanácké noviny 3. 2. 1994; R. Ferenc: O. Ž. a Poštorná, Malovaný kraj 1997, č. 6.

ls, et

Růžena Žižková

* 9. 7. 1918 *Ivančice*

Básnířka milostné, rodinné i společensky aktuální poezie, spoluautorka básnických sbírek přípravných společně s O. Žižkou.

Roz. Blechová. – Dcera hrnčíře. V rodišti navštěvovala základní a měšťanskou školu, v Brně 1933–34 odbornou školu pro ženská povolání, studium z finančních důvodů nedokončila. 1937 se provdala za básníka a učitele O. Žižku, s nímž sdílela jeho působiště, zprvu na českých menšinových školách; 1938 v době mobilizace a záboru pohraničí je v Újezdě u Šternberka tamní Němci uvěznila a následně vykázali do vnitrozemí, pak žili až do konce války v Myslibořicích u Mor. Budějovic, 1945 se přestěhovali do Prahy. Od sklonku 30. let publikovala poezii a se svým manželem spolupracovala na vydávání převážně bibliofilských titulů a knižnic. V Praze 1947–48 absolvovala na pedagogické fakultě kurs zaměřený na předškolní výchovu a po získání učitelské způsobilosti se

stala učitelkou a od 1949 ředitelkou mateřské školy. Od 1958 studovala tento obor na pedagogické škole pro pracující (mat. 1961) a 1965–68 jako posluchačka dálkového studia na pedagogické fakultě; 1976 získala na filoz. fakultě doktorát prací *Rozvíjení řeči a myšlení dítěte předškolního věku jako součást přípravy na vstup do I. ročníku ZDŠ*. Léta působila jako ředitelka experimentální školy při Výzkumném pedagogickém ústavu v Praze, získané poznatky předávala v četných přednáškách (i pro rozhlas a televizi) a hospitujícím odborníkům z domova i z ciziny.

Ž. debutovala souborem sedmi milostných básní *Bílý akt*, v jejichž nehledaných variacích projevila jemnou senzibilitu i cit pro melodický tvar (cyklus byl zhudebněn V. Ambrosem). Z téže doby pocházejí panegyrické rondely k uctění díla a osobnosti T. G. Masaryka. Kniha veršů *Žebrácká hůl* vypovídala o bolestném prožitku ztráty národní svobody a zároveň i o pocitu útěchy nacházené v rodinném štěstí a v radosti z mateřství. Takové ladění převážilo i ve sbírce z doby okupace *Broskvové jitro*, která byla doplněna milostnými básněmi převzatými z prvotiny. Mimoto Ž. spolupracovala na sbírkách vydaných společně s O. Žižkou (autorství jednotlivých básní bylo uváděno jen výjimečně, např. ve sbírkách *Okouzlení a Výšky*); ke zdařilejším patřily ty, v nichž se plněji uplatnily přednosti obou básnických individualit.

PŘÍSPĚVKY in: Akord (1942); Lid. noviny (1940–42); Nár. práce (1939–42). ■ KNIŽNĚ. *Poezie*: Bílý akt (1937; 1942 rozšíř. in *Broskvové jitro*); Rondely za T. G. M. (1937; 1938 in společná sb. s O. Ž. *Jde o život*); *Žebrácká hůl* (1939); *Broskvové jitro* (1942); Zlomky a drobné básně (b. d., 1946, parafráze na poezii G. G. Byrona); – sbírky vydané společně s O. Žižkou viz heslo Otokar Žižka. – *Výbor*: O. a R. Ž.: Vůně jablka (1941). ■ REDIGOVALA *knižnice*: Albatros (1938, 1945–48, s O. Žižkou), Slunečnice (1945–48), Cukrová píšťalka (1946, 1 sv., s O. Žižkou). ■

LITERATURA: ● ref. Bílý akt: V. T. (Tichý), PL 25. 6. 1937; A. N. (Novák), LidN 12. 9. 1937; O. Tichý, Rozhledy 1937, s. 191; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 38, 1937/38, s. 207 ●; ● ref. Rondely za T. G. M.: vbk. (V. Běhounek), PL 18. 1. 1938; sl. (J. Strnadel), Ranní noviny 6. 4. 1938 ●; ● ref. *Žebrácká hůl*: kp. (K. Polák), Nár. práce 10. 9. 1939; B. Slavík, LidN 25. 9. 1939 ●; ref. společných prací s O. Žižkou viz heslo Otokar Žižka.

ls, et

Marie Žlábková

* 17. 2. 1883 *Velký Zdíkov* (Zdíkov)
u Vimperka
† 1963 *České Budějovice*

Autorka didaktických próz a divadelních her určených dětem a mládeži.

Provd. Höfnerová, podepisovala se i M. Žlábková-Lešetická, M. Höfnerová-Žlábková nebo Maria Höfnerová-Žlábková z rodu Lešetických. Údaje o jejím úmrtí se nepodařilo blíže ověřit. – Nejstarší z osmi dětí řídicího učitele, pedagogického činovníka a autora didaktických prací J. E. Žlábka (1850–1931); neteř spisovatele E. Lešehrada. Obecnou školu navštěvovala ve Zdíkově, měšťanskou v Čes. Budějovicích, kam se rodina přestěhovala. Poté zde studovala na soukromém učitelském ústavu, maturitu složila 1904 na Státním ústavu učitelek v Praze, zkoušku způsobilosti vykonala pro obecné školy 1907, pro měšťanské (z přírodních věd) 1911. Jako odborná učitelka působila na měšťanské škole v Čes. Budějovicích (do 1927), na měšťanské dívčí škole v Humpolci, kde se stala ředitelkou (1930), od 1933 byla ředitelkou hospodyňské školy ve Strakonících a 1934–37 v Hlinsku, po osvětové přednášce o pohlavní výchově byla napadena v místním tisku (*Lidové listy* 16., 23. a 26. 6. 1937), přeložena do Vodňan a pak do Netolic (1938 sice vyhrála soudní spor, ale z veřejného života se stáhla a 1939 odešla do penze). 1937–41 žila v zámku Kratochvíle u Netolic, 1941 se přestěhovala do Roztok u Prahy. 1924 podnikla studijní cestu do Německa a Belgie. Byla hudebně nadaná, mj. se učila sólový zpěv u A. Šebestíka. Spolupracovala s *Časopisem učitelek* (především v 2. polovině 20. let). Působila ve vedení spolku učitelů duchovnědných směrů, byla členkou Spolku čes. spisovatelů beletristů *Máj* a *Svatoboru*. – Jejím manželem byl spisovatel a publicista Emanuel Vojtěch H. (1873–1947), mj. autor básnických sbírek *Básně Terra* (1938) a *Zpěvy našeho domova* (1940).

Ž. psala pro děti výchovně zaměřené pohádky a příběhy (*Z čarovného kornoutku, Do říše divů, Rozsypané hvězdičky, O zlatém kruhu*), ve kterých většinou propojovala přírodní motivy nebo svět náhle ožívajících předmětů s pohádkovým krajem skřítků a lesních žen (popř. andělíčků) i s všedním životem lidí, hlavně dětí; se zvláštním zálibením líčila alchymistické

prostředí. Několik příběhů populárních loutkových postaviček, doplněných básničkami, shrnula do knihy *Kašpárkova dobrodružství*. Dospívajícím dívkám určila povídky s milostnou tematikou často spjatou s osudovou úlohou nějakého talismanu (*Rozžatá i zhaslá světla*). Bojem dobra a zla, myšlenkou znovuzrození a odpykání vin se Ž. zabývala v divadelních hrách s novozákonní tematikou (velikonoční *Dar Hospodinův*, veršovaná pastýřská hra *K Němu*) i v antimilitaristicky zacíleném patectickém monologu matky (*Matka*). Dramatické práce Ž. byly obvykle doplněny hudební složkou, byla též autorkou textů mší, hymen, sborů a písní (s hudbou A. Ptáčka, V. Karbulky, M. Vlasáka, B. Wiedermanna aj.). Kromě beletrie (též básně) publikované převážně v regionálním tisku psala i životopisné články (např. o E. Krásnohorské), referáty o knihách a mravoučné články nabádající k ušlechtilému životu. – Ve svých soupisech literárních děl Ž. uvádí romány (*Omilostněná, Kocour muzikant*), melodramy a divadelní hry (*Karneol, Doktor Illuminatissimus, Zlatý strýček, Radiový zázrak, Pan ředitel, Světloňoš* aj.), jejichž knižní vydání nebo inscenování na profesionální scéně se nepodařilo zjistit.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jana, Jana z Lizu, Jan z Lizu, Karneol, Lučavka; M. Ž., Ž. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Budivoj* (Čes. Budějovice); *Časopis učitelek* (od 1921; mj. čl.: 1926 *Naše největší žena*, 1928 *Tomáš G. Masaryk, Emanuel Lešehrad*); kal. *Český zápas* na r. 1928; *Jihočes. listy* (Čes. Budějovice); *Kalendář Nár. divadla v Praze* (1926); *Krystal* (1925); *Malý Čechoslovák* (1923–33; 1925–26 *P. Lucifer* či *Světloňoš*); *Malý čtenář* (1933–34, *P. Karneol, Malý alchymista*); *Mladá stráž* (Plzeň 1921–26); *Mládí*; *Ohlas* od Nežárky (Jindř. Hradec 1923); *Osvobození* (Pardubice 1926); *Písecký obzor*; *Politika*; *Pomoc rodině* (Liberec 1935); *Prácheň* (Strakonice 1932–33; 1933 *P. Eliščin karneol*); *Prácheňský kraj* (Písek); *Psyché*; *Revue šťastných lidí*; *Skaut-Junák* (1931); *Tribuna* (1922); *Úsvit*; *Venkov* (1924–26, i příl. *Dětská zahrádka*); *Volná myšlenka*; *Zlatá stezka* (Vodňany 1933). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Z čarovného kornoutku* (pohádky, 1919); *Do říše divů* (D pro ml., 1920, hudba G. Roob, prem. 1921 *Videň*); *Rozžatá i zhaslá světla* (PP pro ml., 1921); *Rozsypané hvězdičky* (pohádky, 1923); *O myších vouskách* (pohádka, 1923); *Kašpárkova dobrodružství* (PP pro ml., 1924); *Matka* (D 1925, hudba A. Ptáček; 2. vyd. společně s D K Němu, b. d., 1938); *O zlatém kruhu* (pohádka, 1925; 1929 in *O zlatém kruhu* a jiné pohádky a povídky); *O zlatém kruhu* a jiné pohádky a povídky (1929). – *Ostatní práce*: *Duše české ženy* (1924). ■ SCÉNIC-KY. *Hra*: *Dar Hospodinův* (1938, hudba M. Vlasák). ■

LITERATURA: M. Mrázková, E. Šabatková; M. Höfnerová-Ž. (1883–?). Soupis osobního fondu (LA PNP 2005). ■ Promyk. (H. Sedláček): ref. Z čarovného kornoutku, Úhor 1920, s. 7; ● ref. Kašpárkova dobrodružství: L. Tůma, NL 30. 11. 1924; L-rk. (K. Lemberk), Čes. zápas 1924, č. 49; Q. M. Vyskočil, Úhor 1925, s. 29; V.F. Suk, tamtéž ●; V. Brtník: ref. Matka, Venkov 3. 3. 1925; an.: M. Ž., Náš domov 1926, č. 8; an.: ref. O zlatém kruhu a jiné pohádky a povídky, Úhor 1930, s. 40; an.: Padesát let M. Ž., Časopis učitel 41, 1933/34, s. 124; J. Fritsch: M. H.-Ž., Zlatá stezka 13, 1939/40, s. 112; H. Kopáčová: M. Ž. mravně pohoršující?, Zlatá stezka 6, 1999, s. 233, a 7, 2000, s. 175.

ik

Josef Žofka

* 4. 7. 1849 Putim
† 12. 3. 1914 Písek

Autor veseloher ze soudobého městského prostředí a venkovských dramát pro ochotnické scény.

Vystudoval gymnázium v Písku a právnickou fakultu v Praze (JUDr. 1882). Soudní praxi absolvoval v Olomouci, poté pracoval jako advokátní koncipient v Písku, Plzni a Nepomuku. Advokátní kancelář si zřídil v Písku, kde působil po mnoho let jako člen obecního zastupitelstva (mj. usiloval o postavení důstojné budovy místního divadla).

Zpočátku se věnoval výhradně veselohernímu žánru (*Básník sokem*, *Nemilé návštěvy*, *Krásná Helena*). Tradiční dobové schéma frašky, založené na situačním omylu, záměně a odhalení, rozvíjel ve spletitých dějích s milostnými zápletkami, umístěných do soudobého měšťanského prostředí. Ve veselohrách *V paláci šlechtickém* a *Kdo bude purkmistrem* se projevila i snaha o satirické zachycení společenských jevů (konfrontace odlišných životních stylů, pinoživé usilování o moc). Dramata *U Hesounů* a *Lajdáci* jsou situována do větší jihočeské vesnice; střet řádu jejího konzervativního života a stále silněji pronikajících zhoubných vlivů městského prostředí v nich nevyhnutelně spěje k tragédii. Jejich místy nepřehledně bující děj je vyvažován příroznými promluvami, jež využívají obecné češtiny a lidové krajové mluvy.

KNÍŽNĚ. *Hry*: *Básník sokem* (1874); *Nemilé návštěvy* (1877); *Krásná Helena* (1880); (jako *Dramatické spisy 1–5*): *V paláci šlechtickém* (1895); *Jenom ne do lázní* (1895); *U Hesounů* (1896); *Lajdáci* (1898); *Kdo bude purkmistrem* (b. d., 1909). ■

LITERATURA: an.: ref. Krásná Helena, Světozor 1880, s. 286; an.: Pan J. Ž., *dramatický spisovatel...*, *Divadelní listy* 1882, s. 101.

jip

Franta Župan

* 23. 5. 1858 *Běštín* u Hořovic
† 13. 1. 1929 *Kolín*

Prozaik, humorista z okruhu časopisu I. Herrmanna Švanda dudák z přelomu 19. a 20. století.

VI. jm. František Procházka. Takto podepisoval většinu svých beletristických prací, v širokou známost však vešel čtyřdílným příběhem malého chlapce Pepánek nezdarou vydaným pod pseud. Franta Župan. Ten údajně vymyslel I. Herrmann, když P. zapomněl podepsat svůj příspěvek pro Švandu dudáka. – Syn sedláka; do školy začal chodit v Hostomicích u Hořovic, pak absolvoval pražské Akademické gymnázium a 1879–83 studoval obor čeština–dějepis na filoz. fakultě v Praze. Tam si též odsloužil rok dobrovolné vojenské služby. Nejprve 1884–85 byl učitelem v hraběcí rodině Thurn-Taxisů v bulharském Plovdivu, od 1886 na českých středních školách: jako zkušební kandidát krátce na pražském Akademickém gymnáziu, od listopadu 1886 jako suplující učitel v Olomouci, 1887/88 v Třebíči a pak v Brně; 1895 získal definitivu a působil na vyšší reálce v Novém Městě na Moravě, 1901–17 učil na gymnáziu v Kolíně, kde se spřátelil se spisovatelem K. Legerem. Od 1916 byl jmenován školním radou. Byl členem Umělecké besedy a od 1882 pracoval ve výboru jejího literárního odboru.

Ačkoli Ž. vstoupil do literatury jako autor historických prací (povídka *Miroslava z Lestkova* líčí milostný příběh z 15. století, jehož historičnost je založena na konfliktu dvou náboženských vyznání, próza *Z Přeslavského dvora* zachycuje mocenský zápas o bulharský trůn v 9. století), těžiště jeho díla spočívá v žánrově a tematicky pestré tvorbě humoristické, jejíž náznaky jsou patrné již v prvních prózách. Jeho humoristické povídky, obrázky z vojenského života (*Humoresky*), humoresky z maloměstského prostředí (*Po stopě pravdy*), bajky i krátké satiry mřící na obecně lidské slabosti i společenské nepravosti (*V pavučině satiry*) vesměs charakterizuje dobový žánrový realismus, jenž autora sblízuje s tvorbou I. Herrman-

na a s jeho časopisem Švanda dudák, kde Ž. většinu svých próz původně tiskl. V některých číslech povídkových souborů se projevuje i cit pro psychologii postav, vnímavý vztah k přírodě a sklon ke grotesknosti (*S průvodem rolníček*). Ten se uplatnil i v jediném pokusu o veselohru ze současnosti (napsanou společně s K. Legerem), pokoušející se předvést rodinné drama vzniklé vpádem dravých měšťáků do klidného venkovského života (*Vpád*). Vše se pak prolnulo v poetických a námětově neobvyklých pohádkách laděných do teskné melancholie (*Pohádky a povídky*) a zejména v nejvýznamnějším Ž. díle *Pepánek nezdara*. Čtyřdílné vyprávění s ústřední postavou zdravého vesnického nezbedy je zasazeno do kraje autorova rodného Podbrdská 60. a počátku 70. let 19. století. Dětská dobrodružství jsou líčena s životní moudrostí projevující se shovívavou laskavostí a pochopením pro dětskou psychiku. Výchova humorem a satirou tu nahrazuje didaxi, příznačnou pro dětskou literaturu té doby. Svět dětí je přirozeně spjat s životem dospělých, jejichž počínání autor leckdy sleduje s kritickou ironií. V posledním díle se charakter vyprávění mění. Ž. zájem se přesouvá od rozsmarných dětských příběhů ke kritice společenských poměrů tehdejšího venkova. Jako celek tvoří kronika živý a poutavý realistický obraz vesnice 2. poloviny 19. století s řadou rázovitých lidových charakterů.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Arne Potápka, Cyrill Makovec, Dr. Mořtal, Fra Martinkovič, Fra Martinovič, Fra-Martinovič, František Lipín, František Župan, Jaroslav Koláček, Jaroslav Kozák, Mašukulumbus dr. Motal, Petr, Vítězslav Lipín, Vojtěch Svoboda; F. P., F. Ž. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy času (1900); Besedy lidu (1901); Dělnická osvěta (1909); Domácí hospodyně (Olomouc); Humorist. listy (70. léta); Květy (1883–87, 1892, 1897); Nár. listy (1883); Osvěta (1899–1901); Paleček (1874); Ruch (1883–84); Střední škola (1923); Švanda dudák (1883, 1898–1902); Včelka (1888); Věstník Klubu českosl. turistů v Kolíně (1928); Výr. zpráva reálného a vyššího gymnázia v Kolíně (1909, 1916; 1909 k 60. jubileu panovníka, 1916 Pamětní list o účasti ústavu na válce a událostech s ní souvisejících); Výr. zpráva vyšší zemské reálky v Novém Městě (druhá 1896, pátá 1899; 1899 Metodický výklad básní z Bartošových českých čítanek); Zábavné listy (1884); Zlatá brána (1924); Zora (Brno 1882); Zprávy o zasedání KČSN v Praze (1882, O menších spisech Petra z Mladenovic); Zvon (1903–13, 1919). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (většinou podp. F. Procházka): Miroslava z Lestkova (P 1881); Humoresky 1, 2 (PP 1885, spr. 1884, 1. Z jednoroční vojny, 2. Různé);

Z Přeslavského dvora (P b. d., 1885); Létací Slovan (PP 1891); Z dětských snů (PP 1891); Vzpomínky (PP 1893); Z různých pamětí (PP 1894); Dle přírody (PP 1894); Vpád (D 1901, s K. Legerem, prem. 1899); Po stopě pravdy (PP b. d., 1901); V pavučině satiry (PP 1905, pseud. F. Župan); Pepánek nezdara 1–4 (P, 1. Starším bratrem 1907, 2. Školákem 1917, 3. Lojzík vychovatelem 1917, 4. Kontracht velkého dědečka 1921, pseud. Franta Župan; upr. vyd. 1957, ed. F. Pilař); S průvodem rolníček (PP 1908); Pohádky a povídky 1, 2 (1920, pseud. F. Župan). ■

LITERATURA: ● ref. Miroslava z Lestkova: F. Schulz, Osvěta 1882, s. 279; Kk. (J. Kalousek), Pokrok 19. 2. 1882; J. Herben, Ruch 1882, s. 47 ●; ● ref. Humoresky: -n, Světozor 1884, s. 607; E. Miřiovský, Zlatá Praha 1884, příl., s. 206; V. Drbohlav, Hlídká lit. 1885, s. 25; S. (S. Čech), Květy 1885, sv. 2, s. 628; J. F. Vrba (F. Dlouhý), Lit. listy 1885, s. 60; F. Bílý, Osvěta 1885, s. 281 ●; ● ref. Z Přeslavského dvora: J. Litera (J. Herben), Hlas národa 30. 5. 1886, Č., Lit. listy 1886, s. 194 ●; O. Viglic (V. Otomar): ref. Vzpomínky, Dle přírody, Niva 4, 1893/94, s. 160; J. Karásek: ref. Z různých pamětí, Lit. listy 1895, s. 152; ● ref. Vpád: Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 16, 1898/99, s. 623; P., Světozor 33, 1898/99, s. 588; N-k (J. Kamper), Čes. revue 3, 1899/1900, s. 364; Dugazon, Lumír 28, 1899/1900, s. 60; F. V. Krejčí, Rozhledy 9, 1899/1900, s. 161; A. Kraus, Das literarische Echo 2, 1899/1900, s. 517 ●; ● ref. V pavučině satiry: -áský., Zvon 6, 1905/06, s. 78; J. Božek, Osvěta 1906, s. 457 ●; ● ref. Pepánek nezdara 1–4: Ds. (J. D. Konrád), Máj 5, 1906/07, s. 470; fs. (F. Sekanina), Zvon 7, 1906/07, s. 413; F. V. Vykoukal, Osvěta 1907, s. 461; -c-, Topičův sborník 4, 1916/17, s. 137; Kaz (F. S. Procházka), Zvon 17, 1916/17, s. 139 + 19, 1918/19, s. 110 + 21, 1920/21, s. 587; A. Novák, Venkov 3. 7. 1917; Míl, Topičův sborník 6, 1918/19, s. 88; K. Sezima, Lumír 1922, s. 50 ●; F. Sekanina: ref. S průvodem rolníček, Zvon 9, 1908/09, s. 46; I. Herrmann in F. Ž.: Pepánek nezdara (1917); ● k šedesátinám: -m-, Topičův sborník 5, 1917/18, s. 424; K. M., Zvon 18, 1917/18, s. 489; an., Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 419 ●; ● ref. Pohádky a povídky: K. H. (Hikl), Naše doba 28, 1920/21, s. 300; Kaz (F. S. Procházka), Zvon 21, 1920/21, s. 14 a 321; J. Vrba, Pramen 1921, s. 37 ●; ● k sedmdesátinám: drb. (J. Borecký), Zvon 28, 1927/28, s. 504; an., Lit. rozhledy 12, 1927/28, s. 297; I. Herrmann, Hlas demokracie 19. 5. 1928; ne (A. Novák), LidN 23. 5. 1928; -vh- (M. Hýsek), NL 23. 5. 1928 ●; ● nekrology: V. Brtník, Zvon 29, 1928/29, s. 299; -vh- (M. Hýsek), Lumír 55, 1928/29, s. 330; od, LidN 14. 1. 1929; lka, NO 17. 1. 1929; K. J. B., Slavische Rundschau, 1929, s. 243 ●; K. Štorch: Vzpomínky na učitele, RA 4, 1928/29, s. 175; -bř: Spisovatel Pepánka nezdary, F. Ž. jako profesor, LidN 17. 1. 1929 (odpol.); A. Kurt (R. Marek): F. Ž., Věstník odboru Klubu českosl. turistů v Kolíně 1929, s. 1 a 25; F. Pražák: Dětství autora Pepánka nezdary, LidN 26. 1. 1929 (odpol.) → Paměti českých spisovatelů z dětství (1946); -bř: Básník Karel Leger (o přátelství

s F. Ž.), LidN 20. 9. 1929 (odpol.); R. Marek in Kolínští beletristé (1940); V. Tichý: Humorista málem zapomenutý, Dar 1948, č. 5; F. Hampl: Humoristův odkaz, ZM 1, 1956/57, s. 210; F. Pilař in F. Ž.: Pepánek nezdara (1957, 1967); J. Červenka: Pepánek nezdara, sb. Klíč ke knihám Klubu mladých čtenářů 1 (1968); F. Hampl: Autor Pepánka nezdary, in Dobrodružství Jaroslava Seiferta (1969); F. D. Bulánek (-Dlouhán): Obecný jazyk v knihách pro mládež, LD 17. 12. 1977; J. Hrabáková: K otázkám vývoje prózy s dětským hrdinou, SPF UK Praha. Filologické studie 12, 1984; (ns): Děti mají svůj svět, Ladění 1999, č. 1; F. Všeticka: Tetralogie F. Š., Ladění 2004, č. 1.

mu

Filip Cyril Župka

* 7. 6. 1885 *Ivanovice* (I. na Hané) u Vyškova
† 3. 4. 1964 *Kostelec na Hané* u Prostějova

Básník ovlivněný naturalismem, prozaik a autor literatury pro děti, tematicky čerpající z Prostějovska; knihovník.

Narodil se v rodině stolaře jako prostřední ze tří synů. Když mu byly čtyři roky, přestěhovala se rodina do Prostějova; zde po vychození obecné školy začal studovat na vyšší reálce, pokračoval v Lipníku n. Bečvou. Po otcově smrti z hmotných důvodů studia přerušil a pracoval jako korektor. Po maturitě (1912) se stal sekretářem Okresní jednoty živnostenských společenstev v Prostějově a Kyjově a doplňoval si vzdělání v informačních živnostensko-právních kursech pro tajemníky obchodních grémií a složil maturitu na obchodní akademii. Za 1. světové války byl na frontě (1915 Polsko, 1917 Bosna), po návratu studoval na vyšší obchodní škole v Praze (1917–20), odmaturoval též na prostějovském klasickém gymnáziu (1922). Od 1920 byl městským knihovníkem v Prostějově, kde setrval až do předčasného penzionování (1944). Poté žil v Kostelci na Hané a sám si tiskl řadu let novoročenky a různé bibeloty. 1909 podnikl cestu do Polska a Ruska. Jako člen se zapojil do činnosti olomoucké Družiny literární a umělecké. Pohřben byl v Kostelci na Hané.

Počáteční období Ž. tvorby poznamenal vliv naturalismu a romantizující patos, spojující obrazy bídy a utrpení s buřičskou sociální notou, ovlivněnou v jednoduchých epických verších prvotiny poezí P. Bezruče. Hořký pesimismus se v dialogizovaném básnickém dramatu

s pseudofilozofickými prvky (*Ortel*) stupňuje až k drastickému zpodobení zmaru obou starých protagonistů. Pověst o Macoše situoval Ž. do časů loupeživých rytířů a tragických vášní v epické básni *Propast*, formálně i obsahově závislé na Máchově Máji. Příběhy životních ztroskotanců (*Padla a jiná próza*) se už posunuly směrem k realističtějšímu zobrazení. Po delší odmlce se Ž. přiklonil k próze; výjimkou byla sbírka *Veliký okamžik*, jež shromáždila časopisecky publikované básně s intimními, sociálními a přírodními motivy, s válečnými reminiscencemi a oslavou svobody. V bezprostředně vyprávěných povídkách, vázaných na region, s přesně odpozorovanými situacemi (*Panna z mořské pěny...*), Ž. zpracovával na dramatických osudech příslušníků chudých i měšťanských vrstev téma citové a mravní odpovědnosti. Pokus o společenský román s dějovou osnovou zhoubného vlivu žen lehkých mravů na otce rodin (*Démon žena*) naopak trpí vágností a konvenčností. Beletrii pro mládež, v níž využíval dětských říkanek a nářečí, koncipoval jako volný sled výjevů buď ze života dětí venkovské komunity rodného kraje (*Ševcovská pohádka*), nebo jako žánrové obrázky (*Čudilova vojna...*) či delší prózy antropomorfizované fauny a flory (*Dobrodružství bílého havrana*, *Melmedova rodina*). Na konkrétních projevech zvířecích hrdinů nenásilně demonstroval své výchovné sdělení o potřebnosti užitečné práce a nutnosti se osamostatnit. – Několik údajně vydaných Ž. prací není bibliograficky doloženo: *Žena mesiáš* (1928), *Erotická dobrodružka* (1928), *Hugugugu, poustevníček* (1930), *Květy krve* (1931), *Kormidelník Ogram* (1934). Další práce zůstaly v rukopisech (*Kostelecké povídky*, *Maska smrti a jiné zvrácenosti*, *Na evropskou Aljašku*, *Odvážná sázka*, *Potopená hora* a jiné historie, *Povídky pro dívky* aj.).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: F. A. Smirnov (Českosl. deník, Moravskoslezský deník, Mor. noviny aj.), I. Novický (Cesta, Pokrok), Ivan Novic, Ivan Novický, Jan Novický, Merylič, Murylič (Moravskoslezský deník), Žuk, Žulíč; F. C. Ž. (Hlasy z Hané), in, p., pk. (Hlasy z Hané aj.), -pla- (Hlasy z Hané aj.), up (v denících). ■ PŘÍSPĚVKY in: *Anděl strážný* (Brno 1936, 1939; 1936 v příl. P pro ml. Ševcovská pohádka, i sep.; 1939, v příl. R pro ml. Melmedova rodina, i sep.); *Cesta* (1918–19, 1922–23); Českosl. deník; *Domov* (Brno); *Hlasy z Hané* (Prostějov); *Hlubina* (Habry 1922); *Lid. noviny* (1920, 1924–25); *Malý čtenář* (1912–19, 1925, 1931–33); *Mor. noviny* (Brno);

Žuvniček

Moravskoslezský deník (Mor. Ostrava); Nár. listy (1920); Novina (1909); Pokrok (Prostějov); Pozor (Olomouc); Socialistická budoucnost; Srdíčko; Světla (Prostějov); Svoboda (Brno); Zvon (1921–25, 1929–39); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Písně bídy (BB 1909); Padla a jiná próza (PP b. d., 1911); Ortel (D b. d., 1912); Propast (B b. d., 1912); Oko (B 1920 ← Písně bídy); Dobrodružství bílého havrana (P pro ml., 1923; 1960 upr. vyd. s tit. Bílý havran); Démon žena (R 1925); Čudilova vojna a jiné čtení (PP pro ml., 1925); Veliký okamžik (BB 1925); Panna z mořské pěny a jiná beletrie (PP 1928); Ježův hrad (B 1932); mimoto drobné autotisky: Novoroční adresa 1940; Analekty Až. Župkova rodinná kronika (1940); Novoročenka 1942 aj. – *Ostatní práce*: Biografické momenty z historie lidových knihoven (1921). ■ SCÉNICKY. *Hra*: Trny (Prostějov kolem 1910). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Světla (1909–10), Zora (Lipník n. Bečvou 1913, 1 č.), Pokrok (1918–19). ■

LITERATURA: ● ref. Písně bídy: K. Fiala, MR 1909/10, sv. 22, s. 278; K. Híkl, Přehled 8, 1909/10, s. 528; -vh- (M. Hýsek), Naše doba 20, 1912/13, s. 872 ●; M. Rutte: ref. Ortel, MR 1910/11, sv. 23, s. 472; ● ref. Propast: -a-, Máj 11, 1912/13, s. 424; R. Medek, MR 1912/13, sv. 26, s. 237 ●; ● ref. Dobrodružství bílého havrana: Rčk. (A. Roček), Lumír 1923, s. 443; N. M., Zvon 24, 1923/24, s. 250 ●; ● ref. Čudilova vojna a jiné čtení: M. (E. Masák), Archa 1925, s. 367; Svbd. (O. Svoboda), Úhor 1925, s. 169 ●; V. Ethen in Portréty a siluety 1 (1926, s. 143); -pa- (F. S. Procházka): ref. Veliký okamžik, Zvon 27, 1926/27, s. 405; drb. (J. Borecký): ref. Ševcovská pohádka, Zvon 36, 1935/36, s. 447; O. Svozil, S. Vrbík in alm. Poselství (Olomouc 1938, s. 402); ka: Tiskař – samouk (o Ž. autotiscích), LidN 27. 3. 1942; ● ref. Bílý havran: P. Kubát, Červený květ 1960, s. 191; K. Černý, ZM 1960, s. 561; A. Mrvka, Komenský 85, 1960/61, č. 6, obálka ●; M. Blahynka: Putování za Ž. ... (pátání po Ž. pozůstalosti), Ostravský večerník 26. 6. 1969; jš.: Plodný literát a knihovník, Kulturní zprávy. Prostějovsko – Německo – Konicko 1995, červen.

sb

Josef Žuvniček

* 3. 1. 1865 *Smíchov* (Praha-S.)

† 13. 2. 1939 *Domažlice*

Autor fejetonů a črt vztahujících se především k Chodsku, dramatik písničkář převážně pro mládež.

Po maturitě (1884) odešel ze zdravotních důvodů (na radu J. Thomayera) na Šumavu, byl nejprve podučitelem v Trhanově (stýkal se s J. F. Hruškou aj.) a pak učil v Domažlicích (od

1887); tam působil (s výjimkou krátkého pobytu v Sedlčanech, 1905 jmenován okresním školním inspektorem) až do svého penzionování (1927), zpočátku jako výpomocný učitel na chlapecké škole, 1889 jako odborný učitel na dívčí měšťanské škole, posléze (od 1908) jako její ředitel (několik let učil též tělocvik na gymnáziu). Podílel se téměř na veškerém kulturním a společenském dění Domažlic a okolí, především jako pravidelný přispěvatel týdeníku Posel od Čerchova, dále jako předseda Literární jednoty, vedoucí lidové knihovny, aktivní člen Sokola apod. (mj. 1893 patřil k pořadatelům domažlické hospodářské, průmyslové a národopisné výstavy), pracoval též v obecním zastupitelstvu (mj. se zasloužil 1908 o elektrifikaci Domažlic a 1909 o zavedení gravitačního vodovodu); v nescetných přednáškách popularizoval různé vědecké poznatky, vydal řadu elektrotechnických příruček aj. Byl neúnavným a citlivě vnímajícím turistou, zasvěceným znalcem především Chodska (*Nový průvodce Chodskem*, sb. Královské město Domažlice), ale i pozorným cestovatelem po evropských zemích (Rakousko, Švédsko, Norsko, Dánsko, Německo, Švýcarsko, Itálie a Francie).

Ž. nerozsáhlou literární tvorbu představují vedle několika divadelních her dva útlé svazky publicistických příspěvků z týdeníku Posel od Čerchova. První soubor *Ode všeho trochu* obsahuje výběr úvah a fejetonů z období 1927–32, které mají ilustrovat autorovu snahu o „zásadní reformu úvodních článků ve venkovském týdeníku“, tj. nepodávat podrobné politické komentáře, ale snažit se spíše čtenáře vtáhnout do promyšlení aktuálního dění v širších souvislostech kulturních, společenských i přírodních, mj. popularizací vědeckých objevů, informacemi o uměleckých počinech apod. Druhý soubor *Útržky života*, námětově vytěžený převážně z Pošumaví, soustřeďuje beletristické črty, které zachycují prchavé chvíle života (často na rozhraní reality a snu) nebo načrtávají několika tahy osudy místních postav. V divadelních hrách, psaných většinou pro děti a mládež (*Kurážná Káča*, *Poslední čarování*, *Přítav bezpečný je srdce matky*), vycházel Ž. někdy z pohádkových příběhů (např. Čert a Káča), někdy do reálné založeného děje vplétal (dosti neorganicky) pohádkové bytosti (skřítky, sudičky aj.); některé exemplárně pojaté příběhy, oslavující pozitivní vlastnosti hrdinů (dobrotu, upřímnost, odvahu, touhu po vzdělání apod.),

spojil se satirickým zobrazením nešvarů maloměsta a lidských slabostí (pomlouvání, dohazování ženichů, pokrytectví, zbabělost apod.), s kritikou zkostnatělého tradicionalismu a předsudků a straněním „modernímu“ mládí (*Ruce, které zachraňují*, též Kurážná Káča).

PSEUDONYM, ŠIFRA: Klaus; -vn-. ■ PŘÍSPĚVKY *in*: kat. Hospodářská, průmyslová a národopisná výstava pro západní Čechy pod ochranou král. města Domažlic... (Domažlice 1893); sb. Královské město Domažlice (b. d., 1931); Posel od Čerchova (Domažlice 1927–38, pravidelný úvodník); sb. Školní besídka (Kvíčovice u Domažlic 1934). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a publicistika*: Kurážná Káča (D pro ml., 1931); Ode všeho trochu (FF 1932); Poslední čarování (D pro ml., b. d., 1934); Přístav bezpečný je srdce matky (D pro ml., b. d., 1935); Ruce, které zachraňují (D 1935, prem. 1934); Útržky života (FF 1936). – *Ostatní práce*: Zařízení podomního telegrafu, telefonu a hromosvodu 1–3 (1904; 1. Podomní telegrafie, 2. Telefonie, 3. Hromosvody); Motory malého průmyslu (1907); Měření elektrického proudu (b. d., 1908); Stavba a řízení elektrických drah, zvláště městských (1909); Přírodopyt pro měšťanské školy dívčí (1909, s E. Lemingerem a M. Hofmannem); Přírodopyt pro měšťanské školy chlapecké (1909, s E. Lemingerem a M. Hofmannem); Elektromotor pohonem v řemeslech a živnostech (b. d., 1913); Příklady elektrických rozvodných sítí pro světlo a pohon (1921); Elektrický zvonek (b. d., 1923); Amatérské přijímací stanice pro radiotelegrafii a radiotelefonii (b. d., 1924); Elektřina ve službách chemie (pro ml., b. d., 1924); Podmínky úspěšného přijímání radiostanicemi (1925); Nový průvodce Chodskem (b. d., 1927); Elektřina, vládkyně světa (b. d., 1928). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: kat. Hospodářská, průmyslová a národopisná výstava pro západní Čechy pod ochranou král. města Domažlic... (1893); sb. Královské město Domažlice (b. d., 1931). ■

LITERATURA: ● k odchodu do výslužby: Učitelky dívčí školy, Posel od Čerchova 1927, č. 5; -o-, tamtéž, č. 6 ●; ● ref. Ode všeho trochu: M. Halík, Posel od Čerchova 1932, č. 27; A. N. (Novák), LidN 12. 10. 1932; -a-, Zvon 33, 1932/33, s. 43 ●; -k.: ref. Ruce, které zachraňují (insc.), Posel od Čerchova 1934, č. 22; an.: k sedmdesátinám, tamtéž 1935, č. 1; ● ref. Kurážná Káča (insc.): od, LidN 4. 12. 1937; J. S. (Seifert), PL 22. 12. 1937 ●; E. Felix: Kulturní svědomí Domažlicka a Chodska, Čes. deník (Plzeň) 5. 12. 1937; ● nekrology: K. Prach, Posel od Čerchova 1939, č. 7; an., tamtéž, č. 8; E. Felix, Chodsko 3, 1939/40, s. 7 ●; J. P.: Z mých vzpomínek na pana ředitele J. Ž., Posel od Čerchova 1940, č. 6.

ik

Jan Žvejkal

* 15. 7. 1783 *Modřany* (Praha-M.)

† 8. 5. 1854 *Praha*

Autor cestopisu o putování do Svaté země.

Psán též Jan Žvejkal, Johann Zweykal, Joannes Žvejkal. – Syn řezníka. Vyučil se zlatnickému řemeslu (mistrovskou zkoušku složil 1815). Ve 40. a 50. letech žil s rodinou na Novém Městě pražském a živil se zlatnictvím. Náboženské zanícení spolu se zálibou v zeměpisné a cestopisné literatuře jej už v mládí přivedlo k myšlence spatřit místa spojená s biblickými příběhy. Uskutečnil, převážně pěšky, ale i povozem, na lodi, oslu, slonu a s velbloudí karavanou, celkem tři cesty, jejichž trasu určovala snaha navštívit významná centra katolické víry (kostely, kláštery, poutní místa) a vykonat tam pobožnost; někde strávil z tohoto důvodu i několik měsíců a živil se zlatnickým řemeslem a milodary. První cesta do Svaté země (1818–22), jejíž předčasně ukončení způsobil nedostatek finančních prostředků, ho vedla z Prahy přes Vídeň, Slezsko, Berlín, severoněmecké přístavy, Kolín n. Rýnem, Cáchy, Brusel a Paříž do Porýní, dále pokračoval přes švýcarské Alpy do Milána, Loreta a Říma (tam pobyl 4 měsíce), pro povstání v Neapoli obrátil cestu k severu do přístavu Livorno, odkud se vrátil do vlasti přes Florencii, Bolognu, Ferraru, Padovu, Benátky, Terst, Lublaň, Štýrský Hradec, poutní místo Mariazell a Vídeň. Na druhé cestě (1826–29), přerušené pro rusko-tureckou válku na jihovýchodě Evropy, putoval přes Starou Boleslav, Slezsko, Čenstochovou, Varšavu, Lvov a Sedmihradsko do Bukurešti, dále do přístavu Galati, odkud minil pokračovat lodí do Cařihradu, a vrátil se přes Craiovu, Râmnik, Štýrský Hradec a Mariazell zpět do Prahy. Teprve během třetí cesty (1831–33) se mu podařilo dojet až do Palestiny a navštívit svatá místa; putoval přes Moravu, Polsko, Lvov, Bukovinu a Moldavsko do Galati, Călărași a Varny, odtud lodí do Cařihradu, Smyrny, Bejrútu a Svaté země, kde mimo jiné navštívil Nazaret, Kanaán, Samaří, Jeruzalém a Betlém, Jericho, Mrtvé moře, místa po zničených městech Sodomě a Gomoře, dále pokračoval na Hebron, Jaffu (Tel-Aviv) a dále do Egypta (po Nilu se plavil do Káhiry a Alexandrie) a odtud zpět domů přes Terst, Štýrský Hradec, Mariazell a Vídeň do Čech. Podle svědectví současníků

se Ž. po návratu stal známou pražskou figurou: chodil s nápadně velkým růžencem kolem krku na znamení, že navštívil svatá místa.

Své cesty se Ž. odhodlal sepsat až po deseti letech – snad i v souvislosti s německou prací I. Pfeifferové (1842; čes. překlad Putování do Svaté země, 1846) – na vyzvání kněze V. Krolmuse, který mu byl při tom nápomocen a jemuž Ž. knihu *Popsání trojích cest (2500 mil) po pevné zemi i po moři, v Evropě, Asii a Africe roku 1818–1833 na posvátná místa v Zemi svaté...* z vděčnosti dedikoval. Krolmus pomáhal s jejím uspořádáním a napsal k ní předmluvu, v níž připomněl význam zkušenosti z cestování pro zlepšení domácího života a zasadil Ž. cestopis do kontextu dosavadní cizí a domácí literatury o cestách do Svaté země. Ž. kniha je kuriózním dokumentem na svou dobu nesmírně rozsáhlého putování, a to z pera neškoleného autora. Ž. v něm zaznamenává místa, která během svého putování navštívil: detailněji si všímá center křesťanské víry (jádro práce tvoří popis Palestíny), stručně informuje o okolnostech světského života navštívených míst, uvádí například počet obyvatel měst, jejich národnost (zejména si všímá přítomnosti krajanů a Slovanů vůbec) a náboženské vyznání, povšechně informuje o vzhledu měst a způsobu života jejich obyvatel (upozorňuje na vzdělávací ústavy, knihovny, nemocnice, domy pro

vojenské vysloužilce, řemeslnické dílny a továrny, pivovary, vinopalny, jircháreny, tiskárny aj.) a příležitostně komentuje sociální a politickou situaci (zejména války, bídu a nemoci na jihu Evropy, v Asii a severní Africe). Zajímají ho klimatické podmínky, exotická flóra a fauna Asie a Afriky, ale přírodní scenerie si téměř nevšimá. Pro oživení připojuje některé příhody z cest, např. setkání s loupežníky v Moldávii, nemoci a utrpení způsobené únavou, hladem, zimou či vedrem, putování zasněženou krajinou, plavbu na rozbourěném moři, ohrožení kamenováním v Palestině, konflikt s Araby na vrcholku pyramidy apod. Ž. práce patří k vzácným pozdním projevům žánru cestopisu do Svaté země. Její dobové přijetí bylo však vlažné; na pozadí 1843 vydaného slovensky orientovaného cestopisu Kollárova (Cestopis obsahující cestu do Horní Itálie...) se Ž. spis jevil kritice jako „plod sprostického ducha, vši zajímavosti prázdný“.

KNIŽNĚ. *Cestopis: Popsání trojích cest (2500 mil) po pevné zemi i po moři, v Evropě, Asii a Africe roku 1818–1833 na posvátná místa v Zemi svaté čili do města Jeruzaléma k Božímu hrobu vykonaných* (1844). ■

LITERATURA: V. Krolmus in J. Ž.: *Popsání trojích cest...* (1844); an. (J. Malý) in *Přehled literatury české, ČCM 1844*, s. 300; J. Skřivánková-Šimerková: *Zapomenutý cestovatel Čech před 100 lety, ČL 1924*, s. 177; J. Kunský in *Čeští cestovatelé 1* (1961, s. 298).

lk